

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KIYI DEVLETİNİN VE DİĞER DEVLETLERİN,
MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGENİN ASKERİ
AMAÇLI KULLANIMINA DAİR YETKİLERİ

Öğrencinin Adı, Soyadı:

Enes ÇETİN

Öğrencinin Numarası

2501101358

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ

İstanbul 2014

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ENES ÇETİN

Numarası : 2501101358

Anabilim/Bilim Dalı : KAMU HUKUKU

Danışman: PROF.DR.AYŞE NUR TÜTÜNCÜ

Tez Savunma Tarihi : 08.07.2014

Tez Savunma Saati: 13.00

Tez Başlığı : KIYI DEVLETİNİN VE DİĞER DEVLETLERİN, MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGENİN ASKERİ AMAÇLI KULLANIMINA DAİR YETKİLERİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.AYŞE NUR TÜTÜNCÜ		Kabul
2-PROF.DR.İBRAHİM KAYA		Kabul
3- YRD.DOÇ.DR.M.YÜCEL KARLIKLI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.CEM SAATÇIOĞLU		
2-DOÇ.DR.MURAT YANIK		

KIYI DEVLETİNİN VE DİĞER DEVLETLERİN, MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGENİN ASKERİ AMAÇLI KULLANIMINA DAİR YETKİLERİ

Enes ÇETİN

ÖZ

Kıyı devletlerinin karasuları ötesinde bulunan deniz alanlarındaki hakimiyetlerini artırmaya yönelik eğilimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (B.M.D.H.S.) resmîyet kazanan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramının, askerî amaçlı kullanımına dair, doktrinde ve bazı devletler arasında farklı görüşler mevcuttur.

Çalışmamızın konusunu, MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî durumlarının belirlenmesi olarak ifade edebiliriz. Bu kapsamda, MEB'de icra edilebilecek askerî faaliyetler tek tek incelenerek, bunların hukukî durumları doktrinde mevcut farklı görüşlere de yer verilerek 1982 Sözleşmesi çerçevesinde tartışılmıştır. Bu tartışmanın yapılabilmesi amacıyla, konuyla ilgili Sözleşme hazırlık çalışmalarından faydalanılarak tarihsel süreç araştırılmıştır. Son olarak, konu ile ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların, çözümleri hakkında yapılabilecekler ortaya konmuş ve Türkiye'nin konu ile ilgili görüş ve politikalarının neler olduğu ve neler olması gerektiği aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: BMDHS, Münhasır ekonomik bölge, askerî faaliyetler, uyuşmazlıklar, askerî amaçlı kullanımda devletlerin yetkileri, yabancı askerî faaliyetlerin hukukî durumu.

**COASTAL STATE'S AND OTHER STATES AUTHORITY
REGARDING TO MILITARY USES OF EXCLUSIVE
ECONOMIC ZONE**

Enes ÇETİN

ABSTRACT

Exclusive Economic Zone (EEZ) issued as a result of coastal states trends in increasing sovereignty beyond the territorial sea and formalized in 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS). There are different views about military uses of the EEZ in doctrine and between some states.

We can express our studies subject as defining legal status about military activities conducted in the EEZ. In this context, including different views in doctrine, military activities would be conducted in the EEZ studied separately and discussed in the framework of the 1982 Convention. Historical process which profitted by official records of the negotiations for UNCLOS analyzed for the purpose of making this discussion. Finally, settlements explained if there are any disputes about this issue and tried to clarify which views or policies about this argument should be asserted by Turkey.

Key words: UNCLOS, Exclusive economic zone, military activities, disputes, states authorities about military uses, foreign military activities legal status.

ÖNSÖZ

1982 B.M.D.H.S. günümüze kadar yapılagelmiş en geniş kapsamlı ve genel kabul görmüş bir deniz hukuku andlaşmasıdır. Ancak buna rağmen Sözleşme’de tüm konularda mutabakata varılamamış ve bazı durumlar açık olarak hüküm altına alınmamıştır. Bu nedenle doktrinde ve bazı devletler arasında net olmayan bu konular farklı olarak yorumlanmıştır. Bu konulardan biri de, MEB’in askerî amaçlı kullanımı hakkında devletlerin yetkisidir.

Denizlerin serbestliğinden yana olan bazı devletler MEB’de yabancı askerî faaliyetlerin icra edilmesini hukukî olarak görmekte iken bazı devletler ise aksini iddia etmektedirler. Bu kapsamda tezimizde, bahse konu husus tarihsel süzgeçten geçirilerek, doktrin ve bazı devletlerin birbirinden farklı görüşleri incelenmiştir. Askerî faaliyetler birbirinden ayrı olarak değerlendirilerek konu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Son olarak konu hakkında kıyı devletlerinin bu bölgede icra edilen askerî faaliyetlere yönelik yetkileri araştırılmış, devletler arasında konu ile ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümleri 1982 Sözleşmesi çerçevesinde değerlendirilmiş ve Türkiye’nin konu ile ilgili görüş ve politikaları kıymetlendirilmiştir.

Tezimin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve şahsıma büyük emeği geçen Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Başkanı değerli hocam Prof. Dr. Ayşe Nur TÛTÛNCÛ hanımefendiye ve bu süreçte bana yol arkadaşlığının yanında, bilgi paylaşımı ile kendisinden istifade ettiğim Deniz Kıdemli Üsteğmen Murat DERİNDE’ye teşekkürü bir borç bilirim.

Bununla birlikte, bu süreçte daima yanımda olan, desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen sevgili eşim Miraç ÇETİN ile moral ve motivasyon kaynağımız olan küçük oğlumuz Selim ÇETİN’e şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE KAVRAMI VE DENİZDE İCRA EDİLEN ASKERİ FAALİYETLER

1.1. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı Ve Hukukî Statüsü.....	3
1.1.1. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı.....	3
1.1.1.1. Karasuları Kavramı.....	4
1.1.1.2. Bitişik Bölge Kavramı.....	4
1.1.1.3. Balıkçılık Bölgesi Kavramı.....	5
1.1.1.4. Miras Deniz Kavramı.....	6

1.1.1.5.	Tek Taraflı ve Çok Taraflı Andlaşmalar.....	6
1.1.2.	B.M.D.H.S. Çerçevesinde MEB Kavramının Hukukî Statüsü.....	11
1.1.2.1.	Kıyı Devletlerinin Hak, Yetki ve Yükümlölükleri.....	13
1.1.2.2.	Diğer Devletlerin Hak ve Yükümlölükleri.....	15
1.1.2.3.	Artık Haklar (Residual Rights).....	17
1.2.	Denizlerde İcra Edilen Askerî Faaliyetler ve Tartıřmalđ İfadeler.....	18
1.2.1.	Denizlerde İcra Edilen Askerî Faaliyetler.....	18
1.2.2.	Tarihsel Süreç.....	20
1.2.3.	Tarihsel Süreçte MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Bakış Açışı.....	23
1.2.4.	B.M.D.H.S. İlgili Maddelerde Geçen Tartıřmalđ İfadeler.....	25
1.2.4.1.	Barışçıl Amaçlar (Peaceful Purposes) İfadesi.....	25
1.2.4.2.	Hak ve Yükümlölüklere Gerekli Saygıyı Gösterme (Due Regard) İfadesi.....	29
1.2.4.3.	Denizlerin Milletlerarasđ Hukuka Uygun Diğer Kullanımı.....	32

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNHASİR EKONOMİK BÖLGE KAVRAMI VE DENİZDE İCRA EDİLEN ASKERİ FAALİYETLER

2.1.	Askerî Vasıtaların Ulaşım ve Uçuş Faaliyetleri.....	34
2.2.	Askerî Tatbikatlar.....	36
2.2.1.	Fiili Silâh Atışını İçermeyen Askerî Tatbikatlar.....	38
2.2.2.	Fiili Silâh Atışını İçeren Askerî Tatbikatlar.....	38
2.2.3.	Caydırıcı Amaçlı Askerî Tatbikatlar.....	40
2.3.	İstihbarat Toplama Faaliyetleri.....	40
2.4.	Askerî Tesis, Yapı ve Diğer Cihazların MEB'e Yerleştirilmesi veya MEB'de Kullanılması.....	46
2.5.	Askerî Amaçlar İçin Deniz Tabanının Delinmesi.....	52
2.6.	Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (Marine Scientific Research - MSR), Hidrografik Ölçümler (Hydrographic Surveys) ve Askerî Ölçümler (Military Surveys).....	53
2.6.1.	Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (Marine Scientific Research - MSR)'in Tanımı.....	54
2.6.2.	B.M.D.H.S. Çerçevesinde MSR Düzenlemesi.....	55
2.6.3.	Hidrografik Ölçümler.....	58

2.6.4. Askerî Ölçümlerin Hukukî Statüsünün, MSR ve Hidrografik Ölçümler Kapsamında Değerlendirilmesi.....	60
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIYI DEVLETLERİNİN ASKERİ FAALİYETLERE YÖNELİK YETKİLERİ, UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE’NİN MEB’DE İCRA EDİLEN ASKERİ FAALİYETLERE YÖNELİK TUTUMU

3.1. Kıyı Devletlerinin Askerî Faaliyetlere Yönelik Yetkileri.....	65
3.1.1. MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetleri Düzenleme Yetkisi.....	65
3.1.2. MEB’de Deniz Çevresinin Korunmasına İlişkin Düzenleme Yetkisi.....	66
3.1.3. MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Müdahale Etme Yetkisi.....	67
3.1.4. Savaş Gemilerinin MEB’deki Dokunulmazlık Hakları.....	69
3.2. Uyuşmazlıkların Çözümü.....	73
3.3. Türkiye’nin MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Yönelik Tutumu.....	75
3.3.1. MEB Hususları ile İlgili Düzenlemeler ve Politikalar.....	75
3.3.2. Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığına Yönelik Düzenlemeler.....	76
3.3.3. Türkiye’nin MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Yönelik Politikaları.....	78
SONUÇ.....	80

KAYNAKÇA.....	84
---------------	----

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı Eser
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.y.	: Aynı Yer
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
B.M.D.H.S.	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
Bs.	: Baskı
C	: Cilt
COEB	: Coğrafi Olarak Elverişsiz Bulunan
Çev.	: Çeviren
DBB	: Denizle Bağlantısı Bulunmayan
ITLOS	: International Tribunal for the Law of Sea
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
m.	: Madde
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge

MSR	: Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (Marine Scientific Research)
R.G.	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCG	: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
UN	: United Nations
UNCLOS	: United Nations Convention On The Law Of The Sea
U.N.T.S.	: United Nations Treaty Series
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Tezimizin konusunu oluşturan MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî statüsü, özellikle son zamanlarda devletlerin farklı politikalarının sonucu olarak, bir tartışma konusu haline gelmiştir. Genel anlamda bu konuda üç farklı görüşün öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin tümünün hukuka uygun olduğunu savunurken, diğeri ise tümünü hukuka aykırı olarak değerlendirmektedir. Son görüş ise, askerî faaliyetlerin ayrı ayrı incelenmesi ve hukuka uygunluğunun buna göre belirlenmesi gerektiğini kıymetlendirmektedir. Bu görüşlerin, devletlerin politikalarına ve uygulamalarına da yansıdığını ifade etmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla devletler arasında çatışmalara yol açan ve bundan sonra da söz konusu faaliyetlerle ilgili ortaya çıkabilecek çatışmaların nedenlerinin araştırılması gerektiği ve bu konuya çözüm getirilerek yaşanabilecek tatsız olayların en aza indirilmesi ile milletlerarası topluma hizmet edilmiş olacağı kanaatindeyiz.

Bu kapsamda, MEB’de icra edilen askerî faaliyetler hakkında, kıyı devletleri ve diğerk devletlerin yetkilerinin hukukî statüleri, genel olarak 1982 B.M.D.H.S. kapsamında değerlendirilmiş, ancak gerekli görülen yerlerde diğerk andlaşmaların içeriklerine başvurulmuş ve konuya yönelik doktrindeki farklı bakış açlarına değinilmiştir.

Çalışma kapsamında ilk bölümde MEB kavramı ile denizde icra edilen askerî faaliyetler incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda MEB’de icra edilen söz konusu askerî faaliyetlerin hukukî durumlarının farklı olarak yorumlanmasına yol açan ve B.M.D.H.S. hükümlerinde açıkça tanımı yapılmamış ifadelerin anlamları tartışılmıştır. Bu ifadelerin tartışılabilmesi için öncesinde, MEB kavramının ortaya çıkmasında gelişen olaylar tarihsel süreçte ortaya konmuş, müteakiben B.M.D.H.S. hazırlık sürecinde meydana gelen, MEB’de icra edilen askerî faaliyetler konusundaki gelişmeler resmî kayıtlar çerçevesinde ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise askerî faaliyetler ayrı ayrı incelenmiş ve konu hakkında doktrinde mevcut farklı görüşler paylaşılmıştır. Son bölümde ise kıyı devletlerinin MEB’de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik yetkileri ile bu konuda ortaya çıkabilecek uyuşmazlık durumlarının nasıl çözümlenebileceği ve son olarak Türkiye’nin bu tartışmanın neresinde olduğu araştırılmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE KAVRAMI VE DENİZDE İCRA EDİLEN ASKERİ FAALİYETLER

1.1. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı Ve Hukukî Statüsü

1.1.1. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı

Ulaşım, denizlerin kullanımında ilkçağlarda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Denizler, ilerleyen zamanlarda balıkçılık amacıyla da kullanılmıştır. Bu iki amacı gerçekleştirebilmek için büyük deniz gücüne sahip olmak gerekmiştir. Dolayısıyla büyük deniz gücüne sahip olmayan güçsüz devletler bu amaçları gerçekleştirebilmek için geniş karasuları talep ederlerken, güçlü devletler ise tam tersini istemişler, denizlerin serbestliğinden yana politikalar gütmüşlerdir.¹

Geçmişten beri süregelen Grotius'un *mare liberium* (serbest deniz) ve Selden'in *mare clausum* (kapalı deniz) fikirlerinin tartışılması sonucu geleneksel uygulama ve sistemler, yerini yeni kural ve kurumlara bırakmıştır. Bunlardan birisi de MEB'dir.²MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî statüsünün incelenebilmesi için, bu konunun tarihsel süreçte ne gibi aşamalardan geçtiğine kısaca değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu açıdan öncelikle MEB kavramının nasıl ortaya çıktığı sorusuna cevap bulabilmek maksadıyla;kavramın

¹ Ferit Hakan Baykal, "Karasularının Azami ve Asgari Genişliği (Devletin Karasuları Üzerindeki Yetki Alanının Sınırı)", *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C.VII, Sayı 1-3, 1992-1993, s. 163.

² Julio Cesar Lupinacci, "The Legal Status of the Exclusive Economic Zone in the 1982 Convention on the Law of the Sea", *The Exclusive Economic Zone A Latin American Perspective*, Ed. by. Francisco Orrego Vicuna, Colorado, Westview Press, 1984, s. 84.

ortaya çıkmasında etken olan karasuları, bitişik bölge, balıkçılık bölgesi, miras deniz kavramları ile tek ve çok taraflı andlaşma ve bildirilere kısaca değinmenin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

1.1.1.1. Karasuları Kavramı

İlk zamanlarda sahip olunan haberleşme, askerî yeterlilik ve ekonomik gelişmişlik gibi teknolojik olanaklar çerçevesinde değerlendirildiğinde, karasuları genişliklerinin belirlenmesinde³ devletlerin, güvenliklerini ön plânda tuttıkları, ekonomik amaçları gözardı ettikleri görülmektedir. Daha sonraları ise milletlerarası hukukun kabul edebileceği bir genişlik olan 3 millik sabit bir genişlik düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁴ Daha önce yapılan kodlaştırma çalışmalarında karasuları genişliği hakkında resmî bir mütabakata varılamamış, ancak ve nihayet devletlerin bir kurala bağlı olmaksızın menfaatlerini ön plâna çıkararak ilân ettikleri deniz alanlarının önüne geçmek⁵ ve diğer çözümlenemeyen problemler hakkında görüşmek maksadıyla, 1973 yılında toplanan Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sonucu 1982 yılında imzalanan B.M.D.H.S.'nin 3. maddesinde karasuları genişliği 12 deniz mili olarak öngörülmüştür.⁶

1.1.1.2. Bitişik Bölge Kavramı

Bitişik bölge, kıyı devletinin birtakım yetkilerini kullandığı karasularının devamında belirli bir genişlikteki deniz alanıdır.⁷ Bitişik bölge uygulaması, kıyı devletinin egemenlik haklarının uygulanmasının korunması ile diğer devletlerin açık deniz serbestisinden yararlanma ihtiyaçları nedeniyle ortaya çıkmış ve bu iki ihtiyaç

³ Bu mesafenin belirlenmesinde top atış mesafesi olarak bilinen silâh menzili, ufuk görüş mesafesi gibi yöntemler kullanılmıştır. Baykal, **a.g.m.**, s. 165, 166, 168, 169.

⁴ Bu görüşün ortaya çıkmasında balıkçılık amacı önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Winston Conrad Extavour, **The Exclusive Economic Zone: A Study of the Evolution and Progressive Development of the International Law of the Sea**, 2. bs., Cenevre, Institut Universitaire de Hautes Études Internationales, 1981, s. 25-29. Baykal, **a.g.m.**, s. 170-176.

⁵ Extavour, **a.g.e.**, s.13.

⁶ **1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, UN Doc. A/CONF., 62/122(1982) 21 International Legal Material 1261. 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girmiş olan bu Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti taraf değildir.

⁷ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, C.II, 8. bs., Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2005, s. 358. Enver Bozkurt, M.Akif Kütükçü, Yasin Poyraz, **Devletler Hukuku**, 4. bs., Ankara, Asil Yayın, 2004, s. 125.

arasında oluşan problemlerin çözümünde önemli bir rol oynamıştır.⁸1982 B.M.D.H.S.’nin 33. maddesinde bitişik bölge genişliği 24 mil olarak Sözleşme’de yerini almıştır.⁹ Bitişik bölge kavramında esas amaç olarak kıyı devletinin emniyeti gözetilmiş, balıkçılık vb. amaçlar güdülmemiştir.¹⁰

1.1.1.3. Balıkçılık Bölgesi Kavramı

“Balıkçılık bölgesi” kavramını, kıyı devletlerinin balık avlanması hususunda ülkesel egemenliklerinin söz konusu olduğu deniz bölgesi olarak tanımlayabiliriz.¹¹28 Eylül 1945 tarihli Truman Bildirisi’nde,¹² ABD balıkçılık haklarının korunması amacıyla karasularının ötesinde açık deniz olarak bilinen deniz alanlarında millî hukukun geçerli olacağı ifade edilmiştir. Ancak bu alanların genişliği ile ilgili herhangi bir ölçü belirtilmemiştir. Bildiri sonrası Latin Amerika devletlerinin 200 mile varan balıkçılık bölgeleri ilân ettikleri görülmüştür.¹³Kıyı devletlerinin karasularının ötesinde açık denizde kalan bir deniz alanında balıkçılık ile ilgili özel menfaatlerinin tanınması aynı zamanda kıyı devletlerinin balıkçılık ile ilgili münhasır yetkilerinin genel olarak tanınmasının ilk adımı olarak görülebilir.¹⁴

⁸ Extavour, **a.g.e.**, s. 29-31.

⁹ Aydoğan Özman, **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul, 1984, s. 14.

¹⁰ Enver Bozkurt, “Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)**, C.II, Sayı 5, 2006, s. 54.

¹¹ Pazarıcı, **a.g.e.**, s. 361.

¹² Başkan Harry S. Truman, “**Policy of the United States with Respect to the Natural Resources of the Subsoil and Seabed of the Continental Shelf**”, Proclamation 2667, 28 Eylül 1945, UN Doc. ST/LOG/SER/2, 24 ILM 1742-45. Truman’ın ilk talimatı, kıyı balıkçılığı için kıyıya paralel olan açık denizlerin belirli alanlarındaki korunmalı bölgelerin deklare edilmesidir. Balıkçılık bildirisi şu şekilde devam etmektedir: “*Balık kaynaklarının korunması ve muhafazası ihtiyacının aciliyetine binaen, ABD tarafından ABD’nin kıyılarının devamında bulunan ve eskiden balıkçılık faaliyetlerinin devam ettiği veya gelecekte balıkçılığın geliştirilip sürdürülebileceği açık denizlerin bu bölgelerinde korunmalı bölgeler kurulacaktır. Bu faaliyetlerin icra edildiği veya bundan sonra geliştirilip sürdürülecek, ABD tarafından kurulan ve açıkça sınırlanılacak bu korunmalı bölgelerde düzenleme ve kontrol yetkisi ABD’ye aittir.*” Başkan Harry S. Truman, “**Policy of the United States with Respect to Coastal Fisheries in Certain Areas of the High Seas**”, Proclamation 2668, 28 Eylül 1945, UN Doc. ST/LOG/SER/2, 24 ILM 1742-45. Truman’ın 2’inci talimatı “kıtaya sahanlığında bulunan toprakaltı ve deniz yatağındaki doğal kaynaklar” ile ilgilidir. ABD açık deniz altında bulunan toprakaltı ve deniz yatağı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre ABD, kendi kıyılarının devamında bulunan açık deniz altındaki kıta sahanlıklarında yargılama ve kontrol yetkisinin kendisine ait olduğunu bildirmiştir.

¹³ Bozkurt, **a.g.m.**, s. 57.

¹⁴ Extavour, **a.g.e.**, s. 121.

1.1.1.4. Miras Deniz Kavramı

MEB kavramının gelişmesinde rol oynayan kavramlardan biri de hukukçu Edmundo Vargas Carrera tarafından 1971 yılında Amerikalılararası Yargı Komitesi'ne sunulan bir projede ortaya atılan “*miras deniz*” kavramıdır. Miras deniz kavramı hem karasuları hem de açık deniz rejimlerinin özelliklerini taşıyan, kıyı devletinin kıyılarına bitişik sulardaki deniz yatağında, kıta sahanlığı ve bunun toprak altında, coğrafi, jeolojik ve biyolojik bakımdan burada bulunan doğal kaynakların kullanılması, muhafazası ve araştırılması için münhasır haklara sahip olunan deniz alanı olarak tanımlanmıştır. Kavram resmî olarak ilk defa Santa Domingo Bildirisi'nde, Karayip Ülkeleri Deniz Sorunları Konferansı'nda kullanılmıştır.¹⁵

1.1.1.5. Tek Taraflı ve Çok Taraflı Andlaşmalar

II. Dünya Savaşı sırasında kıyı devletleri denizaltı bölgelerindeki haklarını, tek taraflı bildirimler veya çok taraflı andlaşmalarla açıklamışlardır.¹⁶

1942 yılında İngiltere, Venezuela ve Kuzey İzlanda arasında “Paria Körfezi'ndeki Denizaltı Bölgelerine İlişkin Andlaşma(1942 *Treaty between Great Britain and Northern Island and Venezuela Relating to the Submarine Areas of the Gulf of Paria*)” imzalanmıştır.Truman Bildirisi'nden 3 sene önce yürürlüğe giren bu iki taraflı andlaşmanın 8'inci maddesi ile taraflar, denizaltı bölgelerinde bulunan kaynakların, endüstriyel firmalara bu bölgelerde ayrıcalıklar verilmesi suretiyle işletilmesi hususunu kabul etmişlerdir.¹⁷

¹⁵ Lupinacci, a.g.e., s. 84-88.

¹⁶ H. Lauterpacht, “Sovereignty over Submarine Areas”, **British Yearbook of International Law**,1951, s. 379-383.

¹⁷ **Treaty Between Great Britain and Northern Ireland and Venezuela Relating to the Submarine Areas of the Gulf of Paria**, 26 Şubat 1942. Andlaşma 22 Eylül 1942 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Paria Körfezi 80 mil doğu-batı, 40 mil kuzey-güney istikametinde, Venezuela, Trinidad ve Tobago arasında bulunmaktadır. Paria Andlaşması'ndan önce bu körfez İngiltere tarafından belirlenen kurallar ile yönetilmiştir. Andlaşma neticesinde İngiltere ve Venezuela'nın mütabakatı ile körfez bölünmüş ve nihayet sahil kesimlerinde kıyı devletlerinin egemenliği kabul edilmiştir. James Kraska, **Maritime Power and the Law of the Sea: Expeditionary Operations in World Politics**, New York, Oxford University Press, 2011, s. 233.

Truman Bildirisi özellikle ABD'nin deniz kaynakları üzerindeki yargılama yetkisi ve kontrolü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bildiri ile açık denizlerin serbestliği ilkesine zarar verilmediği iddia edilmektedir.¹⁸Buna karşılık Kraska'ya göre; Paria Andlaşması'nın genel yaklaşımına bakıldığında, andlaşmanın denizlerin serbestliği ilkesi ile bağdaşmadığı iddia edilmektedir.¹⁹ Kraska bu değerlendirmesi ile, bu bildirimlerden sonra diğer devletlerin, açık deniz serbestisinin sınırlandırılmasına yönelik geniş deniz alanlarındaki egemenlik iddialarının kaynağının Truman Bildirisi olmadığını kastetmektedir.

Truman Bildirisi ile ABD tarafından üzerinde yetki ve kontrol iddiasında bulunulan, dış sınırı önceleri belirlenemeyen, kıta sahanlığı hakkında, müteakiben 200 metre derinlik öngörülmüş ve diğer devletlerin sahip olunan kaynaklara ulaşmaları engellenmiştir.²⁰O dönemin büyük deniz gücü olan ABD ve İngiltere'nin bu girişimleri ile Pandora'nın kutusu açılmış ve diğer kıyı devletleri de deniz alanları ile ilgili yetkileri konusunda daha cüretkâr açıklamalarda bulunmaya başlamışlardır.²¹

Şili başkanlık bildirisinde; doğal kaynaklardan ve zenginliklerden faydalanılması hususunun korunabilmesi ve sürdürülebilmesi maksadıyla, gerektiği takdirde genişliğine ve derinliğine bakılmadan, bu amaca uygun olarak belirlenen

¹⁸ William Z. Slany, **Foreign Relations of the United States, 1952-1954 General Economic and Political Matters**, C.I, Bölüm II, Washington, United States Government Printing Office, 1983, s. 1669, 1671.

¹⁹ Kraska, **a.g.e.**, s. 233.

²⁰ David J. Attard, **The Exclusive Economic Zone in International Law**, Oxford, 1987, s. 2.

²¹ Joseph Nye, "Political Lessons of the New Law of the Sea Regime", **Law of the Sea: U.S. Policy Dilemma**, Ed. by. Bernard H. Oxman, David D. Caron, Charles L. O. Buder, California, Transaction Publishers, 1983, s. 114. 23 Haziran 1947 tarihinde Şili tarafından ve 01 Ağustos 1948 tarihinde Peru tarafından karasuları ötesinde bulunan deniz alanlarında egemenlik iddiaları öne sürülmüştür. Peru, 781 numaralı Kararnamesi ile 200 millik bir deniz alanında egemenlik ilân etmiştir. Kararnamede, bahse konu deniz alanında açık deniz serbestisinin engellenmemesi hususu garanti altına alınmıştır. **Presidential Declaration Concerning Continental Shelf of June 23, 1947**, El Mercurio, Santiago de Chile, 29 Haziran 1947 ve **Presidential Decree No. 781 of August 1, 1947**, El Peruano: Diario Oficial.Vol.107, No.1983, 11 Ağustos 1947. MEB kavramının devlet uygulamalarına ilk olarak 23 Haziran 1947 tarihindeki Şili'nin başkanlık bildirisi ile girdiği bazı yazarlar tarafından iddia edilmektedir. Francisco O., Vicuna, **The Exclusive Economic Zone, Regime and Legal Nature under International Law**, Cambridge, 1989, s. 3.

denizaltı alanlarında ülkesel egemenlik iddia edilmiştir.²²1949 yılında Latin Amerika devletleri, bir grup Arap devleti ile benzer bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye göre körfezlerde bulunan petrol yatakları hakkında, kıyı devletlerinin yetkileri artırılmaktadır. 10 Arap devleti ve emirliği, bahse konu bildiriden sonraki 2 aylık süreç içerisinde kıta sahanlığı ilân etmişlerdir.²³

Kıydan 200 mile kadar olan bir bölgede kıyı devletinin egemenliğini ve yargılama yetkisini öngören Santiago Bildirisi ise Şili, Ekvator ve Peru tarafından 18 Ağustos 1952 tarihinde açıklanmıştır.²⁴ Böylelikle kıyı devletlerinin 200 mile uzanan deniz alanlarında egemenlik iddialarının çok taraflı bildirilere de konu olmaya başladığı görülmektedir.

1958 senesinde 24 ülke karasularının ötesinde deniz yatağı açıklamalarında bulunmuştur. 1960 sonlarına doğru 30 devlet karasuları ötesinde balıkçılık bölgesi ilân etmiştir. Birkaç Latin Amerika devleti de bu açıklamaların benzerlerini kamuoyuna duyurmuştur. 1970’lerde Afrika ve Asya’da bulunan bazı devletler de benzer açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamaların artması ile açık denizlerin, özellikle milletlerarası ulaşım için kullanılan boğazların serbestisine balta vurulmuş, bu durumdan dolayı büyük deniz gücüne sahip devletler kendilerini tehdit altında hissetmeye başlamışlardır.²⁵

²² Bildiri’de aynı zamanda balinalar ve derin su balıkları için 200 millik bir alanda korunma bölgeleri ayrılacağı belirtilmiştir. Şili bu düzenleme ile kendi balina avcılarını, yeniden ortaya çıkan Avrupa, Japonya ve Sovyet balina avcılarına karşı koruma altına almayı amaçlamıştır. Ann Hollic, “The Origins of the 200-Mile Offshore Zones”, **The American Journal of International Law**, C.71, No:3, 1977, s. 498-500.

²³ Suudi Arabistan 28 Mayıs 1949, Bahreyn 05 Haziran 1949, Katar 08 Haziran 1949, Abu Dabi 10 Haziran 1949, Kuveyt 12 Haziran 1949, Dubai 14 Haziran 1949, Şarjah 16 Haziran 1949, Ras Al Kaimah 17 Haziran 1949, Um Al Qaiweyn 20 Haziran 1949, Ajman 20 Haziran 1949. D. Dahak, **Les Etats Arabes et le Droit de la Mer**, C.I, Fransa, Les Editions Maghrebines, 1986, s. 123 (Aktaran: Kraska, **a.g.e.**, s. 236.)

²⁴ “Declaration on the Maritime Zone”, **United Nations Legislative Series**, ST/LEG/SER. B/6, United Nations, New York, 1957, s. 723-724. Santiago Bildirisi’ne göre; devletlerin ekonomik faaliyetlerinde söz konusu olan kaynakların, münhasır kullanımında mütabakat bulunmakla birlikte, seyrüsefer serbestliği konusunda devletlerin farklı yorumlar yapmasına yol açan belirsizlikler mevcuttur. Dolayısıyla 200 millik deniz alanı için, bir kısım devlet seyrüsefer serbestisinden yana iken, bir kısmı ise seyrüseferin sınırlandırılması görüşünü taşımıştır. Bu görüşler, 1958 ve 1960 Cenevre Konferansları ile 1982 B.M.D.H.S. görüşmelerinde de etkili olmuştur. Vicuna, **a.g.e.**, s. 5-6.

²⁵ Kraska, **a.g.e.**, s.236-237.

1958 ve 1960 Cenevre Konferansları'nı takip eden yıllarda kıyı devletleri değişik genişliklerdeki deniz alanlarında, millî yetkilerin kullanılması gibi veya münhasır balıkçılık bölgesi ilânı gibi konularda millî yasama sistemlerinde düzenlemelere gitmişlerdir. Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı öncesi süreçte MEB kavramı devletler tarafından büyük ölçekte savunulmuştur. Dolayısıyla kıyı devletlerinin 200 millik karasuları iddiaları da azalmıştır.²⁶ Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı öncesi süreçte yapılan bahse konu tek taraflı açıklamalar incelendiğinde ve devletlerin deniz alanları ile ilgili beyanları göz önüne alındığında, MEB kavramının doğuşunun ilk adımlarının bu süreçte atıldığından bahsedilebilir.²⁷

1969 yılının sonlarında, karasularının 12 mille sınırlandırılması, uluslararası boğazlardan geçiş serbestisi ve kıyı devletlerinin 12 milin ötesinde bulunan açık denizlerdeki özel balıkçılık faaliyetlerinin korunmasına yönelik düzenlemelere gidilmesi konularının görüşülmesi amacıyla, ABD ve SSCB tarafından kıyı devletleri konferansa çağrılmışlardır. Bunun üzerine yeni ve geniş çaplı bir Deniz Hukuku Konferansı düzenleme çalışmaları yapılması maksadıyla, BM Genel Sekreteri, üye devletleri 30 Haziran 1970'te düzenlenecek toplantıya davet etmiştir. Düzenlenecek olan bu toplantıya tepki olarak, 200 milin savunucularından Uruguay'ın çabaları sonucu Arjantin, Brezilya, Ekvator, El Salvador, Nikaragua, Panama, Peru, Şili ve Uruguay tarafından 8 Mayıs 1970 tarihinde Montevideo Bildirisi imzalanmıştır.²⁸

²⁶ Vicuna, **a.g.e.**, s. 9. Yine bu süreçte kıyı devletleri tarafından, kıyılarına bitişik deniz alanlarındaki doğal kaynakların korunması ve kullanılması amacıyla, yasama organları aracılığıyla tek taraflı açıklama yapma gibi yollara da başvurulduğu görülmektedir. Lupinacci, **a.g.e.**, s.79.

²⁷ Yüksel İnan, **Devletler Hukuku Bakımından Kıyı Suları Balıkçılığı ve Sorunları**, Ankara, 1976, s. 92.

²⁸ Bildiri'ye göre kıyı devletlerinin, kıyıya bitişik sularında deniz yatağı ve toprak altı doğal kaynaklarının kullanılması konusunda ülkesel egemenliği ve yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca, sınırlarının, denizin coğrafik ve jeolojik durumuna, doğal kaynakların varlığını etkileyen faktörlere ve bunların kullanım ihtiyaçlarına göre belirleneceği deniz alanlarında egemenlik ve yetki kurma hakları kıyı devletlerine verilmiştir. Bildiri sonunda Peru'nun teklifi ile bildiriye imzalayan devletlere ek olarak Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Honduras ve Meksika'nın da katılımıyla 8 Ağustos 1970 tarihinde Lima'da toplanan devletler tarafından "Latin Amerika Devletleri Deniz Hukuku Bildirisi" kabul edilmiştir. Bildiri, Montevideo Bildirisine ek olarak bitişik suların coğrafi, jeolojik ve biyolojik durumlarına göre ölçülü bir şekilde kullanılmasını öngörmüştür. Bildiri'ye göre kabul edilen iki ilke, Latin Amerika Münhasır Ekonomik Bölge kavramının doğuşuna sebep olmuştur. Bu ilkeler; 1) Kıyı devletlerinin kıyılarına bitişik suların kullanılması, araştırılması veya diğer sebepler sonucu oluşabilecek tehlike ve zehirleyici etkileri önleme hakkı, 2) Kıyı devletlerinin egemenliği ve yetkisinde bulunan sularda icra edilecek bilimsel araştırmaları yönetme, izleme, katılma ve sonuçlarını edinme hakkıdır. Montevideo ve

1972 yılında açıklanan Santa Domingo Bildirisi ile, ilk defa diğer devletlerin, kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarındaki hak ve özgürlükleri düzenlenmiştir.²⁹

MEB kavramına, üstünkörü de olsa, ilk defa Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın 1973 yılında New York'ta yapılan ilk oturumunda rastlanılmaktadır. Kolombiya, Meksika ve Venezuela tarafından yapılan önerilerde, kıyı devletinin bölgedeki haklarından doğan uygulamaları neticesinde, milletlerarası toplumun haklarının sınırlandırılabilceği görüşü benimsenmiştir.³⁰

14 Afrikalı devletten oluşan bir grup tarafından, MEB konusunda şu öneri sunulmuştur: “Kıyı devletinin haklarından doğan uygulamaları neticesinde ortaya çıkan sonuçların dışında, tüm devletler ulaşım ve uçuş ile denizaltı kablo ve boru döşeme serbestiyetlerinden sınırsız olarak yararlanacaktır.”³¹ Çin Halk Cumhuriyeti tarafından yapılan öneride ise Afrika grubu tarafından yapılan öneri genişletilmiş ve tüm devletlerin ulaşım ve uçuş serbestiyetlerinden yararlanması gerektiği belirtilmiştir. Ancak aynı zamanda daha yasaklayıcı bir tavır sergilenerek, devletlerin denizaltı kablo ve boru döşeme faaliyetleri için kıyı devleti otoritesinden izin alınması gerektiğini belirtmiştir.³²

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın başlarından itibaren en önemli görüşmelerden biri de, diğer devletlerin kıyı devletlerinin MEB'lerinde sahip olacakları ulaşım ve uçuş haklarının kapsamının ne olacağı konusudur. Kraska'ya göre, MEB kavramının tamamen ekonomik gelişmelerle ilgili bir kavram olduğu

Lima Bildirileri'ne katılan tüm devletlere seyrüsefer serbestisi ile uçuş serbestisi öngörülmüştür. Her iki bildiri de MEB'in oluşturulması hususunu teşvik etmiştir. Lupinacci, **a.g.e.**, s. 80-82.

²⁹ Santiago Bildirisi'nin 5'inci paragrafında takımada suları için “kıyı devletinin bölgedeki haklarından doğan uygulamaları neticesinde ortaya çıkan sonuçların dışında, bu bölgede tüm devletlerin gemileri ve uçakları ulaşım ve uçuş serbestilerinden sınırsız olarak yararlanabilecektir” ibaresi yer almaktadır. “Declaration of Santo Domingo, Specialized Conference of the Caribbean Countries on Problems of the Sea”, SUPP.NO.21 (A/8721), U.N.DC.A/AC.138/80”, **General Assembly Official Records (GAOR)**,C.27, 7 Haziran 1972, s. 70-72.

³⁰ “Supp.No.21 (A/9021), A/AC. 138/SC.II/L.21”, **General Assembly Official Records (GAOR)**,C.28, 02 Nisan 1973, s. 19, 20.

³¹ Cezayir, Kamerun, Gana, Fildişi Sahilleri, Kenya, Liberya, Madagaskar, Moritus, Senegal, Sierra Leon, Somali, Sudan, Tunus ve Tanzanya. “Supp.No.21 (A/9021), A.AC.138/SC.II/L.40 and Corr. 1-3”,**General Assembly Official Records (GAOR)**,C.28, 1973, s. 87, 88.

³² “Supp.No.21 (A/9021), A.AC.38/SC.II/L.34, Part II”, **General Assembly Official Records (GAOR)**,C.28, 1973, s. 71-73.

unutulmamalıydı.³³ Ancak bize göre, MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin, bu bölgedeki ekonomik gelişmeleri dolaylı olsa bile etkileme olasılığının bulunduğu gözden kaçırılmaması halinde, devletlerin MEB’deki askerî faaliyetlere yönelik kaygılarının doğal karşılanması gerektiği de unutulmamalıydı.

1.1.2. B.M.D.H.S.Çerçevesinde MEB Kavramının Hukukî Statüsü

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı bitiminden önce de yaygın bir biçimde kabul gören ve bir çok devlet tarafından uygulanan MEB düzenlemesi ile, öncelikle az gelişmiş devletlerin ekonomilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak “Denizle Bağlantısı Bulunmayan (DBB)(*Land Locked States*)” ve “Coğrafi Olarak Elverişsiz Bulunan (COEB)(*Geographically Disadvantaged*)” az gelişmiş devletlerin sayılarının çokluğu gözönüne alındığında, MEB uygulamasının, bu devletler ile kıyısı okyanusa bakan veya kıyısı uzun olan MEB uygulamasına daha elverişli devletler(ki bu devletler genellikle gelişmiş devletlerdir) arasındaki eşitsizliği artırdığı görülmektedir. MEB uygulamasından yararlanan devletler 30’u aşmamakta ve bunlarında 1/3’ünün zaten gelişmiş devlet statüsünde bulunmaktadır.³⁴ Devletler arasındaki farkı açan bu rejim, milletlerarası hukuk içtihatlarına göre 1982 B.M.D.H.S.’nden ayrı olarak, milletlerarası örf ve adet hukuku içinde mülhaza edilmektedir.³⁵ Bu bakımdan sonuçları açısından değerlendirildiğinde, meydana çıkış amaçlarını karşılamadığı gerçeğini bir kenara bırakırsak, MEB düzenlemesinin milletlerarası hukukta yerini sağlamlaştırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.

MEB kavramı, 1982 B.M.D.H.S.’nin 55 ila 75. maddeleri arasında düzenlenmiştir. MEB kavramı, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 deniz miline kadar uzanabilen³⁶ deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında bulunan canlı ve cansız doğal kaynakları

³³ Kraska, a.g.e., s. 267.

³⁴ ABD, Kanada vb. Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi**, Gözden Geçirilmiş 4. bs., İstanbul, 1989, s. 272-273.

³⁵ Toluner, a.g.e., s. 272-273.

³⁶ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 57.

üzerinde kıyı devletine ekonomik bazı hak ve yetkiler³⁷vermektedir.³⁸ Ayrıca diğer devletlere de bu deniz alanlarındabazı hak ve yükümlülükler tanınmaktadır.

MEB'in hukuksal açıdan ne karasuları rejimi ve ne de açık deniz rejimi olmadığı, kendine özgü “*sui generis*” rejime tâbi olan bir deniz alanı olduğugörüşü doktrinde geniş olarak yer bulmuştur.³⁹ Ancak farklı bir görüşe göre MEB kavramının bazı nedenler gösterilmek suretiyle hukuksal açıdan açık deniz rejimi kavramına daha yakın olduğu da belirtilmektedir. Bu görüşe göre; MEB'in kıyı devletleri için belirli bir deniz alanında, sınırlı olarak özellikle ekonomik faaliyetler hakkında hak ve yetkiler düzenlemesi ve m. 58 (2)'ye göre MEB düzenlemelerine aykırı olmamak şartıyla açık deniz rejimi maddelerinin ve ilgili diğer milletlerarası hukuk kurallarının MEB için de kullanılmasını gerektirenhususlar, MEB'in açık deniz rejimine yaklaştığı görüşünü desteklemektedir.⁴⁰

B.M.D.H.S. çerçevesinde MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî statüsünün incelenmesi için, öncelikle Sözleşme'nin kıyı devletlerine ve diğer devletlere tanıdığı hak, yetki ve yükümlülükleri açıklamamız, sonrasında bu faaliyetler ile tanınan hak, yetki ve yükümlülükleri birlikte değerlendirmemiz gerekmektedir.

³⁷ 1982 B.M.D.H.S., m. 56.

³⁸ Kıyı devletlerinin kıta sahanlığında sahip oldukları haklar için, m. 77 (2) ve (3)'de açıkça belirtildiği üzere, devletlerin bu hakları kullanmalarına veya ilân etmelerine gerek duyulmamasına karşın, doktrinde kıyı devletlerinin MEB'de sahip olduğu hak ve yetkileri kullanabilmeleri için, bu bölgenin milletlerarası hukuka uygun olarak ilân edilmesi gerekmektedir. Bu çıkarımın sebebi olarak, Sözleşme'de kıta sahanlığı için düzenlenen açık maddelerin benzerlerinin MEB'de öngörülmemiş olduğu gösterilmektedir. Attard, **a.g.e.**, s.55.

³⁹ Attard, **a.g.e.**, s. 61. Vicuna, **a.g.e.**, s. 44. Barbara Kwiatkowska, **The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea**, Dordrecht, 1989, s. 230. B.M.D.H.S. çalışmalarında II. Komite Başkanı da MEB'in *sui generis* rejime tâbi olduğunu vurgulamıştır. Attard, **a.g.e.**, s. 62.

⁴⁰ Kwiatkowska, **a.g.e.**, s. 231. Fevzi Topsoy, “Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVI, Sayı 3, 2012, s. 221. Bu görüşü desteleyen bir diğer görüşe göre ise; 86. maddede MEB açık deniz rejimine tâbi alanların dışında tutulmuştur. Ancak 58. maddeye göre, kıyı devletlerinin MEB için keyfi sınırlama yapamayacakları anlamı çıkartılabilmektedir. Buna göre diğer devletlerin, açık deniz rejimini düzenleyen 87. maddede söz konusu olan ulaştırma, uçma, sualtı boru ve kablo döşeme ve gemilerin, uçakların, sualtı kablo ve boruların işletilmesinde, denizin milletlerarası hukuka uygun diğer amaçlı kullanılması serbestliğinden yararlandırılması, MEB'de açık deniz rejimi serbestilerinin kullanılmasını sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Açık denizlerde ve dolayısıyla MEB'de ise tek sınırlama, 87. maddede belirtilen, diğer devletlerin açık deniz serbestisini kullanmalarındaki çıkarlarını gözetmek olacaktır. Toluner, **a.g.e.**, s. 274.

1.1.2.1. Kıyı Devletlerinin Hak, Yetki ve Yükümlülükleri

MEB’de kıyı devletlerine tanınan hak, yetki ve yükümlülükler 56. madde ile düzenlenmiştir. M. 56 (1)’e göre kıyı devletine, deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar tanınmıştır.

Aynı zamanda Sözleşme’nin ilgili hükümlerine uygun olmak kaydıyla kıyı devletine aşağıda belirtilen konulara ilişkin yetkiler verilmiştir.

- i) Suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma,
- ii) Denize ilişkin bilimsel araştırma yapma (Marine Scientific Research (MSR)),
- iii) Deniz çevresinin korunması ve muhafazası.

M. 56 (2)’ye göre MEB’de kıyı devletinin, Sözleşme uyarınca haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer devletlerin haklarına ve yükümlülüklerine gereken saygıyı göstermesi ve Sözleşme hükümleriyle bağdaşacak biçimde hareket etmesi öngörülmüştür.

M. 56 (3)’te ise, kıyı devletinin deniz yatağına ve bunların toprak altına ilişkin olarak belirtilen haklarının VI Kısma⁴¹ uygun olarak kullanılması şartı getirilmiştir.

Kıyı devleti MEB’inde; m. 60 (1) (a) gereğince suni adalar inşa etmek, m. 60 (1) (b) gereğince ekonomik amaçlarla tesis ve yapılar inşa etmek ve m. 60 (1) (c) gereğince bu tesis ve yapıların inşasına, işletilmesine ve kullanılmasına izin vermek ve bunların inşasını, işletilmesini ve kullanılmasını düzenlemek konusunda münhasır

⁴¹ Kıta sahanlığı ile ilgili kısımdır.

haklara sahiptir. M. 60 (5) ile kıyı devletlerine suni adalar, tesisler veya yapıların etrafında, hem seyir güvenliğini ve hem de bunların güvenliğini sağlamak amacıyla, içerisinde uygun tedbirler alabileceği, genişliği 500 metreden fazla olmayan güvenlik bölgeleri kurma hakkı tanınmıştır.

Kendi MEB'inde bulunan canlı kaynakların idamesinin, aşırı işletme sonucu tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla; sahip olduğu bilimsel verileri de gözönünde bulundurarak uygun muhafaza ve yönetim tedbirlerini alarak, kabul edilebilir av hacmini tespit etme yetkisinin kıyı devletine verilmesi hususu, canlı kaynakların muhafazası ve işletilmesi konularını düzenleyen 61. ve 62. maddelerle düzenlenmiştir.

M. 73 (1) ile kıyı devletinin, MEB'deki canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konularındaki egemen haklarının kullanılmasında, B.M.D.H.S.'ne uygun olarak kabul ettiği kanunlara ve kurallara riayeti sağlamak için gemiye çıkılması, geminin denetimi, gemiye elkonulması ve hakkında dava açılması da dahil olmak üzere, gerekli bütün tedbirleri alabileceği hükmü düzenlenmiştir. Maddenin (2) (3) ve (4)'üncü fıkralarında sırasıyla; bir teminat veya diğer yeterli bir garanti gösterildiğinde el konulan gemi veya tutuklanan mürettebatın serbest bırakılması, MEB'deki balıkçılık faaliyetleri ile ilgili kıyı devletinin koyduğu kural ve kanunlara uyulmaması halinde, ilgili devletlerin başka türlü kararlaştırmadıkları durumlarda, uygulanacak cezaların hapis cezasını veya diğer bedeni bir cezayı öngörmemesi ve son olarak yabancı bir gemiye el konulması veya geminin seferden alıkonulması halinde, kıyı devletinin, gecikmeksizin bayrak devletini, uygun vasıtalarla, alınan tedbirlerden ve daha sonra verilen cezalardan haberdar etmesi öngörülmüştür.

M. 246 ile, kıyı devletlerine MEB'leri içerisinde veya kıta sahanlıkları üzerinde, denize ilişkin bilimsel araştırmaları (MSR) düzenleme, bunlara izin verme ve bunları yürütme konularında münhasır haklar verilmektedir.

Ayrıca kıyı devletleri, kendi MEB'lerinde gemilerin sebep olacağı kirliliğin önlenmesini, azaltılmasını ve kontrol altına alınmasını amaçlayan ve yetkili

milletlerarası genel kabul görmüş kurallara ve ilkelere uygun ve bunları yürürlüğe koyan kanunları ve kuralları kabul edebilirler.⁴² Bu madde ile kıyı devletlerine m. 56 (1) ile tanınan haklardan deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin yetkileri için bir uygulama alanı sağlanmaktadır. M. 211 (6) ile ise belirli şartlar altında ancak m. 211 (5)'te belirtilen kuralların dışında kıyı devletlerine iki özel durumda daha geniş bir uygulama alanı öngörülmüştür. Bu özel durumlar ise oşinografik ve ekolojik özelliklerinin, kullanımının veya kaynaklarının korunmasına ve buradaki seyrüseferin özelliğine bağlı olarak kabul edilen teknik sebeplerle, gemilerin sebep olduğu kirliliğin önlenmesi için özel zorunlu tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu MEB'ler ile buzla kaplı alanların bulunduğu MEB'ler olarak belirlenmiştir.⁴³

1.1.2.2. Diğer Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri

MEB'de diğer devletlerin hak ve yükümlülükleri 58. madde ile düzenlenmiştir. M. 58 (1)'e göre; MEB'de, kıyısı bulunsun veya bulunmasın, bütün devletlerin, Sözleşme'nin ilgili hükümlerinde öngörülen şartlar çerçevesinde, açık denizlerin serbestliği ilkesini düzenleyen 87. maddede sözkonusu olan ulaşım serbestliği ile uçuş serbestliğinden ve denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme serbestliğinden yararlanabilecekleri düzenlenmiştir. Maddenin devamında, bu serbestliklerin kullanımına ilişkin olarak, özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesiyle bağlantılı olan serbestiler gibi, denizin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı serbestliğinden, Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağdaşır bir şekilde bütün devletler tarafından yararlanılabileceği öngörülmüştür. M. 58 (2)'de ise, açık denizler rejiminin düzenlendiği 88 ila 115. maddelerin ve ilgili diğer milletlerarası hukuk kurallarının, MEB'in düzenlendiği V. kısma aykırı olmadığı ölçüde MEB için de uygulanacağı belirtilmiştir.

Açık denizlerin barışçıl amaçlarla kullanılmasını öngören 88. maddenin askerî faaliyetleri yasaklamadığı görülmektedir. Ancak 58. maddenin 1.

⁴² 1982 B.M.D.H.S., m. 211 (5).

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ayşe Nur Tütüncü, **Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi**, Yenilenmiş 3. bs., İstanbul, Beta Yayıncılık, 2004, s. 106-111.

fıkrasında,87. maddede bulunan açık denizler rejimine atıfta bulunulsa da, aynı fıkrada bulunan “Sözleşme’nin ilgili hükümlerine bağlı olarak”, “Sözleşme’nin diğer hükümleri ile bağdaşır şekilde” ve yine 58. maddenin 2. fıkrasında açık deniz ile ilgili hükümlerin bu bölümle ters düşmediği ölçüde uygulanacağı belirtilerek aslında hangi kullanma biçimlerinin bu bölüm hükümleri ile bağdaşıp bağdaşmayacağı sorusu cevapsız bırakılarak tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁴ Sözleşme’de bırakılan bu boşluğun askerî faaliyetlere yönelik olan durumu ise tezimizde ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

M. 58 (3)’e göre MEB’de yabancı devletlerin, Sözleşme uyarınca haklarını kullanırlarken, ve yükümlülüklerini yerine getirirlerken, kıyı devletinin haklarına ve yükümlülüklerine gerekli saygıyı göstermeleri ve kıyı devletininV. Kısım ve diğer milletlerarası hukuk kuralları uyarınca kabul ettiği kanun ve kurallara, Sözleşme ile bağdaşır olduğu ölçüde riayet etmeleri gerekmektedir.

58. maddenin 3. fıkrasına göre diğer devletlerin haklarını kullanırlarken, ve yükümlülüklerini yerine getirirlerken, kıyı devletinin haklarına ve yükümlülüklerine gerekli saygıyı göstermeleri, kıyı devletlerine öncelik tanınması gibi görünse de, aynı fıkrada kıyı devletinin bu kısım ve diğer milletlerarası hukuk kuralları uyarınca kabul ettiği kanun ve kuralları, Sözleşme ile bağdaşır olduğu ölçüde koymaları gerektiği öngörülmüştür. Hangi kuralların konulup, konulmaması ise açıkça düzenlenmeyerek bilinçli bir hukukî boşluk bırakılmıştır.⁴⁵

B.M.D.H.S. ile DBB devletler için, kıyı devleti tarafından canlı kaynakların muhafazası ve işletilmesi konularını düzenleyen 61. ve 62. maddelere uygun olarak, hakkaniyet esasları içerisinde, aynı alt bölge veya aynı bölgede bulunan devletlerin MEB’lerinde bulunan canlı kaynaklar bakiyesinin uygun bir bölümünün avlanmasına katılma hakkı tanınmıştır.⁴⁶ Aynı maddede,DBB devletlerin bahse konu katılmaya yönelik haklarının kullanılmasında gerek şart ve usuller ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

⁴⁴ Toluner, **a.g.e.**, s. 274.

⁴⁵ Toluner, **a.g.e.**, s. 274.

⁴⁶ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 69.

70. maddede ise, kapalı veya yarı kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler olarak tanımlanan COEB devletler de dahil olmak üzere, elverişsiz coğrafi durumları nedeniyle, nüfuslarının bütününe veya bir kısmının besin olarak balık ihtiyaçlarının yeterli şekilde sağlanmasında, alt bölgesel veya bölgesel devletlerin MEB'lerinde bulunan canlı kaynakların kullanılmasına bağlı olan kıyı devletleri ile; kendilerine has bir MEB iddiasında bulunamayan kıyı devletlerine de, maddede belirtilen şart ve usuller dahilinde 69. maddede DBB devletlere tanınan haklar aynen tanınmıştır.

69. ve 70. maddelerin, ekonomileri çok büyük ölçüde, kendi MEB'lerinde bulunan canlı kaynakların işletilmesine bağlı olan kıyı devletlerine uygulanmayacağı 71. madde ile, 69. ve 70. maddelerin diğer devletlere tanıdığı hakların üçüncü devletlere veya bunların uyruklarına doğrudan veya dolaylı olarak devredilemeyeceği ise 72. madde ile garanti altına alınmıştır.

248. madde gereğince, kıyı devletinin rızasının alınması durumunda, maddede belirtilen şartlar yerine getirilerek, bir kıyı devletinin MEB'inde veya kıta sahanlığı üzerinde denize ilişkin bilimsel araştırmalar (MSR) yapmak isteyen diğer devletlere ve yetkili milletlerarası kuruluşlara yetki verilmektedir. Bu devletler için 249. maddede bazı şartlar öngörülmüş ve yapılan bilimsel araştırmalar hakkında kıyı devletine bilgi verilmesi yükümlülüğü getirilmiştir.

1.1.2.3. Artık Haklar (Residual Rights)

MEB ile ilgili hususlarda kıyı devleti ve diğer ilgili devletler arasında hak, yetki ve yükümlülükler açısından oluşabilecek herhangi bir ihtilafta, söz konusu uyuşmazlığın, ilgili devletler ve milletlerarası toplum açısından konunun önemi de dikkate alınarak, ilgili milletlerarası hukuk kurallarının ışığında nısfete uygun çözümlenmesi hükmü 59. maddede düzenlenmiştir.⁴⁷ Bu bağlamda Boczek'e göre, ne kıyı devletine ve ne de diğer devletlere hak ve yetki tanınmadığı durumlarda MEB'de kıyı devleti ve diğer devletler arasında çıkabilecek çatışmalarda kıyı devletine bir üstünlük tanınmamış olması, bu gibi durumlarda uyuşmazlığın

⁴⁷ Toluner, a.g.e., s. 274-275.

çözümünde her iki tarafında eşit şartlarda görülerek hakkaniyete dayanılması gerekmektedir.⁴⁸

Bir grup devlet, diğer devletlere verilen hakların etkilenmemesi halinde, MEB ile ilgili artık hakların kıyı devletine ait olduğunu beyan etmektedir. Bu devletlerin teorilerine göre andlaşmada yabancı askerî faaliyetlerin icra edilmesi hususu düzenlenmediği için, bu faaliyetler “artık hak” olarak değerlendirilmektedir.⁴⁹

Vukas’a göre ise, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı esnasında, güçlü denizci devletler, MEB’dediğer devletlere tanınan hakları düzenleyen 58. maddenin geniş manada anlaşılması hususunda ısrar ederlerken, yabancı MEB’lerdeki askerî faaliyetleri kastetmekteydiler. Bu sebeple MEB’deki askerî faaliyetlerin artık hak olarak belirtilmemesi gerekmektedir.⁵⁰ Ayrıca Kraska’ya göre, askerî faaliyetlerin artık hak olarak değerlendirilmesi durumunda, DBB ve COEB devletlerin haklarının zedeleneyeceği iddia edilmektedir.⁵¹

1.2. Denizlerde İcra Edilen Askerî Faaliyetler ve Tartışmalı İfadeler

1.2.1. Denizlerde İcra Edilen Askerî Faaliyetler

Denizlerde icra edilen askerî faaliyetler, günümüz teknolojik gelişmeleri gözönüne alındığında çok geniş bir alana yayılmaktadır. Bu kapsamda birbirlerinden farklılık arz eden askerî faaliyetlerin sınıflandırılmasının oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz.

Bazı askerî faaliyetleri şu şekilde sıralayabiliriz; savaş uçaklarının iniş ve kalkışları, istihbarat toplama faaliyetleri, askerî tatbikat ve talimleri, fiili silâh atışları, sonar sistemlerinin veya konvansiyonel silâhların (deniz mayını gibi) veya füze rampalarının denize veya deniz tabanına yerleştirilmesi, askerî depolama ve lojistik destek tesisi inşâsı, askerî ölçümler, bayrak gösterme ve caydırıcılık faaliyetleri,

⁴⁸ Bodeslaw Adam Boczek, “Peacetime Military Activities in the Exclusive Economic Zone of Third Countries”, **Ocean Development and International Law**, C.XIX, Sayı 6, s. 455.

⁴⁹ Kraska, **a.g.e.**, s. 278.

⁵⁰ Budislav Vukas, **The Law of the Sea: Selected Writings**, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, s. 151.

⁵¹ Kraska, **a.g.e.**, s. 279.

batıkların çıkarılması ve şamandıra gibi ulaşımı düzenleyen işaretlerin yerleştirilmesi.⁵²

Askerî faaliyetlerin bir diğer tanımında ise; savaş gemilerinin, uçaklarının ve devletin diğer araçlarının icra ettikleri faaliyetler ile istihbarat toplama, tatbikat, fiili atış denemeleri, diğer denemeler ve eğitimler gibi faaliyetler, bu kapsamda değerlendirilmektedir.⁵³ MEB Esasları'nda yapılan bu tanıma bakıldığında, askerî faaliyetlerin daha geniş bir anlamda kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tezimizin ikinci bölümünde, MEB içerisinde icra edilmesi durumunda hukukî statüsünün tartışmalı olduğu askerî faaliyetleri ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağız:

- i. Askerî vasıtaların ulaşım ve uçuş faaliyetleri,
- ii. Fiili silâh atışlarını içeren ve içermeyen askerî tatbikatlar,
- iii. İstihbarat toplama faaliyetleri,
- iv. Askerî tesis, yapı ve diğer cihazların yerleştirilmesi veya kullanılması,
- v. Askerî amaçlar için deniz tabanının delinmesi,

⁵² J. Ashley Roach-Robert W. Smith, "International Law Studies 1994", **Excessive Maritime Claims**, C.66, Rhode Island, 1994, s. 249. Christopher Pinto, "Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea", **Maritime Security: The Building of Confidence**, Ed. by. Jozef Goldblat, New York, 1992, s. 12. Boczek, **a.g.m.**, s. 447. Natalie Klein, **Maritime Security and the Law of the Sea**, New York, Oxford University Press, 2011, s. 44.

⁵³ **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone**. MEB Esasları olarak bahsedeceğimiz bu rehber Asya ve Pasifik bölgesinde bulunan devletlerin akademisyen ve görevlileri tarafından, Honolulu (2003), Şangay (2004) ve Tokyo (2003, 2005)'da icra edilen toplantıların amacı MEB'de icra edilen askerî faaliyetler konusunda isteğe bağlı ve bağlayıcılığı olmayan bazı prensiplerin oluşturulmasıydı. Toplantıyı icra eden grup 2005 yılında, "MEB'de İcra Edilen Deniz Ulaşımı ve Uçuşlar İçin Prensipler (Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone)" adında metin hazırladılar. Bahse konu prensiplerde kıyı devletinin MEB'inde faaliyet gösteren deniz araç ve uçaklarının uyması gereken bir çok kural öngörülmüyordu. BMDHS'nde mevcut kurallardan birçoğu (örneğin MEB'in sui generis bir rejime sahip olması gibi) bu prensiplerde de kabul edilmiştir. Bahse konu prensipler, kıyı devleti tarafından bu bölgede ulaşımın sınırlandırılabilmesine ve kıyı devleti tarafından MEB'de belirlenecek bazı bölgelerde askerî faaliyetlerin yasaklanmasına olanak sağlamaktadır. Bu prensipler aynı zamanda MEB'de icra edilecek askerî faaliyetler hususunda, muhatapların faaliyetler hakkında kıyı devletleri ile işbirliği yapmasını, bildirimde bulunmalarını ve danışmalarını öngörmektedir.

vi. Askerî ölçümler,

Ancak öncelikle MEB’de uygulanan askerî faaliyetlerin hukukî durumunun tartışma konusu haline nasıl geldiğini anlayabilmek için, B.M.D.H.S.’nin oluşturulması sürecinde bahse konu hususla ilgili yaşanan gelişmelerin incelenmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1.2.2. Tarihsel Süreç

1973 yılında New York’daki kısa ve prosedür gereği yapılan oturumdan sonra, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı 2’inci oturum ile 1974’te Venezuela Karakas’ta asli çalışmalarına başlamıştır. Karakas oturumu başlangıç çalışmalarında Deniz Yatağı Komitesi’nin raporları temel alınmıştır. İkinci oturumda, ortaya çıkan yeni MEB kavramı çoğu kıyı devleti tarafından geniş ölçüde kabul edilmiştir. Büyük denizci devletler boğazlardan transit geçiş hakkı şartı ile 12 millik karasuları konusunda fikir birliğine varmışlardır. Çoğu kıyı devleti de deniz kaynaklarından yararlanılabilecek yeni ve daha geniş bir bölgenin Sözleşme’ye eklenmesi şartı ile birlikte 12 millik karasularının kabul edilebileceğini belirtmişlerdir. Bazı öneriler, deniz ulaşımının geleneksel hak ve özgürlüklerini muhafaza ederek, kıyı devletlerine MEB’de yeni yetkiler öngören metinleri tavsiye etmiştir. Önerilerin arasında hukuk uzmanlarından oluşan bir grubun tavsiyeleri dikkat çekmiştir. Evensen Grubu olarak anılan bu grup, Santa Domingo Bildirisi’nden yansıyan bir yaklaşım olan, diğer devletlerin hak ve özgürlüklerinin önceliğini ön plânda tutan ve daha sonra kıyı devletinin haklarına dayanarak bazı sınırlandırmalara olanak tanıyan öneriler sunmuştur.⁵⁴

Karakas oturumunda büyük denizci güçler ile DBB ve COEB devletler, denizlerin serbestliği konusunda yapılan sınırlandırma girişimlerinden rahatsızlık duymaya başlamışlardır. DBB ve COEB devletler denize doğrudan giriş hakkından

⁵⁴ Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.XI, New York, Oceana Publications, 1987, s. 393-399.

yoksun olma dezavantajının yanında bir de, bir başka kıyı devletinin MEB açıklamaları ile açık denize çıkamama durumu ile karşı karşıya kalmışlardır.⁵⁵

İkinci oturumda, MEB’de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik 9 devlet tarafından yapılan öneride, kıyı devletinin hak ve yetkilerini sınırlandıran askerî faaliyetlerin icra edilmesinde, kıyı devletinin iznine tâbi olunması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁶

1975’te icra edilen Üçüncü oturum sürecinde, Evensen Grubu tarafından önceden önerilen hususların taslak metne girmesi ile bu önerilerin yerleri sağlanmıştır. Bu önerilere göre, kıyısı bulunsun veya bulunmasın tüm devletlerin, ulaşım ve uçuş serbestileri ile denizlerin ulaşım ve iletişim ile ilgili milletlerarası hukuka uygun kullanım hakları kabul edilmiştir.⁵⁷

Konferansın Dördüncü oturumunda “Milletlerarası Gemicilik Bürosu” açık deniz rejiminin MEB için de geçerli olması teklifinde bulunmuştur.⁵⁸

1976’da yapılan Beşinci oturumda resmî olmayan birçok değişiklik talebi ile karşılaşmıştır. DBB devletler ile gelişmekte olan devletler “denizin milletlerarası hukuka uygun diğer amaçlı kullanımı” ibaresinin başındaki “ulaşım ve iletişim ile

⁵⁵ Kraska, **a.g.e.**, s. 238. Karakas oturumuna iştirak eden DBB devletler tarafından Mart 1974’te Uganda Kampala’da icra edilen toplantı sonucunda şu bildiri yayımlandı: “1. Deniz giriş ve çıkışlarının serbestliği ve sınırlandırılmayacağı hususu, milletlerarası hukukun “Denizle Bağlantısı Olmayan Devletler” e tanıdığı ana haklardan biridir. 2. Deniz giriş ve çıkışlarının serbestliği ve sınırlandırılmayacağı hususu, milletlerarası hukukun “Coğrafi Olarak Elverişsiz Devletler” e tanıdığı ana haklardan biridir.” “Kampala Declaration, Document A/CONF.62/23, 02 Mayıs 1974”, Third UN Conference on the Law of the Sea, **Official Records**, C.III, New York, Birleşmiş Milletler Yayını, 1975.

⁵⁶ Kanada, Şili, İzlanda, Hindistan, Endonezya, Meksika, Moritus, Yeni Zelanda ve Norveç. “UN Doc: A/CONF.62/L.4, 26 Temmuz 1974”, Third UN Conference on the Law of the Sea, **Official Records**, C.II, New York, Birleşmiş Milletler Yayını, 1975, s. 81.

⁵⁷ Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.IV, New York, Oceana Publications, 1983, s. 209-211. Benzer ifadeler “Gayriresmî Tek Görüşme Metni (Integrated Single Negotiating Text (ISNT))” olarak adlandırılan çalışma metninin II. kısmına şu şekilde girdi: “Tüm devletlerin, Sözleşme’nin konu ile ilişkili karşılıklarına tâbi olmak kaydıyla, MEB’deki ulaşım ve uçuş serbestiyeti ile denizaltı kablo ve boru döşeme ve ulaşım ve iletişim ile ilgili denizin milletlerarası hukuka uygun diğer amaçlı kullanım hakları bulunmaktadır.” Myron H Nordquist - Satya N. Nandan - Shabtai Rosenne, **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.II, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993, s. 558-559.

⁵⁸ Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.IV, s. 240-245.

ilgili” ifadesinin silinmesini talep etmişlerdir. Böylelikle “denizin milletlerarası hukuka uygun diğer amaçlı kullanımı” konusunda herhangi bir sınırlandırma olmayacak, bu kullanım hakkı yalnızca “ulaşım ve iletişim ile ilgili” değil başka amaçlar için de kullanılabilir. ⁵⁹

DBB devletler ve gelişmekte olan devletler önerilerini, bu devletler ile büyük deniz gücüne sahip devletler arasında ulaşım serbestisi konusundaki fikir birliğini de vurgulayarak, 1977’de icra edilen Altıncı oturumda da tekrarlamışlardır. ⁶⁰ Altıncı oturumda MEB konusundaki çıkmazı çözmek üzere, Meksikalı delege Jorge Castaneda tarafından el altından, 17 ülkenin temsilcilerinin katıldığı bir grup oluşturulmuştur. ⁶¹ Birkaç taslak metinden sonra Castaneda grubu tarafından nihai metinde MEB için şu ifade belirtilmiştir: “76’ıncı maddedeki (şu anda 87. madde) ulaşım, uçuş, denizaltı kablo ve boru döşeme faaliyetleri ve gemilerin, uçakların faaliyetleri ve denizaltı kabloları ile ilgili icra edilen faaliyetler gibi denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanım özgürlükleri ...” ⁶²

1978’de icra edilen 7’inci oturumda Almanya tarafından “denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı” ibaresinin metinden çıkarılması önerilmiştir. Aynı oturumda Peru, MEB’de bulunan yabancı savaş gemileri ve askerî uçakların, kıyı devletinin rızası olmadan angaje manevraları yapmamaları ve silâh kullanımından kaçınmaları yönünde bir hüküm eklenmesini önermiştir. Ancak bu öneriler kabul edilmemiştir. ⁶³

⁵⁹ Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.IV, s. 411, 412, 414, 415.

⁶⁰ **A.e.**, s. 381-383. Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.XI, s. 568-569.

⁶¹ Avustralya, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Mısır, Hindistan, Kenya, Meksika, Nijerya, Norveç, Peru, Singapur, İngiltere, Tanzanya Cumhuriyeti, ABD, Sovyetler Birliği, Venezuela. Myron H Nordquist, **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.I, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1985, s. 108-109. Castaneda grubu ilk defa 25 Haziran 1977 tarihinde bir akşam yemeğinde buluştu. Sonrasında yapılan 13 toplantı süresince, MEB’de kıyı devletinin hak ve ödevleri ile ilgili düzenlenecek yasal mevzuat hakkında görüşmelerde bulunulmuştur. Daha sonraları Castaneda grubu, Konferans başkanının icracı konseyi gibi hizmet ederek, Konferansta daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Hatta bu grubun bazen Genel Komitenin dümenini eline aldığı da olmuştur. **a.e.**, s. 109.

⁶² Renate Platzöder, **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.IV, s. 419, 424, 426.

⁶³ Nordquist - Nandan - Rosenne, **a.g.e.**, s 557.

1.2.3. Tarihsel Süreçte MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Bakış Açısı

Nordquist, Nandan ve Rosenne’ye göre, MEB’in oluşumuna bakıldığında, kıyı devletinin yüksek güvenlik arayışlarından çok, milletlerarası toplumun güvenliğinin daha üstün tutulduğu görülmektedir. B.M.D.H.S. sürecinde, kıyı devletinin MEB’deki güvenlik arayışlarını içeren öneriler dikkate alınmış ve fakat kabul edilmemiştir.⁶⁴ MEB’de diğer devletlere tanınan hakları düzenleyen B.M.D.H.S.’nin 58(1) maddesinin, “ulaşım ve iletişimle ilgili denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı” olarak ifade edilen eski hükmünün, tarihsel süreçte, yabancı devletlere MEB’de daha geniş serbestiler içeren, “ulaşım, uçuş ve denizaltı kablo ve boru döşeme serbestlikleri ile bu serbestliklerin kullanımı ile ilişkili olan, özelliklegemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesi ile bağlantılı serbestiler gibi, denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer amaçlı kullanımı” şeklinde değişime uğradığı belirtilmektedir.⁶⁵

Kraska, MEB’de askerî faaliyetlerin yasaklanması durumunun, DBB devletlerinin bu faaliyetleri icra edebilmelerini imkânsızlaştıracağını belirtmektedir. Ayrıca, komşu devletlerin, DBB devletlerinin denize çıkmaları konusunda herhangi bir engellemeleri olmasa bile, DBB devletlerinin, denizde askerî faaliyetlerin icra edilebilmesi hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılacağını ifade etmektedir. Akdeniz gibi yarı kapalı denizlere kıyısı bulunan birçok devlet komşu MEB’lerde askerî faaliyetlerin yasaklanması durumunda kendi bölgelerine hapsolacaklarını belirtmektedir.⁶⁶ Kraska’nın yapmış olduğu bu çıkarımın ancak, savaş gemi ve uçaklarının MEB’de ulaşım ve uçuş faaliyetlerini de kapsayan tüm askerî faaliyetlerin yasaklanması durumunda, yapılabileceğini belirtmenin yerinde olacağını değerlendirmekteyiz. Çünkü şayet ulaşım ve uçuş serbestilerine zarar verilmezse, askerî gemi ve uçaklar faaliyetlerini açık denizlere ulaşarak icra edebilirler.

⁶⁴ Nordquist - Nandan - Rosenne, **a.g.e.**, s. 521-544.

⁶⁵ Francesco Francioni, “Peacetime Use of Force, Military Activities, and the New Law of the Sea”, **Cornell International Law Journal**, C.XVIII, Sayı 1, s. 215.

⁶⁶ Kraska, **a.g.e.**, s. 244.

MV Saiga olayında Milletlerarası Deniz Hukuku Mahkemesi (International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)) kıyı devletinin MEB'deki yetkileri hakkında ölçülü bir yorumlamada bulunmuş, kıyı devletinin bölgede yalnızca ekonomik yetkilerinin olduğunu vurgulamıştır. Mahkeme, kıyı devletinin bölgede gümrük uygulama yetkisine karşı çıkmıştır.⁶⁷

BM Güvenlik Konseyi tarafından, Somali ve Yemen'de kıyı bölgelerine yakın yerlerde yapılan haydutluk faaliyetlerinin önüne geçmek amacıyla milletlerarası toplum tarafından yapılacak denizharekâtlarına izin veren kararlar benimsenmiştir.⁶⁸ Kraska'ya göre, haydutluk hakkında alınan kararlar, dünyada bulunan tüm MEB'lerde devletler tarafından güvenlik operasyonları yapılmasının yolunu açmakta ve bu operasyonların Güvenlik Konseyi tarafından tanınmasını sağlamaktadır. Kraska ayrıca, son yıllarda Somali'de artan haydutluk faaliyetlerine yapılan müdahale operasyonlarının, B.M.D.H.S.'inde MEB için düzenlenen kuralları örtülü bir şekilde haklı çıkardığını ifade etmektedir.⁶⁹

B.M.D.H.S. hazırlık süreci incelendiğinde, bahse konu Sözleşme'nin diğer devletlerin MEB içerisinde icra edecekleri askerî faaliyetleri yasaklamadığı, ancak bu faaliyetlere izin verildiği yönünde açık ve net bir verinin de bulunmadığı görülmektedir. Yine de, özellikle güçlü devletlerin taraftar olduğu, MEB'deki yabancı askerî faaliyetlerin serbestisini savunan görüşün, Sözleşme'nin tarihsel sürecinde ve halihazır metninde ağır bastığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

⁶⁷ **The M/V "Saiga" (No. 2) (Saint Vincent v. Guinea)**, 1999, (Çevrimiçi) <http://www.itlos.org/index.php?id=64#c549>, 15 Kasım 2013.

⁶⁸ 02 Haziran 2008/1816, 07 Ekim 2008/1838, 02 Aralık 2008/1846, 16 Aralık 2008/1851, 30 Kasım 2009/1897 ve 1918. Çevrimiçi, www.un.org, 20 Kasım 2013.

⁶⁹ Kısaca B.M.D.H.S. Md. 110 ile düzenlenen açık denizlerde savaş gemileri tarafından belirli durumlarda icra edilen ziyaret ve arama hakkının, herhangi bir devletin MEB'inde de hem savaş hem de barış zamanında kullanılabilmesi olanaklı hale getirilmiştir. Kraska, **a.g.e.**, s. 247. Nitekim Türkiye, 10 Şubat 2009 tarihli ve 934 sayılı TBMM tezkere kararı, aynı esaslar dahilinde 10 Şubat 2010 tarihinden itibaren bir yıl süre ile uzatılan TBMM tezkere kararına istinaden, açık deniz veya karasuları kavramı olmaksızın Somali açıklarındaki tüm sularda⁶⁹ (halihazırda diğer devletlerin karasuları hariç) deniz haydutluğu/silâhlı soygun olaylarına karşı fark gözetmeksizin aynı şekilde ve verilecek millî angajman kuralları çerçevesinde müdahalede bulunmaktadır. Somali Cumhuriyeti'nin 13 Ocak 2009 tarihli ve **SOM/MSS/07/09** sayılı yazısı ile Somali karasularına giriş izni verilmiş, bu iznin 1897 sayılı kararın kabul edildiği Dışişleri Bakanlığı tarafından bildirilmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın 29 Aralık 2009 gün ve **DHGY-II/391** sayılı yazısı.

Şimdi Sözleşme metninde bulunan ve farklı yorumlanan ifadelerin incelenmesi ile, tezimizin daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

1.2.4. B.M.D.H.S. İlgili Maddelerde Geçen Tartışmalı İfadeler

1.2.4.1. Barışçıl Amaçlar (Peaceful Purposes) İfadesi

B.M.D.H.S. sürecinin, 1976'daki Dördüncü oturumdaki taslak metin çalışmalarında, devletler konu ile ilgili görüşlerini beyan ederlerken, bu konuda 3 farklı grup oluşmuştur. Bazı gelişmekte olan devletleri temsil eden birinci grup, denizlerde tüm askerî faaliyetlerin yasaklanması gerektiğini savunmuştur.⁷⁰ İkinci grup denizde icra edilen askerî faaliyetlerden yalnızca gerginlik yaratma amaçlı olanlarının yasaklanmasını öngörmüştür.⁷¹ ABD'nin de aralarında bulunduğu üçüncü grup ise, bir faaliyetin "barışçıl" olup olmadığının kararının verilmesinde, BM Şartı veya diğer milletlerarası hukukun genel kabul görmüş kuralar çerçevesinde değerlendirme yapılmasını teklif etmiştir.⁷² Dolayısıyla şu anki Sözleşme metninde, tezimize konusunu teşkil eden bu hususta bırakılan boşluk bize, 3'üncü grubun görüşlerinin kabul edildiğini göstermektedir.

B.M.D.H.S. açık denizlerin barışçıl amaçlı kullanımını saklı tutmakta ve devletlerin, başka devletlerin siyasî egemenliklerine veya bölgesel bütünlüklerine karşı tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınmalarını öngörmektedir.⁷³ Bu hüküm 58 (2) maddede belirtildiği üzere MEB için de geçerli olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında genel olarak, milletlerarası genel kabul görmüş hukuk kurallarına uygun

⁷⁰ Bu görüşü temsil eden Ekvator'un bakış açısı şu açıklamalarla belirtilmekte idi: "Deniz alanlarının yalnızca barışçıl amaçlar için kullanılması ifadesi, bu alanların askersizleştirilmesi ve askerî faaliyetlerden hariç tutulması anlamına gelmektedir. Myron H Nordquist - Satya N. Nandan - Shabtai Rosenne, **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.III, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 88-89.

⁷¹ Ancak açık denizde veya MEB'de savaş gemilerinin veya istihbarat uçaklarının bazı faaliyetlerinin "barışçıl olmadığını" söylemek doğru olmayacaktır. Dolayısıyla bu öneri oldukça yoruma açık bir görüşü temsil etmektedir. **A.e.**, s. 89-91.

⁷² **A.y.**

⁷³ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 88 ve m. 58 (2).

olarak icra edilen askerî faaliyetlerin, herhangi bir kural, B.M.D.H.S. veya BM Şartı ile yasaklanmadığı söylenebilir.⁷⁴

“Barışçıl amaçlar” ifadesi aynı zamanda B.M.D.H.S.’nin, 88, 141, 143 (1), 147 (2) (d), 155 (2), 240 (a), 242 (1), 246 (3) ve 301’inci maddelerinde yer almaktadır. Örneğin, 240 ve 246 maddeler ile, MSR’nin yalnızca barışçıl amaçlar için icra edilebileceği hükme bağlanmıştır. “Barışçıl amaçlar” teriminden karasuları rejiminde uygulanabilecek zararsız geçiş düzenlemesinde de bahsedilmektedir. Önsöz’de ve 301. maddede yer alan “barışçıl uygulamalar” teriminin ise “barışçıl amaçlar” terimi ile eş anlamlı olarak anlaşılması gerektiği, otorite olarak kabul edilen bazı yorumlamalarda belirtilmektedir.⁷⁵ BM Şartı 2 (4) maddede “barışçıl olmayan” faaliyetler belirtilmiştir. Bu madde ile, andlaşmaya imza atan devletlerin, başka devletlerin bölgesel bütünlüklerine, siyasî egemenliklerine veya BM amaçları ile bağdaşmayan durumlarda herhangi bir tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınmaları hususu düzenlenmiştir.⁷⁶ Ancak MEB’de icra edilen askerî faaliyetler hususu “barışçıl olmayan” faaliyetler arasında bulunmamaktadır.

“Barışçıl amaçlar” ve “barışçıl uygulamalar” terimleri, Hayashi tarafından dört farklı kategoriye ayrılmaktadır: “1. Açık denizlerin barışçıl amaçlı kullanılması hususunu düzenleyen 88. madde ile bunu MEB için de öngören 58 (2) madde, 2. Devletlerin yargılama yetkilerinin ötesinde bulunan bölgelerin sadece barışçıl amaçlı kullanımını öngören koruma altına alınmış bölgelere ilişkin düzenlenen 141, 143 (1), 147 (2) (d) ve 155 (2) maddeler, 3. MSR’nin icra edilmesinde barışçıl amaçlar ilkesini öngören 240 (a) ve 246 (3) maddeler, 4. Deniz hukukunun esaslı bir ilkesi olan ve, devletlerin, başka devletlerin siyasî egemenliklerine ve bölgesel bütünlüklerine karşı tehdit veya kuvvet kullanımından veya BM Şartı’ndan yansıyan

⁷⁴ United Nations Convention on the Law of the Sea, With Annexes, and the Agreement Relating to the Implementation to Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea, With Annex, 103rd Cong. 2nd Session, **Senate Treaty Doc. 103-39**, 1994, s.94. (Çevrimiçi) www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/treaty_103-39.pdf, 12 Aralık 2013.

⁷⁵ Myron H Nordquist - Satya N. Nandan - Shabtai Rosenne, **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.III, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 90.

⁷⁶ **Charter of the United Nations**, 26 Haziran 1945, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>, 22 Aralık 2013. 24 Ekim 1945’te yürürlüğe girmiştir.

milletlerarası hukuka uygun olmayan faaliyetlerden kaçınmalarını öngören 301. madde.”⁷⁷

“Barışçıl amaçlar” teriminin küresel anlamda bazı ek bölgeler için kullanılması, çok taraflı bazı anlaşmalar ile gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmalarda terim hakkında geniş ve açık tanımlamalar yapılmıştır. “Antartika Andlaşması(*Antarctic Treaty*)” nın 1. maddesinde Antartika Kıtası’nın “barışçıl amaçlar” için kullanılması garanti altına alınmıştır. Antartika Andlaşması ile taraflar, bu bölgede güçlendirilmiş yapı inşâ etmeme veya askerî manevralar icra etmeme veya silâh denemeleri yapmama konularında taahhütlerde bulunmuşlardır.⁷⁸ Benzer bir şekilde, “Ay ve Gök Cisimleri Dahil Uzayın Araştırılması ve Kullanımında Devletlerin Faaliyetlerini Yönetecek İlkelerle İlişkin Andlaşma” ile uzay ilgi alanının “barışçıl amaçlar” için kullanılması öngörülmektedir. Andlaşmanın 4. maddesinde nükleer veya kitlesel imha silâhlarının ve diğer çeşitlerinin dünya yörüngesine yerleştirilmesi ve bunların herhangi bir gök cismine yerleştirilmesi ile ayda veya herhangi bir gök cisminde askerî üs, yapı veya güçlendirilmiş yapı kurulması ve uzayın herhangi bir atış denemesi ve askerî manevra amacıyla kullanımı yasaklanmıştır. Uzayın “barışçıl amaçlar” için kullanılacağı belirtilmiş, ancak bilimsel araştırmalarda askerî personelin kullanılması ile araştırma ekipmanlarının aya veya bir başka gök cismine yerleştirilmesi, bahse konu yasaklardan hariç tutulmuştur.⁷⁹

Kraska’ya göre, Antartika Andlaşması bile askerî karakterli tüm faaliyetleri veya ölçümleri yasaklamamaktadır. Örneğin, ABD Donanması, kıtada faaliyet gösteren “Ulusal Bilim Fonu (*National Science Foundation*)” na lojistik yetenek ve

⁷⁷ Moritaka Hayashi, “Military and Intelligence Gathering Activities in the EEZ: Definition of Key Terms”, *Marine Policy*, C.29, Mart 2005, s. 123, 124.

⁷⁸ *Antarctic Treaty*, 01 Aralık 1959, (Çevrimiçi) http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf, 16 Ocak 2014.

⁷⁹ *Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies*, 27 Ocak 1967, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/space1.html>, TARİH. 10 Ekim 1967’de yürürlüğe girmiştir.

operasyonel varlık için yardımda bulunmaktadır. Askerî oşinografik araştırma gemileri de kıyıdan uzaktaharekât icra edebilmektedirler.⁸⁰

MEB Esasları V(b) maddesinde MEB’de yürütülen her türlü askerî faaliyetin barışçıl amaçlı olması gerektiği ve her türlü tehdit, kuvvet kullanımı ve provokatif eylemlerden kaçınılması gerektiği düzenlemektedir. Kıyı devletinin savunma sistemlerini etkileyen, kuvvet kullanmayı desteklemek için yapılan istihbarat faaliyetleri veya kıyı devletine bildirimde bulunulmadan deniz üssü kurmak gibi faaliyetlerin barışçıl amaçlı olmadığı belirtilmiştir.⁸¹

Herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığına karşı her türlü tehdit, kuvvet veya BM Antlaşması’nda belirtilen ilkeler ile diğermilletlerarası hukuk ilkeleriyle bağdaşmayan davranışlardan kaçınmalarını düzenleyen, denizlerin barışçıl amaçlarla kullanımını başlığını taşıyan 301. madde kapsamında; kıyı devletleri ve diğerk devletlerin MEB’deki faaliyetlerini engellemeyen, bunların toprak bütünlüğüne veya siyasî bağımsızlığını hedef almayan, BM Antlaşması’nın 2(2) ve 2(4) maddelerinde belirtilen ilkeler ile diğerk milletlerarası hukuk kurallarıyla bağdaşmayacak şekilde tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınan yabancı askerî faaliyetlerin barışçıl amaçlı olduğu kabul edilebilir.⁸² Ancak bu maddede bahsi geçen “tehdit” ve “kuvvet kullanımı” ifadelerinin tanımlarının yapılmaması farklı yorumlara sebebiyet vermektedir. Genel anlamda “tehdit” ifadesini, kuvvet kullanılmasını haklı çıkaracak sebepler olmadan, bir devletin açık veya örtülü olarak diğerk bir devlete karşı kuvvet kullanacağını açıklaması veya bir davranışa zorlaması olarak tanımlanabilir.⁸³ “Kuvvet kullanımı” ise hukuka aykırı olan ve kuvvet kullanımını içeren müdahaleler olarak tanımlanabilir.⁸⁴ Dolayısıyla Topsoy’a göre, kıyı devletini herhangi bir davranışa zorlamak amacıyla, kuvvet kullanımının içerildiği veya bu fiillerin yapılacağını beyan edilerek tehditte bulunulması durumlarında, bu askerî faaliyetler barışçıl amaçlı olmayacak ve

⁸⁰ Kraska, **a.g.e.**, s. 261.

⁸¹ **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone.**

⁸² Topsoy, **a.g.m.**, s. 228.

⁸³ Hayashi, **a.g.m.**, s. 126.

⁸⁴ Murat Yılmazarslan, **Kuvvet Kullanma: NATO’nun Uluslararası Güvenlikte Artan Rolü**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 21.

milletlerarası hukuka aykırı olacaktır. Diğer devletlerin bu tür askerî faaliyetleri kıyı devletine ait MEB’de icra etme hakları bulunmamaktadır.⁸⁵ Topsoy’un bu yorumuna katılmakla birlikte, sadece kuvvet kullanımı veya tehdit içeren faaliyetlerin barışçıl olmadığı değil, aynı zamanda kuvvet kullanılması öncesinde mutlaka istihbarat toplanmasının gerekliliği gözönüne alındığında, bazı askerî faaliyetlerin o an için olmasa da ilerisi için tehdit teşkil edebileceğini gözardı etmemek ve bu kapsamda bazı askerî faaliyetlerinde barışçıl olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim MEB Esasları’nın bu kaygılardan hareketleyukarıda belirtilen hükümleri içerdiği görülmektedir.

1.2.4.2. Hak ve Yükümlülüklerle Gerekli Saygı Gösterme (Due Regard) İfadesi

Dilimize kısaca “gözetme” olarak çevrilebilecek “due regard” ifadesi B.M.D.H.S.’nin 27 (4), 39 (3) (a), 56 (2), 58 (3), 60 (3), 66 (3) (a), 79 (5), 87 (2), 142 (1), 148, 161 (4), 162 (2) (d), 163 (2), 167 (2), 234 ve 267’inci maddeleri ile Ek II’de 2 (1)’de, Ek IV’te 5 (1) ve 5 (2)’de yer almaktadır.

Sözleşme’de geçen “due regard” ifadesi ile hangi hak ve yükümlülüklerle gerekli saygının gösterileceği açıkça belirtilmemiş, bu yüzden bahse konu ifade devletler tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır.ABD tarafından, 87 (2) madde kapsamında kullanılan “due regard” ifadesi ile kıyı devleti ile diğer devletler arasında denge oluşturulmasının amaçlandığı, ancak kıyı devletinin, diğer devletlerin icra ettikleri faaliyetlere karşı haksız bir müdahaleden kaçınmaları gerektiği belirtilmektedir.⁸⁶ Çin ise “due regard” ifadesini, kıyı devletlerinin egemenliklerine, güvenliklerine ve ulusal çıkarlarına saygı gösterilmesi gerektiği yönünde yorumlamakta ve bu hususları tehlikeye sokacak her türlü faaliyetin bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Topsoy, **a.g.m.**, s. 229.

⁸⁶ Hayashi, **a.g.m.**, s. 133.

⁸⁷ **A Report of the Tokyo Meeting**, The Regime of the Exclusive Economic Zone: Issues and Responses, Honolulu, East-West Center Yayını, 2003, s. 32.

58 (3) maddede bulunan “due regard” ifadesi, 87 (2) ve 56 (2) maddelerde bulunan “due regard” ifadesi ile aynı dili yansıtmaktadır. Bu bağlamda “due regard” ifadesinin iki unsuru bulunmaktadır. Birincisi diğer devletlerin çıkarlarının farkında olmak ve bunlara saygı göstermek, diğeri ise kıyı devletinin ekonomik kaynaklarına yönelik çıkarlarının üstünlüğünü kabul etmektir.⁸⁸ Kraska’ya göre belki de, “due regard” ifadesi, usuli bir görev veya yükümlülük olarak kullanılmıştır. Bu terim ile, asli yeni bir yasal hak yaratılmamakta, yalnızca devletlerin, diğer devletlerin var olan yasal haklarını gözetmeleri talep edilmektedir.⁸⁹

Oppenheim’a göre, özgürlüklerin haklardan daha geniş olduğu yorumunun geniş çapta kabul edildiği zamandan bu yana, mantık çerçevesinde bakıldığında, denizlerin serbestliğinin, kıyı devletinin bölgedeki yargılama yetkisi ve egemenlik hakkına karşı üstün olduğu söylenebilecektir.⁹⁰

Walker’a göre, “due regards” ifadesi ile, kıyı devletleri ile diğer devletlerin çıkarları arasındaki denge ifade edilmek istenmiştir. Diğer devletlerin çıkarlarının gözetilmesi zorunluluğu ile açık deniz serbestisinin bir anlamda sınırlandırıldığı da değerlendirilmiştir.⁹¹ Bu değerlendirmenin nedeni, sonuçta bir “gözetme” den bahsedilmesidir.

MEB Esasları’na göre ise MEB’de askerî faaliyet icra eden diğer devletlerin, kıyı devletlerinin haklarını gözetmek ve saygı göstermek açısından şu durumlarda askerî faaliyetlerden kaçınmaları gerekmektedir:

i. Kıyı devletinin savunma ve güvenliğine zarar verecek veya kaynaklarının ve çevresinin yönetimi ve korunmasındaki haklarına müdahalede bulunacak sistemlerin yerleştirilmesi.⁹²

⁸⁸ Kraska, **a.g.e.**, s. 264.

⁸⁹ **A.e.**, s. 268.

⁹⁰ Lassa Oppenheim - Sir Ronald Roxburgh, **International Law: A Treatise**, C.I , 8. bs., London, Longmans Green and Company, 1957, s. 802-803.

⁹¹ George K. Walker, “Defining Terms in the 1982 Law of the Sea Convention IV: The Last Round of Definitions Proposed by the International Law Association (American Branch) Law of the Sea Committee”, **California Western International Law Journal**, C.36, Sayı 1, 2006, s. 174.

⁹² **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone**, m. V (e).

ii. Eğer kıyı devletinin iç hukuku tarafından yasaklanmışsa, doğrudan veya dolaylı olarak deniz canlılarına zarar veren ve deniz kirliliğine sebep olan fiili silâh atışları, denizaltında yapılan patlamalar, ses dalgaları veya radyo dalgaları oluşturan cihazların kullanımını içeren askerî faaliyetler.⁹³

iii. Ulaşım ve uçuş güvenliğini sağlamak amacıyla, kıyı devleti tarafından geçici olarak bu faaliyetlere kapatıldığı bildirilen bölgelerde askerî faaliyetlerde bulunmak.⁹⁴

iv. Kıyı devleti tarafından deklare edilen, yoğun balıkçılık faaliyetlerinin yaşandığı bölgelerde askerî faaliyetler icra etmek.⁹⁵

v. Yoğun trafiğin bulunduğu veya ticari trafik rotaları yakınında veya trafik ayırım şemalarında askerî faaliyetlerde bulunmak.⁹⁶

vi. Gemilerin sebep olduğu kirlilik hususunun düzenlendiği B.M.D.H.S. 211 (6) (a) maddede şartları belirtilen özel duruma sahip bölgeler ile deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması hususunun düzenlendiği B.M.D.H.S. 194 (5) maddede belirtilen deniz türleri ve diğer organizmaların yetişme bölgelerinde askerî faaliyetlerde bulunma.⁹⁷

vii. Kıyı devleti tarafından büyük ölçekli haritalarda belirtilen deniz yatağına döşenmiş denizaltı kablo ve borularının bulunduğu bölgelerde askerî faaliyetlerde bulunma.⁹⁸

Çin, MEB'inde faaliyet gösteren yabancı savaş gemilerinin sonarlarının deniz memelilerine ve balık stoklarına zarar verdiğini ve böylelikle bu bölgede ulusal ekonomik ve çevresel haklarının zedelendiğini öne sürmektedir.⁹⁹ Ancak Tetlock ve

⁹³ **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone**, m. V (f).

⁹⁴ **A.e.**, m. V (g) (1).

⁹⁵ **A.e.**, m. V (g) (2).

⁹⁶ **A.e.**, m. V (g) (6).

⁹⁷ **A.e.**, m. V (g) (3) ve (4).

⁹⁸ **A.e.**, m. V (g) (6).

⁹⁹ Raul Pedrozo, "Close Encounters at Sea: The USNS Impeccable Incident", **Naval War College Review**, C.29, 2009, s. 101-104.

Lebow'a göre, kıyı devletlerinin, MEB'lerinde bulunan canlı ve cansız kaynakların kötü yönde etkilenmelerini, kelebek etkisi misali, bölgede icra edilen askerî faaliyetlere bağlamaları, konunun çözümünü gittikçe ümitsiz bir hale getirmektedir.¹⁰⁰

1.2.4.3. Denizlerin Milletlerarası Hukuka Uygun Diğer Kullanımı

MEB rejimi, bölgede kıyı devletinin hak ve yetkileri ile milletlerarası toplumun hak ve özgürlükleri arasında dengeyi sağlamaktadır.¹⁰¹ MEB'de diğer devletlere tanınan hak ve özgürlükler Md. 58'de belirtilmiştir. Bu madde ile, özellikle gemilerin, uçakların ve denizaltı kabloları ve petrol borularının işletilmesiyle bağlantılı olan serbestiler gibi, denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı serbestliğinden, Sözleşme'nin diğer hükümleri ile bağdaşır bir şekilde bütün devletler tarafından yararlanılabileceği hükme bağlanmıştır. Tartışma konusu ise askerî faaliyetlerin bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususudur.

Bu madde bağlamında, yabancı MEB'deki uçuş harekâtı dahil donanma manevra ve faaliyetlerinin, denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı kapsamında değerlendirileceği ve bu faaliyetlerin yasal olduğunun ulaşılabileceği, Kraska tarafından belirtilmektedir. Ayrıca birçok devlet tarafından halihazırda yabancı MEB'lerde askerî faaliyetlerin icra edildiğini ifade etmektedir.

102

B.M.D.H.S. görüşmelerinde bazı otoriteler "denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı" ile silâh kullanımı da dahil, askerî faaliyetlerin de bu ibarenin

¹⁰⁰ Philip E. Tetlock - Richard Ned Lebow, "Poking Counterfactual Holes in Covering Laws: Cognitive Styles and Historical Reasoning", **American Political Science Review**, C:95, Aralık 2001, s. 829.

¹⁰¹ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 55.

¹⁰² Kraska, **a.g.e.**, s. 270. Örneğin, 2010'da Rusya Pasifik Donanması, Japonya Denizi'nde, simüle torpido taarruzları ve gemide mevcut top ve hava savunma sistemleri ile fiili silâh atış eğitimlerini kapsayan, araştırma ve imha etme görevlerini içeren bir seri denizaltı savunma eğitimi icra etmiştir. Russia Conducts Navy Anti-Submarine Drills in Sea of Japan, Ria Novosti, 24 Mart 2010, (Çevrimiçi) http://en.ria.ru/military_news/20100324/158295950.html, 20 Şubat 2014.

içinde sayılıp sayılmayacağı yönünde tereddüde düştüler.¹⁰³ Ancak Attard'a göre, B.M.D.H.S. 58 (1) maddenin hazırlanması sürecinde, konferans öncesi ulaşım ve iletişim özgürlüklerinin ve bu özgürlüklerin uygulanmasını içeren yardımcı faaliyetlerin genel itibariyle kabul gördüğü belirtilmektedir. Yani yalnızca savaş gemilerinin ulaşım özgürlükleri değil, aynı zamanda yardımcı faaliyetleri olarak nitelendirilebilecek askerî uygulamalarla ilgili faaliyetlerine ilişkin özgürlükleri de kabul edilmiştir. Bu konudaki geleneksel hukuk kurallarının değiştiğine dair herhangi bir kanıt da bulunmamaktadır.¹⁰⁴ Attard, hazırlık sürecinde askerî faaliyetlerin sınırlandırılması bir yana daha çok kolaylaştırmak için çaba sarfedildiğini ifade etmektedir.¹⁰⁵ Benzer yönde Vicuna şu ifadeleri kullanmaktadır; *“Ulaşım ve uçuş serbestilerinin etkilerinin Sözleşme'nin tamamlayıcı parçaları olmaları dolayısıyla, 1982 Sözleşmesi'nin prensiplerinin, yabancı savaş gemilerinin MEB'e girişlerine izin vermesi konusunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.”*¹⁰⁶

Vukas, B.M.D.H.S.'ni tasarlayanların, MEB'de icra edilecek askerî faaliyetlerin serbestliğini kısıtlayacak herhangi bir niyetlerinin olmadığı hususunu aktarmaktadır. Ayrıca askerî talim ve manevraların, denizin ulaşım ve uçuş serbestisi ile ilgili ve savaş gemi ve uçaklarının faaliyetleri ile bütünleşik olduğu konusunda şüphe olmadığını belirtmektedir.¹⁰⁷

Sözleşme'nin hazırlık süreci gözönüne alındığında askerî faaliyetlerin bu kapsamda değerlendirildiği kabul edilse bile, yine de askerî faaliyetlerin tümünü denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı kapsamında değerlendirmek kanaatimizce tam anlamıyla doğruyu yansıtmamaktadır. Kaldı ki, farklı olarak yorumlanan ifadenin içerisinde “milletlerarası hukuka uygun” ibaresi yer almakta ve MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin milletlerarası hukuka uygun olup olmadığı ise tartışma konumuzu teşkil etmektedir.

¹⁰³ Galindo Pohl, “The Exclusive Economic Zone in the Light of Negotiations of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea”, **The Exclusive Economic Zone: A Latin American Perspective**, Ed. by. Francisco Orrego Vicuna, Colorado, Westview Press, 1984, s. 55.

¹⁰⁴ Attard, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁰⁵ Attard, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁰⁶ Francisco Orrego Vicuna, **The Exclusive Economic Zone: A Latin American Perspective**, Colorado, Westview Press, 1984, s. 120.

¹⁰⁷ Vukas, **a.g.e.**, s. 151.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGEDE İCRA EDİLEN ASKERİ FAALİYETLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

2.1. Askerî Vasıtaların Ulaşım ve Uçuş Faaliyetleri

Topsoy, MEB’de icra edilen askerî gemi ve uçakların ulaşım ve uçuşlarına ilişkin faaliyetlerini; açık denize çıkmak, bir başka devletin deniz yetki alanına varmak veya kendi devletine ait başka bir deniz yetki alanına ulaşmak amacıyla, bahse konu askerî gemi ve uçakların herhangi bir MEB’i kullanmaları olarak ifade etmektedir.¹⁰⁸ B.M.D.H.S. 58 (1). madde ile tanınan diğer hakların yanında, açık denizlerin serbestliğini düzenleyen 87. maddeye atıf yapılmak suretiyle bütün devletlere MEB’de ulaşım ve uçuş serbestisi sağlanmıştır.

Bu maddede gemi ve uçaklar için askerî veya sivil ayrımına gidilmemesi ve MEB düzenlemesine aykırı olmadığı sürece, açık deniz rejiminin bu bölgede de uygulanacağını öngören 58 (2) madde gereğince, tüm devletlerin askerî gemi ve uçakları ulaşım ve uçuş serbestisinden yararlanacaklardır.¹⁰⁹

Vicuna farklı bir yaklaşımla, askerî gemi ve uçakların, ulaşım ve uçuş faaliyetlerinin 58 (1). maddede geçen “denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı” kapsamına da girebileceği ve bu serbestilerden faydalanabileceklerini belirtmektedir.¹¹⁰

Açık deniz rejimi maddelerinden 90 madde ile kıyısı bulunsun veya bulunmasın bütün devletlere kendi bayrağını taşıyan gemiler için seyrüsefer hakkı

¹⁰⁸ Topsoy, **a.g.m.**, s. 232.

¹⁰⁹ Attard, **a.g.e.**, s. 85.

¹¹⁰ Vicuna, **a.g.e.**, s. 110.

tanınmaktadır. Hiçbir devletin açık denizlerde egemenlik iddiasında bulunamayacağını düzenleyen 89. madde uyarınca, kıyı devletlerinin MEB’de egemenlik iddiasında bulunarak askerî gemi ve uçakların ulaşım ve uçuş serbestilerini sınırlandırmaları mümkün değildir.¹¹¹ 56 (2) maddede bahsi geçen kıyı devletinin MEB’deki haklarını kullanırken diğer devletlerin haklarını gözetmesi (due regard) ilkesi de MEB’de askerî gemi ve uçakların serbestçe ulaşım ve uçuş faaliyetlerini gerçekleştirebileceklerini göstermektedir.¹¹² Ancak kıyı devletinin haklarının gözetilmesini isteyen 58 (3) madde gereğince, askerî gemi ve uçakların bu faaliyetleri icra ederlerken 56. madde ile kıyı devletlerine tanınan hakları ihlâl etmemeleri gerekmektedir.¹¹³

Galdorisi ve Kaufman, Sözleşme hazırlık sürecinde icra edilen toplantılarda yapılan denizlerin askerî kullanımının sınırlandırılması önerilerinin kabul edilmemiş olması ve nihai Sözleşme metninde bunlara ait herhangi bir yasaklama getirilmemiş olması nedenlerinden ötürü, Sözleşme’nin bu faaliyetlere izin verdiği sonucunu çıkarmaktadırlar.¹¹⁴ B.M.D.H.S. konferansı sürecinde, MEB içerisinde icra edilen diğer askerî faaliyetlerin hukukîliğinin tartışılması da, askerî ulaşım ve uçuş faaliyetlerinin serbestisini desteklemektedir.¹¹⁵

MEB Esasları V (a) maddesine göre de, askerî gemi ve uçakların MEB’de ulaşım ve uçuş serbestileri ile denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı ile ilgili gemi ve uçak harekâtlarını meşrû görmektedir.¹¹⁶

¹¹¹ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 58 (2). maddeye göre MEB için düzenlenen maddelere aykırı olmadığı sürece açık deniz rejiminin bu bölge için de geçerli olduğu öngörülmektedir.

¹¹² Topsoy, **a.g.m.**, s. 232.

¹¹³ Attard, **a.g.e.**, s. 85.

¹¹⁴ George V. Galdorisi - Alan G. Kaufman, Military Activities in the Exclusive Economic Zone: Preventing Uncertainty and Defusing Conflict, **California Western International Law Journal**, C.32, Sayı 2, 2002, s. 276.

¹¹⁵ Francioni, **a.g.m.**, s. 215.

¹¹⁶ **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone**, V (b). Bahse konu maddede ise askerî faaliyetlerin yalnızca barışçıl amaçlı yapılabileceğini ve tehdit, kuvvet kullanımı veya provokatif eylemlerden kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Ancak maddenin devamına bakıldığında, bu maddede daha çok diğer askerî faaliyetlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Doktrinde MEB’de askerî gemi ve uçakların ulaşım ve uçuş serbestilerine aykırı bir görüş bulunmasa da, az sayıda da olsa bazı devletlerin askerî veya sivil ayrımı yapmaksızın bu serbestilere aykırı sınırlamalar getirdikleri görülmektedir.¹¹⁷

Topsoy, bayrak gösterme faaliyetini, bir devletin meşrû konum ve varlığını duyurmak amacıyla, gemilerini plânlı veya plânsız rotalarda diğer bir devletin deniz yetki alanında dolaştırması olarak tanımlamaktadır. Gemilerin bayrak gösterme faaliyetinin, esas itibariyle seyrüseferden oluştuğu gözönüne alındığında, bu faaliyetlerin de ulaşım ve uçuş serbestisi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹¹⁸

Van Dyke’a göre, savaş gemisinin icra ettiği, uçak veya helikopter indirme veya kaldırma harekâtlarının da, B.M.D.H.S.’ne uygun olmak ve kıyı devletine tehdit oluşturmamak kaydıyla milletlerarası hukuka uygun olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁹

2.2. Askerî Tatbikatlar

Hayashi’ye göre, açık denizlerde, fiili silâh atışları dahil tüm askerî tatbikatların serbestçe icra edilebileceği tartışmasız olarak kabul edilmelidir. Ancak MEB için doktrinde bazı görüşlere göre MEB’de diğer devletlere tanınan hakları düzenleyen 58. madde kapsamında, askerî tatbikatların kıyı devletinin izni gerekmeksizin yapılabileceği kabul edilirken, diğer bazı görüşlere göre ise B.M.D.H.S.’nde bu konu için açık bir kuralın düzenlenmediği belirtilmektedir.¹²⁰

Attard, B.M.D.H.S.’nde, savaş gemi ve uçaklarına ulaşım ve uçuş serbestileri tanınmasının haricinde diğer askerî faaliyetler için bir açıklık olmadığını ifade

¹¹⁷ Örneğin, Endonezya kıyısından itibaren 100 mili içinde, yasal nedenler dışında gemilerin durmasına, demirlemesine ve seyretmelerine izin vermemektedir. Office of Ocean Affairs, Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, Department of State, **National Claims to Maritime Limits in the Seas No. 36**, Gözden Geçirilmiş 8. bs., 2000, s. 12. Vietnam ise, 24 millik güvenlik bölgesinde, denizaltıların sualtından ilerlemelerini ve bu bölgede uçak kaldırılmasını yasaklamaktadır. Kraska, **a.g.e.**, s. 304.

¹¹⁸ Topsoy, **a.g.m.**, s. 236.

¹¹⁹ Jon M. Van Dyke, “Military Ships and Planes Operating in the Exclusive Economic Zone of Another Country”, **Marine Policy**, C.28, Sayı 1, s. 35.

¹²⁰ Hayashi, **a.g.m.**, s. 128-129.

etmektedir.¹²¹ Lowe'ye göre, askerî tatbikatlara ilişkin açık bir düzenleme yapılmaması nedeniyle, bu faaliyetlerin her iki tarafa verilmeyen haklarda ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünü düzenleyen 59. madde kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.¹²²

Oxman tarafından,B.M.D.H.S.'nin MEB'de askerî tatbikatlara izin verip vermediği konusunun tartışmadan öteye geçemeyeceği, kıyı devletlerinin özellikle yarı kapalı denizlerde buna rıza göstermeyecekleri belirtilmektedir.¹²³Devletlerin bu konudaki açıklamaları, Oxman'ın görüşünü destekler niteliktedir, Brezilya, Bangladeş, Cape Verde, Hindistan, Malezya, Pakistan, Peru, Uruguay tarafından, özellikle silâh ve patlayıcı kullanımını içerenler olmak üzere tüm askerî tatbikat ve diğer manevraların MEB'de icra edilmesi için kıyı devletinin izninin gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu açıklamalara İngiltere, Almanya, İtalya ve Hollanda gibi güçlü denizci devletler tarafından karşı çıkılmıştır.¹²⁴

Brown,B.M.D.H.S.'nin MEB'de icra edilecek askerî tatbikatları yasaklamadığını ancak açık bir düzenleme bulunmayan bu hususta tatbikatların içeriklerine göre değerlendirme yapılmasının gerektiğini belirtmektedir. Tatbikatların, denizlerin barışçıl amaçlı kullanımına veya tehdit ve kuvvet kullanılmasının yasaklandığı 301. maddeye aykırı olmadığını ancak, MEB'de patlayıcı maddelerin kullanılması gibi bazı durumların, kıyı devletinin bu bölgedeki haklarının gerektiği şekilde gözetilmesini (due regard) düzenleyen 58 (3) maddesini ihlâl edebileceğini ifade etmektedir.¹²⁵ Dolayısıyla fiili silâh atışlarını içeren ve içermeyen tatbikatları birbirinden ayırarak incelemek faydalı olacaktır.

¹²¹ Attard, **a.g.e.**, s. 85.

¹²² Alan V. Lowe, "Some Legal Problems Arising from the Use of the Seas for Military Purposes", **Marine Policy**, C.10, 1986, s.179.

¹²³ Bernard H. Oxman, "The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea", **Virginia Journal of International Law**, C.24, Sayı 4, s. 837.

¹²⁴ Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, **Declarations and Statements**, (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm, 12 Mart 2014.

¹²⁵ Edward Duncan, Brown, **The International Law of the Sea, Introductory Manual**,C.I,Aldershot, Dartmouth Yayıncılık, 1994, s. 242.

2.2.1. Fiili Silâh Atışını İçermeyen Askerî Tatbikatlar

Pinto, devletlerin, donanmanın reaksiyonunu ölçmek, diğer silâhlı kuvvetlerle müşterek harekâtı pekiştirmek, yeni sistemleri denemek veya personelinin tecrübesini artırmak maksadıyla eğitim amaçlı askerî tatbikatlar icra ettiklerini ifade etmektedir. Devletlerin donanmalarının varlık sebebi olan, amaç ve hedeflerine göre belirledikleri yer ve zamanını önceden ilân ettikleri “eğitim amaçlı” askerî tatbikatları, ulaşım ve uçuş serbestisinin bir parçası olarak görmek gerekmektedir.¹²⁶ Topsoy, eğitim amaçlı faaliyetlerin yasaklanmasını içeren açık bir kuralın olmaması nedeniyle, genel sınırlandırmalara uyarak bu faaliyetlerin serbestçe icra edilebileceğini ifade etmektedir.¹²⁷

2.2.2 Fiili Silâh Atışlarını İçeren Askerî Tatbikatlar

Scovazzi, MEB’de diğer devletlere tanınan ulaşım, uçuş veya denizaltı kablo ve boru döşeme serbestilerinin, fiili silâh atışlarını içeren askerî tatbikatlarda atılan ağır top ve torpidoların kullanımını kapsadığını söylemenin pek mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu kapsamda bu faaliyetlerin, her iki tarafa da tanınmayan haklar ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünü düzenleyen 59. madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.¹²⁸

Hayashi, doktrinde genel olarak, MEB’de icra edilen askerî tatbikatlardan sadece silâh kullanımını içermeyen askerî tatbikatların milletlerarası hukuka uygun olarak değerlendirildiğini belirtmektedir.¹²⁹

Topsoy’a göre, bu konunun tüm silâh sistemlerini kapsayıcı şekilde tartışılmasındansa, bu silâhların özelliklerine bakılarak, kıyı devletinin MEB’inde bulunan canlı ve cansız kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimine ilişkin haklarının ihlâl edilip edilmediği açısından değerlendirilerek

¹²⁶ Pinto, **a.g.m.**, s. 27.

¹²⁷ Topsoy, **a.g.m.**, s. 236.

¹²⁸ Tullio Scovazzi, “Coastal State Practice in the Exclusive Economic Zone: The Right of Foreign States to Use This Zone”, **The Law of the Sea: What Lies Ahead?**, Ed. by. Thomas A. Clingan, Miami, 1986, s. 319.

¹²⁹ Hayashi, **a.g.m.**, s. 129.

birayırma gidilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda basit silâhların ateşlendiği askerî tatbikatların bu hakları ihlâl etmeyeceği, ancak konvansiyonel nitelikte de olsa ağır top ve torpido gibi silâhların canlı ve cansız kaynaklara zarar verebileceği kabul edilmelidir. Bu tip ağır silâhların kullanılacağı tatbikatlar için kıyı devletinin rızasının alınması gerekmektedir. Ancak Sözleşme'nin kıyı devletlerine bu yönde izin verme hakkı tanımadığı ve böylelikle kıyı devletinin silâhın türü ne olursa olsun fiili silâh atışlarını içeren askerî tatbikatlar için tam bir takdir hakkının tanınmadığı da gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumda kıyı devletinin izin vermeme nedenini açıklamak zorunda olduğu ve diğer devletlerin bunun aksini ispat etmeleri ile konunun 59. Madde kapsamında çözümlenmesi halinde bu faaliyetlerin icra edilebileceği belirtilmektedir.¹³⁰

Ancak atışlarda kullanılan silâhlar arasında bir ayırma gidilmesi pratikte pek mümkün değildir. Atışların yapılacağı bölgeler önceden belirlenir ve atışlar esnasında bu bölgenin emniyeti atış yapan birlikler tarafından sağlanır. Atışların icra edildiği sırada kıyı devletinin bu faaliyetleri gözlemleyerek, kullanılan silâhları tespit etmesi ve bir ayırma gitmesi ancak üstün teknolojinin varlığı ile mümkün olabilir. Ayrıca günümüzde gelişen teknoloji gözönüne alındığında, barışçıl amaçlı olmayan bir atışta kıyı devletinin ekonomik çıkarlarını etkilemek maksadıyla, atılan mermilerin muhteviyatlarının çok çeşitli olabileceği kanaatindeyiz. Sonuç olarak kıyı devletinin MEB'inde bir canlı veya cansız kaynağın etkilenmesi durumunun kıyı devletinin çıkarları açısından hafife alınmaması gerektiğini değerlendirmekteyiz. İlâveten tüm devletlerin, silâh atışlarını içeren bu faaliyetleri, herhangi bir devletin herhangi bir egemenlik iddiasında bulunmadığı açık denizlerde icra edebilme imkanı bulunmaktadır. Dolayısıyla kanaatimizce, bir devletin, diğer bir devletin MEB'inde fiili silâh atışlarını içeren tatbikatlar icra etmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

¹³⁰ Topsoy, **a.g.m.**, s. 238.

2.2.3. Caydırıcı Amaçlı Askerî Tatbikatlar

Devletlerin başka devletlerle aralarındaki farklı ilişkilerinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümü her zaman diplomatik yollarla çözümlenemeyebilmektedir. Bu durumlarda özellikle güçlü devletler kendi isteklerini diğerlerine dayatmak amacıyla “caydırıcı amaçlı” askerî faaliyetler icra edebilmektedirler.

Bu tür faaliyetlerin ise, kıyı devletinin siyasî bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne veya BM Şartı’nda belirtilen milletlerarası hukuk ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde tehdit ya da kuvvet kullanılmasını yasaklayan 301. madde kapsamında değerlendirildiğinde, silâh atışları yapılmasa dahi, özellikle “tehdit” amaçlı olduklarından hukuka aykırı oldukları söylenebilir.¹³¹

Ancak bununla birlikte Topsoy, B.M.D.H.S.’nde askerî tatbikatlara ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamış olması ve bu faaliyetlerin hukuka uygunluğunun “barışçıl amaçlı” olup olmaması belirleyeceğinden ve “barışçıl amaçlı” olmadığının ispatının kıyı devletleri tarafından yapılması gerektiğinden, genel sınırlandırmalara uyarak MEB’de yapılan caydırıcı amaçlı askerî tatbikatların hukuka uygun olduğunu belirtmiştir.¹³²

2.3. İstihbarat Toplama Faaliyetleri

Colby’e göre, kaynağı veya çeşidi ne olursa olsun hangi bilginin kullanışlı olup olmadığı hakkında bir sınırlandırma yapılamaz. İstihbarat sürecinde toplanan ham bilgiler işlem görürler. Karar vericiler tarafından genellikle, birbiriyle ilişkili bilgiler kategorize edilip gruplandırılır ve bu şekilde değerlendirilmeye alınır. Karmaşık işlemleri gerektiren bu faaliyetlerin başarısı, büyük ölçekte toplanan bilgilerin kalitesi ve çokluğuna dayanmaktadır.¹³³

Denizde icra edilen istihbarat faaliyetleri ağırlıklı olarak, bir devletin güvenliği için kullanılacak bilgilerin toplanmasını içermektedir. Devletler, bir

¹³¹ Topsoy, **a.g.m.**, s. 236-237.

¹³² **A.y.**

¹³³ Jonathan E. Colby, **The Developing International Law on Gathering and Sharing Security Intelligence**, Yale Studies in World Public Order, 1974, s. 49, 53.

başka devletin sahip olduğu savunma ve taarruz sistemleri ile olaylar karşısındaki reaksiyonları hakkında bilgi toplayarak kendi ulusal güvenlik politikalarını oluştururlar.¹³⁴

B.M.D.H.S. 2. madde ile kıyı devletlerinin egemenliği; kara ülkesi ve iç sularının ötesinde, karasuları ve üzerindeki hava sahasına kadar uzatılmıştır. Ancak karasularındaki bu egemenlik, 17. madde ile tüm devletlere, karasularından zararsız geçiş hakkı tanınarak sınırlandırılmıştır. 19. maddede ise zararsız geçişin hangi hallerde bozulacağı düzenlenmiştir. 19 (1). madde gereğince kıyı devletinin barışına, düzenine veya güvenliğine hanel getirilmediği takdirde tüm geçişlerin zararsız geçiş kapsamında olacağı düzenlenmiştir. Kıyı devletinin savunmasına ve güvenliğine zarar verecek şekilde bilgi toplanması¹³⁵ ve kıyı devletinin herhangi bir haberleşme sistemini veya herhangi bir deniz teçhizat veya tesisinin işleyişini engelleyecek her türlü faaliyetin¹³⁶ ve geçişle doğrudan ilgisi bulunmayan diğer her çeşit faaliyetin¹³⁷ zararsız geçişi bozacağı öngörülmüştür.

Pedrozo'ya göre, zararsız geçişlerde bilgi toplanmasını açıkça yasaklayan 19 (2) (c) maddenin benzerinin MEB'i düzenleyen bölümde bulunmaması, MEB'de istihbarat faaliyetlerinin yasaklanmadığı anlamına gelmektedir.¹³⁸ Benzer yönde Fleck, milletlerarası hukuk genel normlarında MEB'de icra edilen istihbarat toplama

¹³⁴ Natalie Klein, **a.g.e.**, s. 216. Bazı devletler ve bölgesel gruplar deniz güvenliği ile ilişkili konularda birlikte hareket etmektedirler. Örneğin Avrupa Komisyonu, yasadışı göçleri engellemek, denizde meydana gelen can kayıplarını azaltmak ve Avrupa'nın güvenliğini artırmak amacıyla 2008 yılında "Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi (European Border Surveillance System)"ni tasarladı. The Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, "Communication of 13 February 2008: Examining the creation of a European border surveillance system (EUROSUR)", 2008. (Çevrimiçi) http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114579_en.htm, 20 Nisan 2014. Sırasıyla dünyanın en büyük üçüncü ve beşinci MEB'lerine sahip olan Avustralya ve Yeni Zelanda ise MEB ve "Arama Kurtarma Bölgelerini" kapsayan geniş bir alanda benzer politikaları benimsemektedirler. Chris Rahman, "Maritime Domain Awareness in Australia and New Zealand", **Maritime Security: International Law and Policy Perspectives from Australia and New Zealand**, Ed. by Natalie Klein - Joanna Mossop - Donald R. Rothwell, Routledge, Oxford, 2010, s. 213, 219.

¹³⁵ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 19 (2) (c).

¹³⁶ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 19 (2) (k).

¹³⁷ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 19 (2) (l)

¹³⁸ Raul Pete Pedrozo, "Preserving National Rights and Freedoms: The Right to Conduct Military Activities in China's Exclusive Economic Zone", **Chinese Journal of International Law**, C.9, Sayı 2, s. 25.

faaliyetleri ile ilgili bir sınırlandırma veya yasaklama olmadığını belirtmektedir.¹³⁹ Rauch, gemilerin harekâtı ile ilişkili ulaşım serbestisi ile, milletlerarası hukuka uygun askerî faaliyetlere ve bu faaliyetlerin en önemli amaçlarını karşılayan istihbarat toplama ve keşif faaliyetlerine izin verildiğini belirtmektedir.¹⁴⁰

Zhang ise, askerî amaçlar için toplanan her türlü bilginin kıyı devletinin güvenliğine tehdit oluşturacağını ve bu faaliyetler için izin alınması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca eğer bir devlet başka bir devlete karşı kullanmayacaksa, bu devletin askerî amaçlı bilgilerin toplanması yoluna gitmesi gereksiz olacaktır.¹⁴¹ MEB Esasları V (b) maddesinde, bu konuda kıyı devletine karşı kuvvet kullanımını destekleyebilecek herhangi bir bilgi toplama faaliyeti kıyı devletinin iznine bağlanmış ve bu konuda kıyı devletinin hukuka uygun düzenlemelerine uyulması gerektiği, tavsiye edilmiştir.¹⁴²

Güçlü deniz kuvvetlerine sahip bazı devletler, özellikle ABD, MEB’de icra edilen istihbarat toplama faaliyetlerini bir açık deniz serbestisi olarak yorumlamakta ve bu faaliyetler için kıyı devletinden izin alınmasına veya herhangi bir bildirim yapılmasına gerek olmadığını değerlendirmektedir.¹⁴³ Malezya, Brezilya, Pakistan, Uruguay gibi bazı gelişmekte olan devletler ise MEB’de icra edilecek istihbarat faaliyetleri için izin alınması gerektiğini belirtmektedir.¹⁴⁴ Kıyıya yakın olarak icra edilen deniz harekâtlarının başarısı ağırlıklı olarak, kıyı çevresinin oşinografik ve hidrografik özelliklerinin bilinmesine bağlıdır. Bu bilgiler denizaltı harekâtı, denizaltı savunma harekâtı, mayın harekâtı, mayın karşı tedbirleri harekâtı ve amfibi harekâtları için kullanılmaktadır. Bateman’a göre, kıyı devleti, MEB’ini de içeren

¹³⁹ Dieter Fleck, “Individual and State Responsibility for Intelligence Gathering”, **Michigan Journal of International Law**, C.28, 2007, s. 688.

¹⁴⁰ Elmar Rauch, “Military Uses of the Oceans”, **German Yearbook of International Law**, C.28, 1984, s. 229, 252.

¹⁴¹ Haiwen Zhang, “Is It Safeguarding the Freedom of Navigation or Maritime Hegemony of the United States?”, **Chinese Journal of International Law**, C.IX, Sayı 2, s. 44.

¹⁴² **Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone.**

¹⁴³ Brian Wilson – James Kraska, “American Security and Law of the Sea”, **Ocean Development and International Law**, C.40, Sayı 3, s. 282.

¹⁴⁴ Valencia, **a.g.m.**, s. 98. Sam Bateman, “Prospective Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone”, **Maritime Studies** 25, 2005, s. 5.

kıyı çevrelerinde istihbarat toplama faaliyetlerini yasaklamakla kendi güvenliğini de artırmış olacaktır.¹⁴⁵

Bazı devletler, özellikle Çin, ulaşım serbestisinin, kıyı devletinin güvenlik çıkarlarını dengelemek zorunda olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶ Ball, kıyı devletinin güvenlik çıkarlarının, kıyı devletinin MEB'deki haklarının kapsamında olmadığını belirterek, gelişen “Elektronik Harp” ve “Bilgi Harbi” teknolojileri ile özellikle elektronik istihbarat ile kıyı devletinin elektronik bilgilerine sızabilme kabiliyetleri arttığından, bu faaliyetlerin hukukî durumunun yeniden incelenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.¹⁴⁷

Çin hukukçuları tarafından, gelişen teknoloji ışığında MEB'de icra edilen istihbarat faaliyetleri ile ilgili kıyı devletlerine yasal korunma düzenlenmesi gerektiği, artık günümüzde MEB'de icra edilen keşif faaliyetlerinin, eski ihtiyaçlara binaen kıyı devletlerine yasal korunmanın sağlandığı karasularında icra edilen keşif faaliyetleriyle kıyaslanabileceği belirtilmektedir.¹⁴⁸ Ancak Klein'a göre, B.M.D.H.S. ile düzenlenen şu anki durumda MEB'de icra edilen istihbarat faaliyetlerinin hukuka uygun olduğu kabul edilmelidir. Bu faaliyetler ancak kıyı devletinin hak ve yükümlülüklerinin gerektiği şekilde dikkate alınması (*due regard*) kapsamında, kıyı devletinin tehdit ve kuvvet kullanılmamasını içeren talepleri dikkate alınarak sınırlandırılabilir.¹⁴⁹

B.M.D.H.S.'nin hazırlanışından bu yana teknolojinin gelişmesiyle, MEB'de icra edilen istihbarat faaliyetleri ile ilgili farklı görüşlerin artması zorunlu hale gelmektedir. Füze kalkanı, uydular, denizaltılar, uçak gemileri, güdümlü mermiler ve ufukötesi silâh sistemlerindeki gelişmelerle silâhların ve istihbarat faaliyetlerinin menzilleri ve doğruluk payları büyük ölçüde değişmiştir.¹⁵⁰ Hayashi'ye göre, radar

¹⁴⁵ Bateman, **Security and the Law of the Sea in East Asia: Navigational Regimes and Exclusive Economic Zones**, s. 383.

¹⁴⁶ Van Dyke, **a.g.m.**, s. 33.

¹⁴⁷ Desmond Ball, “Intelligence Collection Operations and EEZs: the Implications of New Technology”, **Marine Policy**, C.28, 2004, s. 67.

¹⁴⁸ Ren Ziafeng and Cheng Xizhong, “A Chinese Perspective”, **Marine Policy**, C.29, 2005, s. 145.

¹⁴⁹ **1982 B.M.D.H.S.**, m.58 (3). Klein, **Maritime Security and the Law of the Sea**, s. 222.

¹⁵⁰ Mark J. Valencia, “Introduction: Military and Intelligence Gathering Activities in the Exclusive Economic Zones: Consensus and Disagreement II”, **Marine Policy**, C.29, Sayı 1, s. 98.

veya elektronik çıkış yapan cihazların önlenmesi aracılığıyla, taarruz plânlanan veya buna hazırlık yapılan bir gemi hakkında mevki, tanımlama ve iz sürme gibi aktif olarak yapılan elektronik istihbarat faaliyetleri ile, kıyı devletinin ulusal bölgesinin dışında pasif olarak icra edilen istihbarat toplama faaliyetlerini birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Gemiler veya uçaklar tarafından aktif olarak yapılabilecek bu istihbarat faaliyetlerinin tahrik edici olacağı belirtilmektedir. Bu faaliyetlerin niteliksel olarak tamamen yeni olduğunu ve bunların izin verilebilir olup olmadıkları konusunun yeniden ele alınması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵¹

Devletlerin istihbarat toplama faaliyetleri ile ilgili olarak, Nisan 2001’de Çin’e ait MEB’de meydana gelen ABD’ye ait EP-3E keşif uçağının Çin’e ait F-8 uçağı ile çarpışması olayı örnek olarak gösterilebilir.¹⁵² Çarpışma sonrası Çinli pilot hayatını kaybetmiş, ABD uçağı ise Hainan Adası’na zorunlu olarak acil iniş yapmıştır.¹⁵³ ABD, uçağın uçuş serbestisini kullandığını belirtmiş, Çin ise istihbarat uçuşlarının milletlerarası hukuka uygun olmadığını ve ABD uçağının, Çin’e ait sahillere yakın olarak uçuş yapmamasını ve istihbarat faaliyetlerine son vermesini sağlamak amacıyla önceden savaş uçaklarını gönderdiğini ve uyarıda bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴ Çin’e göre istihbarat toplama faaliyetleri ancak silâhlı çatışma dönemlerinde icra edilebilir ve MEB’de icra edilen istihbarat faaliyetleri kıyı devletinin egemen olduğu hak ve yetkilerinin ihlâli anlamına gelmektedir.¹⁵⁵ ABD’ye göre milletlerarası örf ve adet hukukunda MEB üzerindeki hava sahası, milletlerarası hava sahasıdır ve dolayısıyla bu bölgede icra edilen askerî faaliyetler serbesttir ve sınırlandırılmaz.¹⁵⁶ Çin ise, “MEB ve Kıta Sahaneliği Kanunu” 11. madde ile MEB’de

¹⁵¹ Hayashi, **a.g.m.**, s. 126.

¹⁵² Benzer bir olay da, Aralık 2001’de meydana gelmiştir. Japonya ve Çin MEB’inde faaliyet gösteren Kuzey Kore istihbarat gemisi Japon Sahil Güvenliği tarafından batırılmış ve geminin tüm personeli hayatını kaybetmiştir. Valencia, **The Proliferation Security Initiative: Making Waves in Asia**, s. 20-22.

¹⁵³ Galdorisi-Kaufman, **a.g.m.**, s. 292-294.

¹⁵⁴ Stuart Kaye, “Freedom of Navigation, Surveillance and Security: Legal Issues surrounding the Collection of Intelligence from beyond the Littoral”, **Australian Year Book of International Law**, C.24, 2005, s. 103.

¹⁵⁵ **A.y.** Mark J. Valencia, **The Proliferation Security Initiative: Making Waves in Asia**, Oxford, Routledge Yayıncılık, 2005, s. 16-17.

¹⁵⁶ Roach-Smith, **a.g.m.**, s. 249.

ulaşım ve uçuş serbestisini tanımakla birlikte, diğer tüm askerî faaliyetler için izin zorunluluğu getirmiştir.¹⁵⁷

İstihbarat toplama faaliyetlerinin, 58 (1). madde ile atıf yapılan 87. maddede belirtilen “denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı” kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesini içeren farklı yorumlar bulunmaktadır. Örneğin Hayashi’ye göre, istihbarat toplama faaliyetleri, geleneksel olarak, açık denizlerin serbestçe kullanımının bir parçası olarak kabul edildiğinden, bu faaliyetlerin yapılması 58 (1) maddesi gereğince MEB için de hukuka uygun olacaktır.¹⁵⁸

Bu konudaki bir başka problemde, devletlerin kendi MEB’lerinde bulunan tüm vasıtalar hakkında ayrıntılı bilgi toplamak istemeleridir. Bunun rneği, Avustralya tarafından açıklanan, MEB’ini de içeren geniş bir deniz alanında bulunan veya faaliyet gösteren tüm vasıtalardan bilgi toplamayı amaçlayan “Deniz Tanımlama Bölgesi (*Maritime Identification Zone*)Bildirisini” nde karşımıza çıkmaktadır.¹⁵⁹ Bu durumda bize MEB’de istihbarat toplama faaliyetlerinin tek taraflı yapılmadığını, hem kıyıyı hem de diğer devletlerin faaliyetlerinin karşılıklı olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kıyı devletinin karasularında çok güçlü yetkilerinin bulunmasına karşın, bu bölgede bile zararsız geçiş yapan bir geminin hareketlerinden veya üzerindeki donanımlardan hareketle, istihbari faaliyet icra edip etmediğinin farkedilmesinin mümkün olmadıęı¹⁶⁰ ifadesi ise aslında MEB’de icra edilebilecek herhangi bir istihbari faaliyetin tespitinin ne kadar zor olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında, tartışmanın boyutları değişecektir. Kanaatimizce MEB’de askerî faaliyetleri yasaklamaya çalışan yaklaşımın kaygılarından birisi ve en önemlisi de bu olsa gerektir.

¹⁵⁷ **Exclusive Economic Zone And Continental Shelf Act**, (evrimii) http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/chn_1998_eez_act.pdf, 3 Mayıs 2014.

¹⁵⁸ Hayashi, **a.g.m.**, s. 130.

¹⁵⁹ Prime Minister of Australia John Howard, “Strengthening Offshore Maritime Security”, 14 Aralık 2004. Natalie Klein, “Legal Implications of Australia’s Maritime Identification System”, **International and Comparative Law Quarterly**, C.55, 2006, s. 337.

¹⁶⁰ Sam Bateman, “Security and the Law of the Sea in East Asia: Navigational Regimes and Exclusive Economic Zones”, **The Law of the Sea: Progress and Prospects**, Ed. by. David Freestone - Richard Barnes - David M. Ong, Oxford, 2006, 365, 367-368.

2.4. Askerî Tesis, Yapı ve Diğer Cihazların MEB'e Yerleştirilmesi veya MEB'de Kullanılması

Son yıllarda ortaya çıkan, robotik makineler, nanoteknoloji ve otonom deniz araçları gibi teknolojik buluşlar, MEB'de yabancı devletlerin insansız suüstü ve sualtı sistemleriyle harekât icra edebilmelerine olanak sağlamıştır. Dizel elektrikle çalışan sessiz denizaltıların çoğalması ile birlikte, özellikle, bunları tespit edebilen askerî cihazların (devices) MEB'lere serbestçe yerleştirebilmesi hususu, devletler için oldukça önem kazanmıştır.¹⁶¹

“1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi¹⁶² devletlere yabancı kıta sahanlıklarına askerî tesis, yapı veya cihaz (*installations, structures, devices*) yerleştirilmesini yasaklamamaktadır. 1958 Sözleşmesi kıyı devletlerine kendilerine ait kıta sahanlıklarında, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi için kullanılan tesis ve diğer cihazların (*installations and other devices*) inşâsı, sürdürülmesi ve işletilmesine yönelik münhasır haklar vermiştir.¹⁶³ 1958 Konferansı sürecinde Hindistan, kıta sahanlıklarına yabancı devletler tarafından askerî tesis inşâ edilmesinin yasaklanmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur.¹⁶⁴

1967 tarihli “Deniz Yatağı, Okyanus Tabanı ile Bunların Toprak Altına Nükleer Silâhlar ve Diğer Kitle İmha Silâhlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Sözleşme (*Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof*)” hazırlık çalışmalarında, devletlerin yabancı kıta sahanlıklarını nükleer silâh ve kitle imha silâhlarının yerleştirilmesi amacıyla kullanamayacakları ve kıta sahanlıklarına her türlü silâh, tesis ve yapı yerleştirme ve

¹⁶¹ Kraska, a.g.e., s. 280.

¹⁶² **Geneva Convention on the Continental Shelf**, 29 Nisan 1958, 15 U.S.T. 471, T.I.A.S. 5578, 499 U.N.T.S. 311.

¹⁶³ **Geneva Convention on the Continental Shelf**, m.5 (2).

¹⁶⁴ **Geneva Convention on the Continental Shelf**, A/CONF.13/C.4/L.57 sayılı öneri. Hindistan, Meksika ve diğer devletler, yabancı devletlerin kıta sahanlığına silâh, askerî cihaz, tesis veya yapı yerleştirmesinin yasaklanması ile bunların yok edilmesine veya ortadan kaldırılmasına yönelik kıyı devletine sınırsız yetkiler verilmesi prensibini kabul ediyorlardı. Tullio Treves, “Military Installations, Structures and Devices on the Seabed”, **American Journal of International Law**, C.74, Sayı 4, 1980, s. 838-839.

inşâsı konusunda kıyı devletlerinin egemen haklara sahip oldukları, açık şekilde vurgulanmıştır.¹⁶⁵

B.M.D.H.S.'nin hazırlık sürecinde askerî cihazların kıyı devletinin kıta sahanlığı veya MEB'ine yerleştirilmesinin hukukî boyutu tartışma konularından biri olmuştur. Grup 77 tarafından taslak metinde şu teklif sunulmuştur: “*Hiçbir devletin hangi amaçla olursa olsun, herhangi bir askerî veya sivil tesis ve cihazları, başka bir devletin MEB'ine bu devletten izin alınmadığı sürece inşâ etme, sürdürme, harekete geçirme veya işletme yetkisi yoktur.*”¹⁶⁶ 1978 yılında bölgesel olarak birbirlerine yakın olan Brezilya, Uruguay ve Peru tarafından benzer bir öneri sunulmuştur.¹⁶⁷ Ancak bu önerilere, güçlü denizci devletler tarafından şiddetle karşı çıkılmıştır.¹⁶⁸ Ve sonuç olarak bu öneriler kabul edilmemiş ve Sözleşme metninde yer almamıştır.¹⁶⁹

B.M.D.H.S.'inde suni ada, tesis ve yapıların (artificial island, installations and structures) hukukî statüsü 60. madde ile düzenlenmiştir. 60 (1). maddeye göre; MEB'de suni adalar¹⁷⁰ ile ekonomik amaçlı tesis ve yapıların¹⁷¹ inşâ edilmesi, işletilmesi ve kullanılması ile bu faaliyetlere izin verme ve bu faaliyetlerin düzenlenmesi konularında kıyı devletine münhasır haklar tanınmıştır. Ayrıca kıyı devletinin bölgedeki haklarını kullanmasını engelleyebilecek tesis ve yapılar için de kıyı devletine, izin verme ve düzenlemeyi içeren aynı haklar verilmiştir.¹⁷² 60 (2). maddede ise kıyı devletine, bu suni adalar, tesisler ve yapılar üzerinde gümrük, maliye, sağlık, güvenlik ve muhaceret konularındaki kanun ve kurallardan doğanlar dahil olmak üzere, münhasır yetkiler tanınmıştır.

¹⁶⁵ Boczek, **a.g.m.**, s. 453.

¹⁶⁶ Gambiya, Gana, Fildişi Sahilleri, Kenya, Lesotho, Liberya, Libya Arap Cumhuriyeti, Madagaskar, Mali, Moritanya, Fas, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Tunus, Birleşik Camerun Cumhuriyeti, Birleşik Tanzania Cumhuriyeti, ve Zaire. Doc. A/CONF.62/C.2/L.82, 26 Ağustos 1974, Third UN Conference on the Law of the Sea, **Official Records**, C.III, New York, Birleşmiş Milletler Yayını, 1975, s. 241.

¹⁶⁷ **Doc. C.2/Informal Meetings**, Nisan 1978.

¹⁶⁸ Kraska, **a.g.e.**, 281.

¹⁶⁹ Boczek, **a.g.m.**, s. 453.

¹⁷⁰ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 60 (1) (a).

¹⁷¹ **1982 B.M.D.H.S.**, m. 60 (1) (b).

¹⁷² **1982 B.M.D.H.S.**, m. 60 (1) (c).

Zedalis'e göre, kıyı devletine bu madde ile tanınan hakkın "münhasır" olarak belirtilmesi ile, diğer devletler tarafından bu bölgeye yapılacak yerleştirme faaliyetleri için kıyı devletinin rızasının alınması gerektiği belirtilmek istenmiştir. Ancak kıyı devletinin ekonomik veya kaynaklarla ilgili faaliyetlerine müdahale etmeyen askerî nesnelere üzerinde, kıyı devletine herhangi bir hak tanınmamıştır. 60 (1) (c) maddesi ve Sözleşme'nin 9'uncu oturumunda Brezilya ve Uruguay tarafından tüm tesis ve yapıların kıyı devletinin yetkisine verilmesi hakkındaki önerilerinin kabul edilmemiş olması Zedalis'i bu sonuca götürmüştür.¹⁷³

Kraska'ya göre, 60. maddenin 56. maddeye atıfta bulunması ile bu faaliyetlerde yalnızca ekonomik amaçlar belirtilmek istenmesi ve askerî tesis ve yapıların yerleştirilmesinden bahsedilmemesi ile kıyı devletinin hakları sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda kıyı devletlerinin MEB'lerinde, diğer devletlere ait sualtı ses keşif sistemi (Sound Surveillance System SOSUS) gibi askerî aygıtlar üzerinde kural koyma yetkisi bulunmamaktadır.¹⁷⁴

Diğer bir görüş ise, 60. maddede askerî veya sivil ayrımına gidilmemesinin sonucu olarak askerî tesis ve yapıların inşâsının da diğerleri gibi kıyı devletinin iznine tâbi tutulmasını savunmaktadır.¹⁷⁵ Örneğin hem sivil hem de askerî nitelikli "suni adalar"ın inşâsı kıyı devletinin rızasına tâbidir.¹⁷⁶

BMDSH'ni imzalarken, Brezilya, Cape Verde ve Uruguay; amaçları ne olursa olsun MEB'de veya kıta sahanlığında her türlü tesis ve yapının inşâsı ve işletilmesinde kıyı devletinin münhasır hakları olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁷⁷ Güçlü denizci devletlerin görüşünü ise, İtalya'nın Sözleşme'yi imzalarken "kıyı devletinin

¹⁷³ Rex. J. Zedalis, "Foreign State Military Use of Another State's Continental Shelf and International Law of the Sea", **Rutgers Law Journal**, C.16, Sayı 1, 1984, s. 89.

¹⁷⁴ Kraska, **a.g.e.**, s. 281-282.

¹⁷⁵ Topsoy, **a.g.m.**, s. 240.

¹⁷⁶ Treves, **a.g.m.**, s. 840.

¹⁷⁷ Office of Legal Affairs, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, **Law of the Sea Bulletin No. 5**, Birleşmiş Milletler Yayını, 1985, s. 6, 8, 24.

MEB’indeki tesis ve yapılara ilişkin haklarının 60. maddede belirtilen çerçevede olduğuna” yönelik yaptığı beyanı yansıtmaktadır.¹⁷⁸

Bu konuda doktrinde tartışılan konulardan biri de maddelerde geçen terimlerin tanımlarının ne olduğudur. Zira Sözleşme’de bu terimler tutarlı olarak kullanılmamıştır.¹⁷⁹

Özman, yapay ada, tesis ve yapıyı; “insan eliyle ve başta ekonomik amaçlar olmak üzere, çeşitli amaçlar için, deniz tabanına bağlı olarak ve sürekli su üzerinde kalacak şekilde, beton, kaya, toprak ve benzeri maddelerle oluşturulan toprak alanlar veya çelik ve benzeri maddelerden inşâ edilen deniz tabanına bağlı veya su üzerinde yüzen nesnelere” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁸⁰ Topsoy bu tanımın paralelinde, her türlü askerî amaçlar için su yüzeyi, altı ve deniz tabanına inşâ edilen veya buralara yerleştirilen, karmaşık ve çok çeşitli parçalardan oluşan tüm nesnelere “askerî tesis ve yapı”, bunların dışında kalan her türlü araç ve gereci ise “askerî teçhizat” olarak tanımlamaktadır.¹⁸¹

Askerî cihazların (veya teçhizatların) hangi kapsamda değerlendirileceği konusunda fikir ayrılığı mevcuttur. 1958 Cenevre Kıta Sahaneliği Sözleşmesi’nin 5(2) maddesinde “tesisler ve diğer cihazlar (*installations and other devices*) ifadeleri kullanılırken B.M.D.H.S.’nin 60. maddesinde yapay ada, tesis ve yapı (*artificial islands, installations and structures*) ifadeleri kullanılmıştır.

Denizaltıların tespit edilmesinde kullanılan askerî nesnelere, cihaz (*devices*) olarak kabul edilse bile, çok küçük olmaları nedeniyle “yapı (*structures*)” kapsamına girmemeleri gerektiği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kıyı devletinin bu askerî nesnelere MEB’ine yerleştirme hususunda 60. madde kapsamında herhangi bir

¹⁷⁸ Office of Legal Affairs, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, **Law of the Sea Bulletin No. 5**, Birleşmiş Milletler Yayını, 1985, s. 15-16.

¹⁷⁹ 60(1) maddede yapay adalar, tesisler ve yapılar (artificial islands, installations and structures) ifadeleri, 147. maddede tesisler (installations) ifadesi, 194(3)(c) maddede tesisler ve cihazlar (installations and devices) ifadeleri, 209(2) maddede tesisler, yapılar ve diğer cihazlar (installations, structures and other devices) ifadeleri kullanılmaktadır.

¹⁸⁰ M. Aydoğan Özman, **Deniz Hukuku**, C.I, Ankara 2006, s. 200.

¹⁸¹ Topsoy, **a.g.m.**, s. 241. Tezimizde teçhizat yerine cihaz kelimesi kullanılacaktır.

münhasır hakkı bulunmamaktadır.¹⁸² Ancak Zedalis'e göre, 1958 Sözleşmesi'nde "yapı" ifadesiyle nesnelere küçüklük ve büyüklüklerinden ziyade işlevsel karakteristikleri ve nitelikleri kastedilmiştir. Diğer bir deyişle, sualtı pompa makineleri gibi mekanik ve kimyasal yollarla çalışan nesnelere veya kıta sahanlığının haritasını çıkaran makineler gibi özel işlemlerde kullanılan nesnelere tümünü kapsamına alan cihazlar (*devices*) ifadesi ile yapı "*structures*" ifadeleri aynı anlamda birbirleri yerine kullanılmıştır.¹⁸³ Treves'e göre ise tesis ve yapılar (*installations and structures*) ifadesi ile değil de, tesis ve cihazlar (*installations and devices*) ifadesi ile tüm nesnelere kapsama alındığı anlamının çıkarılabilmesi daha kolaydır.¹⁸⁴ Scovazzi, insan yapımı her türlü nesnenin 60. madde kapsamında değerlendirileceğini belirtmektedir.¹⁸⁵

Treves ve Lowe'ye göre, denizaltı ve savaş gemilerinin ulaşımına yardımcı olmak amacıyla kullanılan, algılayıcı veya takip sistemleri gibi askerî cihazların MEB'e yerleştirilmesi için, kıyı devletinin ekonomik çıkarlarını etkilemediği sürece, kıyı devletinden izin alınması gerekmemektedir.¹⁸⁶ Boczek'e göre kıyı devletinin MEB'deki haklarını etkilese bile, denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı kapsamında, bu bölgede kullanılan askerî cihazların dava konusu olabileceğini belirtmektedir.¹⁸⁷

Larson'a göre, dinleme, gözetleme veya istihbarat gibi ulaşım maksatları haricinde kullanılacak, sonar vb. askerî cihazlar için, denizin barışçıl amaçlar için kullanımını düzenlerken devletlerin tehdit veya kuvvet kullanımından kaçınmalarını öngören 301. madde kapsamında, kıyı devletinin rızası gerekmektedir.¹⁸⁸ Lowe ise

¹⁸² Treves, **a.g.m.**, s. 841.

¹⁸³ Rex. J. Zedalis, "Military Installations, Structures and Devices on the Continental Shelf: A Response", **The American Journal of International Law**, C.75, 1981, s. 930.

¹⁸⁴ **A.e.**, s. 935.

¹⁸⁵ Scovazzi, **a.g.m.**, s. 417.

¹⁸⁶ Treves, **a.g.m.**, s. 843. Alan V. Lowe, The Laws of War at Sea and the 1958 and 1982 Conventions, **Marine Policy**, C.10, Sayı 3, s. 293.

¹⁸⁷ Boczek, **a.g.m.**, s. 454.

¹⁸⁸ David L. Larson, **Security Issues and the Law of the Sea**, London, 1993, s. 111.

yabancı MEB'lere yerleştirilen sonar sistemlerinin kablo ve boru döşeme serbestliği kapsamında da değerlendirilebileceğini belirtmektedir.¹⁸⁹

Bu farklı görüşler bağlamında, askerî cihazların hukukî statüsünü kullanım amaçlarına göre ikiye (ulaşım ve diğerleri) ayıran Topsoy, ayrıca kıyı devletinin bu konuda tam bir takdir yetkisinin olmadığını ve eğer bu faaliyetlerin kıyı devletinin siyasî egemenliğine ve toprak bütünlüğüne bir tehdit oluşturmadığının ispatı halinde, kıyı devletinin askerî cihazların MEB'de kullanılması veya yerleştirilmesine izin vermemesi gibi bir durumun söz konusu olamayacağını belirtmektedir.¹⁹⁰

Bir diğer tartışma konusu ise uzaktan kontrollü deniz araçlarının ve silâhlarının kıyı devletinin MEB'inde kullanılması veya yerleştirilmesinin hukukî durumunun ne olduğudur.¹⁹¹ Kraska'ya göre, insansız suüstü araçlarını “gemi” olarak, insansız sualtı araçlarını “denizaltı” olarak ve insansız hava araçlarını ise “uçak” olarak tanımlamak gerekmektedir. Dolayısıyla B.M.D.H.S. çerçevesinde, bahse konu bu insansız araçlar da, gemi, denizaltı ve uçakların sahip olduğu hak ve özgürlüklerden yararlanacaklardır. Ancak yine de insansız araçlar, torpidolar, programlı veya sabit olmayan şamandıralar ve diğer otonom veya harcanabilir deniz araç ve gereçleri hakkında kesin tanımlamaların yapıldığı geçerli bir rehberin bulunmadığı kabul edilmelidir.¹⁹²

Doktrinde MEB'e silâh veya benzeri sistemlerin yerleştirilmesi konusundaki ağırlıklı görüş, savunma maksatlıların dışındaki bu faaliyetlerin 88. ve 301. maddelerde düzenlenen denizlerin barışçıl amaçlar için kullanılması ilkesine uygun olmaması sebebiyle, mayın veya diğer silâh sistemlerinin MEB'e yerleştirilmemesi

¹⁸⁹ Lowe, **Some Legal Problems Arising from the Use of the Seas for Military Purposes**, s. 179.

¹⁹⁰ Topsoy, **a.g.m.**, s. 242.

¹⁹¹ B.M.D.H.S.'nde “deniz aracı (vessel)” veya “gemi (ship)” nin kesin, kapsamlı ve kontrollü bir tanımının olmayışı, insansız deniz ve hava araçlarının hangi kapsamda değerlendirilmesi gerektiği konusunu daha karmaşık hale getirmektedir. Ancak “deniz aracı” ve “gemi” kelimelerinin pratikte birbirini yerine kullanılabileceği kabul edilmelidir. Deniz aracı özellikle su üzerinde seyahat etmek amacıyla tasarlanmış olmalıdır. Örneğin jet ski bu amaçla tasarlanmadığından bu tanım kapsamına girmemektedir. Ancak diğer bir tanıma göre ise yalnızca su üzerinde seyahat edenler değil, aynı zamanda özel bir amaç için kullanılan ve özel bir formda şekillendirilmiş ve deniz içerisinde veya üzerinde yüzen herhangi bir nesnenin de “gemi” tanımı içerisine girdiği kabul edilmektedir. Kraska, **a.g.e.**, s. 283.

¹⁹² **A.e.**, s. 283-285

ve testlerine izin verilmemesi yönündedir.¹⁹³ MEB’de füze veya benzer silâh sistemleri ile yapılan denemelerin kıyı devletinin canlı kaynakların korunması ve işletilmesine yönelik çıkarlarını etkilememesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.¹⁹⁴

Silâh sistemlerinin yerleştirilmesi ve testi ile ilgili yapılan andlaşmalarda¹⁹⁵ olduğu gibi, B.M.D.H.S. ve milletlerarası örf ve adet hukuku kapsamında, yabancı MEB’lerde silâh yerleştirilmesinin veya testinin yapılmasının hukuka uygun olmadığı söylenebilir.¹⁹⁶

2.5. Askerî Amaçlar İçin Deniz Tabanının Delinmesi

M. 60 (1) (c) ile MEB’de tesis ve yapıların inşâ edilmesine, işletilmesine ve kullanılmasına izin verilmesi ve ilgili düzenlemelerin yapılması konularında, kıyı devletlerine münhasır haklar verilmiştir. Bu maddeye ek olarak 81. madde ile kıyı devletlerine, hangi amaçla olursa olsun, kıta sahanlıkları üzerinde yapılacak delme faaliyetlerine izin verme ve bu faaliyetleri düzenleme konularında münhasır haklar verilmiştir.

Genellikle MEB’in deniz tabanı ve altı aynı zamanda kıta sahanlığını da kapsadığı için, 81. madde ile kıta sahanlığı için kıyı devletlerine verilen bu münhasır haklar dolaylı olarak MEB için de geçerli olmaktadır.¹⁹⁷

81. maddede tanınan bu hak ile, bir taraftan kıyı devletinin ekonomik ve doğal kaynaklarla ilişkili çıkarlarını ilgilendiren doğal büyüme etki altına alınırken,

¹⁹³ Hayashi, **a.g.m.**, s. 129. Boczec, **a.g.m.**, s. 454. James C. F. Wang, **Handbook on Ocean Politics and Law**, London 1992.

¹⁹⁴ Van Dyke, **a.g.m.**, s. 35.

¹⁹⁵ 10 Ekim 1963 tarihinde yürürlüğe giren “Atmosferde, Uzayda ve Su Altında Nükleer Silâhların Testinin Yasaklanması Antlaşması (*Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and under Water – Partial Test Ban Treaty*)”, 18 Mayıs 1972 tarihinde yürürlüğe giren “Deniz Yatağı, Okyanus Tabanı ile Bunların Altına Nükleer Silâhlar ve Diğer Kitle İmha Silâhlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Sözleşme (*Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof - Sea-Bed Treaty*)”, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/seabed1.html>, 9 Mayıs 2014

¹⁹⁶ Kraska, **a.g.e.**, s. 282. Ancak suyun içinde veya üzerinde, iz bulma veya deniz harekâtları için kullanılan cihazların kullanılması hakkında bir kısıtlama olmadığını da belirtmektedir.

¹⁹⁷ Topsoy, **a.g.m.**, s. 244.

diğer taraftan “hangi amaçla olursa olsun” ifadesine atıf yapılması ile, bahse konu çıkarları dolaylı olarak etkileyen delme faaliyetlerinin geniş anlamda değerlendirilmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla bu madde ile kıyı devletinin MEB’inde askerî amaçlarla delme faaliyetlerinin icra edilmesi de yasaklanmaktadır. Delme faaliyetleri için kıyı devletine izin verme ve düzenleme konularında münhasır olarak verilen bu hak nedeniyle, MEB’de icra edilmek istenen herhangi bir askerî amaçlı delme faaliyeti için kıyı devletinin rızası zorunlu olmaktadır. Kıyı devletinin rızasının olmayışı durumunda getirilen yasaklama durumu benzer olarak, delme işlemlerini gerektiren, MEB’de kıyı devletinin ekonomik ve doğal kaynaklarla ilişkili faaliyetlerini etkileyen tesis ve yapıların inşâsını kıyı devletinin rızasına dayandıran 61 (1) (c) maddede de söz konusudur.¹⁹⁸

2.6. Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (Marine Scientific Research - MSR), Hidrografik Ölçümler (Hydrographic Surveys) ve Askerî Ölçümler (Military Surveys)

Roach denizden bilgi toplama faaliyetlerini 4 kategoride değerlendirmektedir: “1. Geleneksel deniz bilimini içeren MSR. MSR’nin amacı deniz çevresinin bilinmesi ile ilgili bilimin genişletilmesidir. MSR’nin diğer bir amacı ise, MSR’nin kendi içerisinde balıkçılık araştırması, oşinografi, deniz tabanı altının bilimsel olarak çalışılması, biyolojik, jeolojik ve jeofizik çalışmaları hakkında toplanan bilgilerin ayrı ayrı bölümlenmesidir. Bilimsel veriler genellikle kamu ve özel araştırma toplulukları ile paylaşılır. 2. Hidrografik ölçüm ve askerî ölçüm faaliyetlerini kapsayan deniz ölçümleri. 3. Denizlerin yapısı, gemilerin güvenliği, deniz durumu tahminleri, hava tahminleri ve mevsim tahminleri ile ilgili geniş bir alanda faaliyet gösteren oşinografik işletme. 4. Doğal kaynakların, balıkların ve diğer sualtı kültürel mirasının araştırılıp işletilmesi.”¹⁹⁹Bu sınıflandırmaya göre hidrografik ölçümler ve askerî ölçümler, B.M.D.H.S. çerçevesinde düzenlenen MEB’de icra edilen MSR rejiminden ayrı değerlendirilmektedir.

¹⁹⁸ Zedalis, **Foreign State Military Use of Another State’s Continental Shelf and International Law of the Sea**, s. 93.

¹⁹⁹ J. Ashley Roach, “Defining Scientific Research: Marine Data Collection”, **Law, Science and Ocean Management**, Leiden, Brill NV Yayıncılık, 2007, s. 542.

B.M.D.H.S. MEB’de icra edilen MSR faaliyetleri için kıyı devletine bazı münhasır haklar tanımaktadır. Durum böyle olunca, bazı görüşler, hidrografik ölçümler ve askerî ölçümleri, B.M.D.H.S. çerçevesinde düzenlenen, MEB’de icra edilen MSR rejiminden ayrı değerlendirmektedir. Böylelikle kıyı devletinin hidrografik ve askerî ölçümler konusunda hak iddialarının önüne geçilmek istenmektedir. Ancak doktrinde bu faaliyetlerin benzerliğine vurgu yapılarak aynı düzenlemenin geçerliği olduğu da karşıt görüşün iddiasıdır. Kanımızca, bu ayrımı yapabilmek veya benzerlikleri ortaya koyabilmek adına öncelikle bu faaliyetlere kısaca değinilmesi gerekmektedir. Nitekim, kıyı devletlerinin MEB’lerinde icra edilen MSR faaliyetlerine yönelik hak ve yükümlülüklerin de tartışma konusu olduğu müteakip başlıklarda görülecektir.

2.6.1. Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (Marine Scientific Research - MSR)’ın Tanımı

Soons’a göre, B.M.D.H.S. hazırlık çalışmalarında terimin tanımı için farklı öneriler sunulmuş, ancak düzenlenen ilgili maddelerin terimin amaçlarını yeterli olarak yansıttığı hakkında genel bir uzlaşmaya varılmış ve bu öneriler uygun bulunmamıştır.²⁰⁰ Ancak B.M.D.H.S.’nde “MSR” teriminin tanımının yapılmamış olması bu terim ile ilgili farklı yorumlamaların yapılmasına neden olmuştur.²⁰¹

Soons, MSR Konvansiyon’da tanımlanmasa da birkaç maddede kendini gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca, B.M.D.H.S.’inde özellikle bir tanımı yapılmamış olsa da, 243. madde²⁰² çerçevesinden bakıldığında, MSRifadesini genel olarak, okyanus ve kıyı sularında deniz çevresinin bilimsel gerçeklerini ortaya çıkarmaya

²⁰⁰ Alfred H. A. Soons, **Marine Scientific Research and Law of the Sea**, Hollanda, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982, s. 124.

²⁰¹ 110th Congress, Exec. Report 110-9, 19 Aralık 2007, (Çevrimiçi) <http://www.virginia.edu/colp/pdf/UNCLOS-Sen-Exec-Rpt-110-9.pdf>, 12 Mayıs 2014.

²⁰² Madde 243, devletlerin ve milletlerarası organizasyonların, iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalar ile, MSR’nin icra edilebilmesi için uygun durumların oluşturulmasını ve böylelikle doğal olayları ve deniz çevresinde meydana gelen olayların niteliğini ve süreçlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri inceleyen farklı bilim insanlarının çalışmalarının birleştirilmesi için işbirliğinde bulunulması gerektiğini öngörmektedir.

çalışan faaliyetler olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir.²⁰³ Bu tanım genel olarak ABD'nin terim ile ilgili benimsediği tanım ile örtüşmektedir.²⁰⁴

Churcill ve Lowe'ye göre MSR ile deniz kaynaklarının akılcı bir şekilde işletilmesine, deniz çevresinin korunmasına, emniyetli ulaşım ve denizlerin askeri kullanımına katkı sağlanmaktadır.²⁰⁵

Bazı devletler ise MSR ifadesini daha geniş kapsamlı ve ayrıntılı olarak tanımlamaktadırlar. Örneğin Rusya, Federal Kanunu'nun 24. maddesinde MSR'yi; deniz yatağı ve altı, su kütlesi ve üzerindeki atmosferde doğal gelişimin bütün yönleri hakkında bilgi elde etmeye hizmet etmek amacıyla yürütülen temel veya uygulamalı araştırma ile deneysel faaliyetler olarak tanımlamaktadır.²⁰⁶

2.6.2. B.M.D.H.S. Çerçevesinde MSR Düzenlemesi

B.M.D.H.S. 13. Bölüm, MSR ile ilgili 28 maddeden oluşmaktadır. MSR'nin, kıta sahanlığı ve MEB'deki temel hükümleri ise 246. maddede düzenlenmektedir. 246 (1) madde ile, kendi kıta sahanlığı veya MEB'inde, MSR'nin düzenlenmesi, izin verilmesi ve bunların yürütülmesi yetkileri kıyı devletlerine verilmektedir. 246 (2) maddede, MSR'nin kıta sahanlığında veya MEB'de kıyı devletinin izniyle yürütülebileceği düzenlenmektedir. 246 (3) maddede ise; devletlerin normal şartlarda, deniz çevresi hakkındaki barışçıl amaçlarla yapılan bilimsel araştırmaların tüm insanlık yararına artırılması amacıyla kıta sahanlığı üzerinde ve MEB'lerinde MSR için rıza göstermelerini ve ayrıca devletlerinin makul süreler içerisinde bu izinleri vermeleri ve buna uygun kanun ve kuralları kabul etmeleri gerektiği öngörülmektedir.

²⁰³ Soons, **a.g.e.**, s. 124.

²⁰⁴ J. Ashley Roach, "Marine Scientific Research and the New Law of the Sea", **Ocean Development and International Law**, C.27, Sayı 1, s. 60.

²⁰⁵ Robin Churcill, Vaughan Lowe, **The Law of The Sea**, 3. Bs., Manchester, Juris Publishing, 1999, s. 400.

²⁰⁶ Federal Act on the Internal Maritime Waters, "Territorial Sea and Contiguous Zone of the Russian Federation" 1998, (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/RUS_1998_Act_TS.pdf, 15 Mayıs 2014. Örneğin 1999 Gölçük depremi sonrası 2000-2002 yılları arasında Marmara Denizi'nde yerli ve yabancı gemiler tarafından, özellikle jeolojik ve jeofizik amaçlı çok sayıda MSR faaliyeti icra edilmiştir. Naci Görür, **Marmara Denizinin Deprem Potansiyeli**, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2003, s. 9, 10.

Kararlarında icra edilecek MSR'yi düzenleyen 245. madde ile MEB'de icra edilecek MSR'yi düzenleyen 246. madde benzerlik göstermekle birlikte, 246. maddede, kıyı devletinin "münhasır bir hakka" sahip olduğu vurgulanmamaktadır. B.M.D.H.S.'inde "hak" veya "münhasır hakkın" açık bir tanımı yapılmamıştır. Topsoy'a göre, B.M.D.H.S.'nin 77 (2) maddesinde geçen "münhasır hak" kavramının, kullanılması kıyı devletinin iradesine bağlı olan ve onun açık rızası olmaksızın diğer devletlerin kullanmadığı haklar anlamında kullanıldığı ifade edilebilir. Bu kapsamda münhasır hak kavramının, hak ifadesine nazaran kıyı devletine daha geniş hak ve yetki tanımakta olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Böylece, kıyı devletinin, kıta sahanlığı ve MEB'de MSR'yi düzenleme, izin verme ve yürütme konusunda, karasularına kıyasla daha sınırlı hak ve yetkisinin bulunduğu sonucuna varılabilecektir.²⁰⁷

B.M.D.H.S.'nin 246 (3) maddesinde kullanılan ve açıkça belirtilmeyen "normal şartlar" ifadesinin neyi kastettiği konusunda ise, doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Soons, kıyı devletlerinin bu ifadeyi geniş bir şekilde yorumlayarak şartların normal olmadığını iddia ederek, izin verme haklarını ellerinde tutmalarının her zaman ihtimal dahilinde olduğunu değerlendirmektedir.²⁰⁸ Gronina-Ysern'e göre normal şartlar; faaliyetlerin uygun bilimsel yöntem ve araçlarla yürütülmemesi, B.M.D.H.S. veya diğer deniz hukuku kurallarının ihlâl edilmesi veya deniz çevresinin korunmasına yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumlarında ortadan kalkmaktadır.²⁰⁹ Oxman ise "normal şartlarda" ifadesi ile, kıyı devleti ile MSR faaliyetini icra edenler arasında bir uzlaşma sağlanmaya çalışıldığını belirtmektedir.²¹⁰

Soons'a göre, kıyı devleti, 246 (3) maddesi kapsamında MSR faaliyetlerine rıza göstermeyecekse, maddede belirtilen, MSR faaliyetlerinin Sözleşme'ye uygun

²⁰⁷ Fevzi Topsoy, "1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukukî Statüsü", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010, s. 106-107.

²⁰⁸ Soons, **a.g.e.**, s. 167.

²⁰⁹ Montserrat Gorina-Ysern, **An International Regime for Marine Scientific Research**, New York Transnational Publishers, 2003, s. 315.

²¹⁰ Bernad H. Oxman, "The Third United Nation's Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session", **American Journal of International Law**, C.72, 1978, s. 77.

olması, münhasıran barışçıl amaçlar için yapılması ve tüm insanlığın çıkarlarının gözetilmesi durumlarının ihlâl edildiği veya şartların normal olmadığını ispatlamak zorundadır.²¹¹ Bu açıdan bakıldığında, kıta sahanlığı ve MEB’de icra edilen MSR için öngörülenin, “izin rejiminden” ziyade “bildirim rejimi” olduğu sonucu çıkmaktadır.²¹²

246 (5) maddede; canlı ve cansız kaynakların araştırılmasına ve işletilmesine doğrudan bir etkisi bulunması veya suni adaların, yapı ve tesislerin inşâsını, işletilmesini veya kullanılmasını öngörmesi veya projenin niteliğine ve amaçlarına ilişkin olarak kıyı devletine verilen bilgilerin doğruları yansıtmaması veya faaliyeti yürütenlerin daha önceki faaliyetleri ile ilgili kıyı devletine üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirmemeleri durumlarında, kıyı devletlerinin MSR’ye izin vermeyebilecekleri düzenlenmektedir. Attard’a göre, maddede belirtilen şartların sınırlı sayıda olması ve MSR’nin ancak bu şartlardan birini ihlâl etmesi durumunda kıyı devletinin izin vermeye yönelik takdir hakkından bahsedilebileceğinden, bahse konu takdir hakkının sınırlı olduğu kabul edilmektedir.²¹³

252. maddede, eğer kıyı devleti tarafından; 246. madde gereği izin vermediği, iletilen bilgilerin projenin amaç ve niteliğine açık olarak uyuşmadığı, tamamlayıcı açıklamalara ihtiyaç duyulduğu veya daha önce yürütülen bir araştırmadan kalan yükümlülüklerinin yerine getirilmediği hususlarından biri veya birkaçının, 248. maddede belirtilen projeye yönelik bilgilerin kıyı devletine verilmesinden itibaren dört ay içerisinde, MSR yapacak devlete veya kuruluşa bildirilmemesi durumunda, yine aynı tarihten itibaren altı ay sonra MSR faaliyetlerinin yürürlüğe konulabileceği düzenlenmiş, kıyı devletinin MSR hakkındaki zımnî rızasının nasıl olacağı açıklanmıştır. Kısaca, kıyı devleti dört ay içerisinde bir itirazda bulunmazsa, MSR faaliyetini yürütecek devlet dört aya ilaveten iki ay sonra MSR’ye başlayabilmektedir.

²¹¹ Soons, **a.g.e.**, s. 168.

²¹² Fevzi Topsoy, **1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukukî Statüsü**, s. 108.

²¹³ Attard, **a.g.e.**, s. 113.

253. madde ile kıyı devletine; kıta sahanlığı veya MEB’inde yürütülen MSR’nin 248. madde gereği verilen bilgilere göre icra edilmemesi veya 249. madde gereklerine riayet edilmemesi durumlarında, MSR’nin “askıya alınmasını” isteme hakkı, 248. madde hükümlerine uyulmaması ile MSR projesi veya çalışmalarının esaslı olarak değiştirilmesi halinde ise “tamamen durdurulmasını” isteme hakkı tanınmaktadır.

258. madde ile, deniz çevresinin herhangi bir bölümüne her çeşit bilimsel araştırma tesislerinin ve teçhizatının yerleştirilmesi ve kullanılmasının, B.M.D.H.S.’de düzenlenen MSR rejimine tâbi olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda MSR için tesislerin ve teçhizatın yerleştirilmesi veya kullanılması da bir çeşit MSR faaliyeti olarak değerlendirilmektedir.²¹⁴

2.6.3. Hidrografik Ölçümler

Pedrozo hidrografik ölçümleri, trafik şemaları ve ulaşım güvenliği için toplanılan bilgiler olarak tanımlamaktadır.²¹⁵

Hidrografik ölçümlerin bir diğer tanımı da “Milletlerarası Hidrografi Organizasyonu” tarafından hazırlanan “Milletlerarası Hidrografi Sözlüğü”nde yapılmıştır. Bu tanıma göre; “Ölçümün en önemli amacı suyun yapısı ile ilgili bilgilerin tespit edilmesidir. Hidrografik ölçümler ise; suyun derinliği, deniz tabanının yapısı ve doğası, akıntıların yönü ve şiddeti, gelgit zamanları ile su yükseklikleri, ölçüm ve ulaşım amaçlı kullanılan topoğrafik özellikli sabit nesnelerin yerleştirilmesini içermektedir.”²¹⁶ Bateman’a göre Pedrozo tarafından yapılan tanım güncelliğini yitirmiştir. “Milletlerarası Hidrografi Sözlüğü”nde yapılan tanıma

²¹⁴ Soons, **a.g.e.**, s. 231.

²¹⁵ Raul Pete Pedrozo, **Preserving National Rights and Freedoms: The Right to Conduct Military Activities in China’s Exclusive Economic Zone**, s. 9-29.

²¹⁶ International Hydrographic Bureau (IHB), International Hydrographic Dictionary, (Çevrimiçi) www.iho-wms.net:8080/hydrodic/en/index.php/hydrographic_survey, 20 Mayıs 2014.

bakıldığında hidrografik ölçümlerin sadece ulaşım amaçlı olmadığı ifade edilmektedir.²¹⁷

Soons'a göre; 19, 21 ve 40'ıncı maddelerde²¹⁸ adı geçen "hidrografik ölçümler (*hydrographic surveys*)" terimini,²¹⁹ Sözleşme'nin amaçlarına bakıldığında hidrografik ölçümleri kapsamına almayan ve "araştırma (*research*)" kelimesini takip eden MSR teriminden ayırmak gerekmektedir.²²⁰ Soons müteakip çalışmalarında şunları belirtmektedir: "*Benzer olmasına rağmen MSR olarak düşünülmeyen hidrografik ölçüm faaliyeti, ulaşımın güvenliğini artırmak amacıyla icra edildiğinden, 58. madde bağlamında denizin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı kapsamına girecek ve MEB'de özgürce icra edilebilecektir.*"²²¹

Ancak "ölçüm" kelimesinin kullanıldığı maddelere bakıldığında, bu maddelerin özellikle geçiş rejimlerinin düzenlendiği maddeler olduğu, MEB'deki hak ve yükümlülükleri düzenleyen maddelerde böyle bir ayrıma gidilmediği ve böylelikle MEB'de icra edilen "araştırma" ve "ölçüm" faaliyetlerinin tamamının MSR kapsamında değerlendirilerek, kıyı devletinin rızasına tâbi olduğu da farklı bir görüş olarak belirtilebilir. Bu açıdan bakıldığında Sözleşme'nin hazırlayıcıları karasuları, boğazlar veya takımda sularından geçişler için "hidrografik ölçüm" rejiminden çok tüm araştırma ve ölçüm faaliyetlerini yasaklamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ölçüm ve araştırma faaliyetlerini birbirinden ayrı düşünmek imkansız görünmektedir.²²²

²¹⁷ Sam Bateman, "A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys", **Chinese Journal of International Law**, 2011, s. 179.

²¹⁸ B.M.D.H.S. m. 19 (2) ile zararsız geçiş yapan gemilere araştırma veya ölçüm (research or survey) faaliyetleri yasaklanmaktadır. Bu maddede araştırma ve ölçüm faaliyetleri birbirinden ayrılmaktadır. M. 40'da transit geçiş yapan gemiler için benzer bir yasaklama getirilmiştir. Maddede transit geçiş icra eden MSR gemileri ile hidrografik ölçüm gemilerinin, boğaza kıyısı olan devletlerin önceden izni olmaksızın araştırmalar veya ölçümler yapmaları yasaklanmıştır. Aynı yasaklama, m. 54 ile takımadalar arasından geçiş yapan gemiler ile, m. 52'de takımda sularından zararsız geçiş yapan gemiler için de öngörülmektedir.

²¹⁹ Bu maddelerde "araştırma" ve "ölçüm" kelimeleri ayrı ayrı ve birlikte zikredilmiştir.

²²⁰ Soons, **a.g.e.**, s. 125.

²²¹ Soons, **a.g.e.**, s. 157.

²²² Sam Bateman, **A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys**, s. 179-180.

Guifang ise, B.M.D.H.S.'nde düzenlenen MSR faaliyetlerinin aksamaması için MEB'deki hidrografik ölçümlerin de kıyı devletlerinin iznine tâbi olması gerektiğini değerlendirmektedir.²²³

2.6.4. Askerî Ölçümlerin Hukukî Statüsünün, MSR ve Hidrografik Ölçümler Kapsamında Değerlendirilmesi

Askerî ölçüm faaliyetleri, kıyı suları ve açık denizlerde üstlenilen askerî amaçlı denizden bilgi toplama faaliyetlerini içermektedir.²²⁴ Askerî ölçüm faaliyetleri, deniz çevresi hakkında bilginin insanlık adına gelişmesi veya bilimin gelişmesi amacıyla yapılmadığından MSR'den tamamen farklıdır.²²⁵

Askerî ölçümler aynı zamanda; oşinografi, deniz jeolojisi, jeofizik, kimyasal, biyolojik, akustik ve ilişkili diğer bilgi toplama faaliyetlerini de içermektedir. Kraska'ya göre, karasularının ötesinde icra edilen oşinografik faaliyetler, hidrografik ölçümler ve askerî ölçümler açık deniz serbestiyetinin bir parçası olarak tüm devletlerin hakkıdır ve kıyı devletleri herhangi bir izin veya ön bildirim talebinde bulunmak da dahil olmak üzere bu hakları sınırlandıramaz ve engelleyemezler.²²⁶ B.M.D.H.S.'nin konu ile ilgili MEB düzenlemesini içeren maddelerine bakıldığında, 56 madde ile Bölüm 13'te yalnızca MSR'ye atıf yapılmakta olduğu görülmektedir. Bu madde ve bölümde ölçüm (survey) faaliyetleri kastedilmemektedir. Askerî ölçümler MSR değildirler, fakat bazı devlet grupları ve katılımcılar, ABD'nin yabancı MEB'lerdeki keşif faaliyetlerinin, istihbarat toplama ve gözetleme faaliyetlerinin yasaklanmasını sağlamak amacıyla, bu iki terimin eş anlamlı olduğu yönünde görüş bildirdiler. MSR'yi ve askerî ölçüm faaliyetlerini aynı kategoride değerlendiren yasaklayıcı yorumlar, denizlerde icra edilen tüm bilgi toplama

²²³ Xue Guifang, "Marine Scientific Research and Hydrographic Survey in the EEZs: Closing up the Legal Loopholes?", **Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention**, Ed. by. M.H. Nordquist – T.B. Koh – J.N. Moore, Leiden, 2009, s. 222.

²²⁴ Kraska, **a.g.e.**, s. 277. Sam Bateman, **A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys**, s. 183.

²²⁵ **110th Congress, Exec. Report 110-9**, 19 Aralık 2007, s. 13 (Çevrimiçi) <http://www.virginia.edu/colp/pdf/UNCLOS-Sen-Exec-Rpt-110-9.pdf>, 12 Mayıs 2014.

²²⁶ Kraska, **a.g.e.**, s. 277.

faaliyetlerini, B.M.D.H.S. Bölüm 13'te belirtilen MSR rejiminin kapsamında olduğunu farzetmektedirler.²²⁷

Galdorisi ve Vienna'ya göre, askerî ölçümler, denizlerin milletlerarası hukuka uygun diğer kullanımı kapsamında, gemilerle icra edilen bir açık deniz serbestisidir ve yabancı MEB içerisinde icra edilmesi durumunda kıyı devletinin iznini gerektirmemektedir. Bazı devletler B.M.D.H.S.'nde mevcut bulunan MSR'nin tanımının belirsiz olduğunu iddia ederek, yabancı bayrak devletlerinin ölçüm faaliyetleri için diplomatik girişimlerde bulunması gerektiğini savunmaktadır.²²⁸ Attard'a göre, B.M.D.H.S. görüşmelerinde, bölgede icra edilen askerî faaliyetlerin yasaklanmasını içeren bir grup öneri bulunmaktadır. Ölçümlerin sınırlandırılması hususu geniş bir kesim tarafından kabul edilmese bile, uzlaşmaz bir grup tarafından gelecekte MEB'in MSR ile ilgili yabancı askerî faaliyetlerin yasaklanmasına yönelik çalışmalarının tekrarlanacağı, konferans sürecinde sezilmiştir.²²⁹

Bateman ise bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Buna göre, Güney ve Doğu Çin Denizi gibi özellikle farklı yapıları bulunan denizlerde icra edilen askerî ölçümler aracılığıyla toplanan bilgiler, denizaltı harekâtı, denizaltı savunma harekâtı, mayın harekâtı ve mayın karşı tedbirleri harekâtları için önem arz etmektedir. Hidrografik ölçümlerin tersine MEB'de icra edilen askerî ölçümlerin kıyı devletlerine ekonomik bir getirisi yoktur. ABD genellikle askerî ölçümler ile hidrografik ölçümleri kıyaslamaktadır. Ancak hidrografik ölçümlerin serbestiyeti doktrinde daha tartışmalı bir konudur. "Askerî ölçümler" ifadesi yerine "askerî amaçlı bilgi toplama" ifadesinin kullanılması ile bu faaliyetler, daha güçlü bir argüman olarak kabul edilen MEB'in askerî faaliyetler için serbestçe kullanılabilmesi kapsamına alınabilir.²³⁰ Çin tarafından öne sürülen diğer bir görüş ise, MSR'nin

²²⁷ Kraska, *a.g.e.*, s.273. Roach - Smith, *a.g.m.*, s. 247.

²²⁸ George V. Galdorisi - Kevin R. Vienna, **Beyond the Law of the Sea, New Directions For U.S. Oceans Policy**, Westport, Greenwood Publishing Group, 1997, s. 164.

²²⁹ Attard, *a.g.e.*, s. 68.

²³⁰ Sam Bateman, **A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys**, s. 183.

hidrografik ölçümleri içerdiği ve askerî veya hidrografik ölçümler için kıyı devletinin rızasının gerektiği yönündedir.²³¹

Pedrozo'ya göre MSR ve askerî amaçlı ölçümler ve hidrografik ölçümler arasındaki fark toplanan bilgilerin nasıl kullanıldığı ile ilgilidir. Yani toplanan bilgiler, tüm insanlığın çıkarları gözetilerek kullanılıyorsa MSR icra edildiği, askerî amaçlar için kullanılıyorsa askerî ölçüm icra edildiği, genellikle ekonomik amaçlarla kullanılıyorsa hidrografik ölçümler icra edildiği söylenebilir.²³² Ancak buna karşın Bateman günümüzde toplanan bilgilerin kullanımları arasında çok az bir fark olabileceğini ve bu faaliyetlerin genellikle aynı kaynaklardan yönetildiğini belirtmektedir.²³³

Konunun uygulamalara nasıl yansıdığını anlayabilmek adına ABD ve İsveç arasında geçen olay örnek olarak gösterilebilir. 29 Nisan 1994 tarihinde günlük İsveç gazetesi Dagens Nyheter tarafından, İsveç'e ait MEB'de faaliyet gösteren ABD savaş gemisi ile ilgili, ABD ve İsveç arasında geçen diplomatik girişimleri içeren kısa bir rapor açıklanmıştır. Rapora göre, USNS Kane, İsveç'in MEB'inde kalan, Gotland ve Öland Adaları bölgesinde 3 haftaya yakın bir zaman sürecinde ölçüm faaliyetleri icra etmiştir. Faaliyetlerin amacı deniz dibindeki akıntı ve diğer su hareketlerinin incelenmesi olarak belirtilmiştir. Ancak İsveç Sahil Güvenliği, önceden bildirim zorunluluğu olan MSR faaliyetlerinin yapıp yapılmadığı konusunda şüphelenmiştir. USNS Kane personeli icra ettikleri faaliyetin MSR olmadığını, ölçüm faaliyetleri gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Geminin askerî bir gemi olması durumu ise olayın özünde askerî faaliyetlerin olup olmadığı çağrışımını yapmıştır. İsveç Sahil Güvenliği, İsveç Dışişleri Bakanlığı'nı faaliyetlerden haberdar etmiştir. Bunun üzerine İsveç hükümeti, ABD hükümetinden geminin askerî görev mi icra ettiği

²³¹ Xue Guifang, "Surveys and Research Activities in the EEZ", **Military Activities in the EEZ**, Ed. by. Peter Dutton, Rhode Island, 2010, s. 97. Yu Zhirong, "Jurisprudential Analysis of the US Navy's Military Surveys in the Exclusive Economic Zones of Coastal Countries", **Military Activities in the EEZ**, Ed. by. Peter Dutton, Rhode Island, 2010, s. 37.

²³² Pedrozo, **Preserving National Rights and Freedoms: The Right to Conduct Military Activities in China's Exclusive Economic Zone**, s. 22.

²³³ Sam Bateman, **A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys**, s. 179.

yoksa MSR mi icra ettiği yönünde bir araştırma yapılmasını talep etmiştir. Olay çözülmeyen önce gemi araştırma görevini tamamlamış ve bölgeyi terketmiştir.²³⁴

Konu ile ilgili bir başka olayda, Mart 2009'da Çin MEB'inde harekât icra eden USNS Impeccable'ın karıştığı olaydır. Pentagon tarafından, 08 Mart 2009 tarihinde ABD Donanması'na ait silâhsız okyanus araştırma gemisi USNS Impeccable'ın, Çin'e ait MEB'de bilgi toplama faaliyetleri icra ederken, Çin'e ait araçlar tarafından engellendiği bildirilmiştir. Buna göre, USNS Impeccable gemisi, Çin Donanması'na ait bir istihbarat gemisi, devlete ait balıkçı ve karakol gemisi, devlete ait oşinografik karakol gemisi ve iki küçük trol balıkçı teknesinden oluşan 5 gemi ile Hainan Adası'nın yaklaşık 75 mil açıklarında kuşatıldığı ve taciz edildiği belirtilmiştir.²³⁵ Bu geminin benzeri olan USNS Victorious gemisi de Sarı Deniz'de harekât icra ederken Çin'e ait deniz karakol uçağı tarafından bir süre önce taciz edilmiştir. Çin gemileri Denizde Çatışmayı Önleme Kurallarını ihlâl ederek, kasıtlı olarak gemilerin geçişlerini engellemek üzere manevralar yapmışlardır. Bu saldırgan tutum sonucunda, ABD'ye ait USS Chung-Moon destroyeri bölgedeki karakol faaliyetlerine eskortluk yapmıştır.²³⁶ ABD gemilerinin taciz edilmesi ile bu olay ABD tarafından Çin nezdinde protesto edilmiştir. Bu durumu yorumlayan Çin Savunma Üniversitesi'ne bağlı Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Profesör Meng Xiangqing, geminin resmî olarak ABD Donanması'na ait bir gemi olduğu ve ABD basınında yer alan haberlere göre istihbarat amaçlı kullanıldığı, dolayısıyla bölgede denizaltı izlerini keşfetmeye çalışarak askerî bir görev icra ettiğini ifade etmiştir. Bu durumun ise, askerî faaliyetleri MEB için sınırlandıran “Çin Halk Cumhuriyeti MEB ve Kıta Sahaneliği Yasası”na aykırı olduğu belirtilmekteydi.²³⁷ Ayrıca Çin tarafından öne sürülen iddialardan biri de, bu faaliyetlerin B.M.D.H.S. kapsamında “iyi niyet ve

²³⁴ Said Mahmoudi, “Foreign Military Activities in the Swedish Economic Zone”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, C.XI, 1996, s. 365.

²³⁵ Ann Scott Tyson, China Draws U.S. Protest over Shadowing of Ships, **Washington Post**, 10 Mart 2009, (Çevrimiçi) <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/09/AR2009030900956.html?sid=ST2009030902983>, 22 Mayıs 2014.

²³⁶ Kraska, **a.g.e.**, s. 273.

²³⁷ ABD'nin Suçlaması Asılsız, **China Radio International (CRI)**, 12 Mart 2009, (Çevrimiçi) <http://turkish.cri.cn/741/2009/03/12/1s110983.htm>, 22 Mayıs 2014.

hakkın kötüye kullanılması” hususunu düzenleyen 300. madde ile “denizlerin barışçıl amaçlı kullanımı” hakkındaki 301. maddenin ihlâl edildiği yönündedir.²³⁸

Bateman, Güney Çin Denizi’nde meydana gelen USNS Impeccable olayının, Nisan 2001’de Çin savaş uçağı ile ABD istihbarat uçağının çarpıştığı bölgenin yakınlarında cereyan ettiğini belirtmektedir. USNS Impeccable, sivil personelden oluşan askerî bir gemidir. Bu gibi gemiler genellikle bir denizaltı ile çalışır ve aktif ve pasif sonar sistemleri ile sualtı tehditlerini araştırarak donanmaya doğrudan bilgi aktarımı sağlayacak özelliklere sahiptirler. Bateman’a göre, ABD’nin görüşü tamamen doğruyu yansıtmamaktadır. Bu gibi faaliyetlerde kıyı devletinin haklarının gözetilmesi gerekmektedir. USNS Impeccable’ın donanımları gözönüne alındığında, mayın harbi, denizaltı harbi veya denizaltı harekâtlarında kullanılabilecek bilgileri askerî amaçlar için toplayabileceği akla gelmektedir. Bu da deniz tabanının, gelgit akıntılarının, oşinografik ve denizaltı akustik durumlarının incelenmesini gerektirecektir ki, bu faaliyetlerin bazıları MSR kapsamına girmektedir. Ancak USNS Impeccable ve USNS Victorious gemilerinin askerî gemiler olduğu ve B.M.D.H.S.’nin MEB’deki askerî faaliyetlere yasak getirmemesi gözönüne alındığında Çin’in bu tutumunu sürdürmesi de pek doğru olmayacaktır.²³⁹

Bitişik sular, MEB ve açık denizleri “uluslararası sular” olarak tanımlayan²⁴⁰ ABD’ye göre, bu bölgelerde tüm devletlerin uçuş ve ulaşım serbestilerinden rahatça faydalanabilmeleri gerekmektedir.²⁴¹ Çin ise MEB’de yabancı askerî uçakların ulaşım ve uçuş serbestisini kabul etmekte ancak, askerî faaliyetlerin kıyı devletlerinin ilgili düzenlemelerine uygun olarak icra edilmesi gerektiğini iddia etmektedir.²⁴²

²³⁸ Mark Valencia, “The Impeccable Incident: Truth and Consequences”, **China Security**, C.5, Sayı 2, s. 23.

²³⁹ Sam Bateman, Clashes at Sea: When Chinese Vessels Harass US Ships, **RSIS Commentaries**, 2009.

²⁴⁰ Temmuz 2010’da Hanoi’de icra edilen bir forumda ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından sık sık bu ifade kullanılmıştır. “Rolling the South China Sea”, **The Japan Times**, 5 Ağustos 2010, (Çevrimiçi) search.japantimes.co.jp/cgi-bin/ed20100805a1.html, 24 Mayıs 2014. Ancak bu ifade Pedrozo’ya göre MEB için değil denizlerin serbestliğini vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Pedrozo, **Preserving National Rights and Freedoms: The Right to Conduct Military Activities in China’s Exclusive Economic Zone**, s. 19.

²⁴¹ Pedrozo, **Close Encounters at Sea: The USNS Impeccable Incident**, s. 103.

²⁴² Ji Guoxing, “The Legality of the Impeccable Incident”, **China Security**, C.5, Sayı 2, s. 18.

Brezilya, Uruguay, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Malezya ve Çin gibi kıyı devletleri MEB'lerinde icra edilen MSR haricindeki bu tür hidrografik veya askerî ölçümleri barışçıl amaçlar ilkesine aykırı olarak kabul etmektedirler. ABD, İtalya, Almanya ve Hollanda gibi devletler ise bu faaliyetleri açık deniz serbestisi olarak değerlendirmektedir.²⁴³

²⁴³ Guoxing, **a.g.m.**, s. 19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIYI DEVLETLERİNİN ASKERİ FAALİYETLERE YÖNELİK YETKİLERİ, UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE’NİN MEB’DE İCRAEDİLEN ASKERİ FAALİYETLERE YÖNELİK TUTUMU

3.1. Kıyı Devletlerinin Askerî Faaliyetlere Yönelik Yetkileri

Bu başlık altında kıyı devletlerinin MEB’de icra edilen askerî faaliyetlere dair yetkileri ile savaş gemilerinin dokunulmazlık hakları incelenmeye çalışılacaktır.

3.1.1. MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetleri Düzenleme Yetkisi

Bazı devletlerin iç hukuklarında, MEB’lerinde icra edilen askerî faaliyetleri sınırlandırdıkları görülmektedir. Brezilya, 1993 tarihli “Karasuları, Bitişik Bölge, Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıta Sahanlığına İlişkin Kanun” unun 9. maddesine, MEB’de diğer devletler tarafından icra edilecek askerî uygulama ve tatbikatları kendi iznine tâbi tutmaktadır.²⁴⁴ İran, 1993 tarihli “Basra Körfezi ve Umman Denizi’nde İran’ın Deniz Alanlarına İlişkin Kanun” unun 16. maddesinde, MEB’de diğer devletler tarafından askerî faaliyetlerin icra edilmesini yasaklamaktadır.²⁴⁵ Uruguay, 1998 tarihli “Karasuları, Bitişik Bölge, Münhasır Ekonomik Bölge ve Kıt’a Sahanlığının Sınırlarının Tesisine İlişkin Kanun” unun 8. maddesinde, MEB’inde

²⁴⁴ Law No. 8.617 of 4 January 1993, on the Territorial Sea, the Contiguous Zone, the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf.

²⁴⁵ Act on the Marine Areas of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf and the Oman Sea, 1993.

diğer devletler tarafından icra edilecek tüm askerî faaliyet veya uygulamayı kendi iznine tâbi tutmuştur.²⁴⁶

Ancak kıyı devletlerinin MEB içerisinde düzenleme yapma yetkisine sahip olduğu konular sınırlıdır. 60. maddeye göre; MEB’de suni adalar ile ekonomik amaçlı tesis ve yapıların inşâ edilmesi, işletilmesi ve kullanılması ile bu faaliyetlere izin verme ve bu faaliyetlerin düzenlenmesi konularında kıyı devletine münhasır haklar tanınmıştır. Bu düzenleme yetkisinin askerî tesis, yapı veya cihazları kapsayıp kapsamadığı hususunu 2. bölümde ayrıntılı olarak tartışmaya çalıştık.

Bu maddenin dışında, kıyı devletine MEB için, 73 (1) madde ile dolaylı olarak canlı kaynakların araştırılması, işletilmesi, korunması ve yönetimi hakkında Sözleşme’ye uygun düzenleme yapma yetkisi verilmektedir. Sözleşme’ye uygun olarak yapılan düzenlemelere riayet edilmemesi durumunda kıyı devletlerine, gemiye çıkılması, geminin denetimi, gemiye elkonulması ve hakkında dava açılması da dahil olmak üzere, gerekli bütün tedbirleri alabileceği öngörülmüştür. Ancak Nordquist, Nandan ve Rosenne’ye göre, bu maddenin askerî faaliyetlerin düzenlenmesi hususunu kapsamadığını kabul etmek gerekmektedir.²⁴⁷ Dolayısıyla bazı devletlerin iç hukukları aracılığıyla askerî faaliyetleri sınırlandırmaya yönelik düzenledikleri kanunların Sözleşme’ye ve milletlerarası hukuka uygun olmadığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

3.1.2. MEB’de Deniz Çevresinin Korunmasına İlişkin Düzenleme Yetkisi

211 (5) madde ile kıyı devletlerine, kendi MEB’lerinde gemilerin sebep olacağı kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınmasını amaçlayan ve yetkili milletlerarası genel kabul görmüş kurallara ve ilkelere uygun ve bunları yürürlüğe koyan kanunlar ve kuralları düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu madde ile kıyı devletlerine, 56 (1) madde ile tanınan haklardan deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin yetkileri için bir uygulama alanı sağlanmıştır.

²⁴⁶ **Establishing the Boundaries of the Territorial Sea, the Adjacent Zone, the Exclusive Economic Zone, and the Continental Shelf**, Act 17.033 of 20 Kasım 1998.

²⁴⁷ Nordquist - Nandan - Rosenne, **a.g.e.**, s 565.

Ancak 236. madde ile kıyı devletinin deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin hükümlerinin, diğer devletlere ait savaş gemileri, yardımcı savaş gemileri ile devletin diğer kamu hizmetlerinde kullanılan gemi ve uçaklarına uygulanamayacağı belirtilmiştir.

Bununla birlikte maddenin devamında, bayrak devletlerinin, kendilerine ait gemi ve uçaklarının, mümkün olduğu ölçüde Sözleşme hükümlerine uyulması yönünde uygun tedbirleri almalarının öngörülmesi, savaş gemi ve uçaklarının bu kurallardan tamamen muaf tutulmadığı, ancak yumuşatıldığı sonucu çıkarılmıştır.²⁴⁸

3.1.3. MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Müdahale Etme Yetkisi

MEB Esasları VI (a) maddesinde, diğer bir devletin MEB’inde askerî faaliyette bulunan devletlerin; kıyı devletinin iletişim, bilgisayar ve diğer elektronik sistemlerine müdahale etmemesi ile savunma veya güvenliğini olumsuz yönde etkileyecek yayınlardan kaçınmaları gerektiği belirtilmektedir.

Topsoy, aynı yükümlülüğün kıyı devletleri için de geçerli olduğunu, MEB’inde ulaşım ve uçuş serbestisini kullanan savaş gemi ve uçaklarının iletişim, bilgisayar ve diğer elektronik sistemlerine müdahale etmemeleri gerektiğini belirtmektedir.²⁴⁹

Gemilerin, bir başka gemi tarafından engellenerek veya başka bir faaliyetle (örneğin gemilerin telsiz kanallarından uyarılması vb. gibi) taciz edilmesi hususu da müdahale kapsamında değerlendirilmelidir. Yukarıda belirtilen müdahalelerin haricinde, kıyı devletinin MEB’inde harekât icra eden savaş gemilerine müdahale etme yetkisi savaş gemilerinin dokunulmazlıklarının incelendiği müteakip başlık altında değerlendirilecektir.

²⁴⁸ Topsoy, **Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği**, s. 254.

²⁴⁹ **A.e.**, s. 255.

3.1.4. Savaş Gemilerinin MEB'deki Dokunulmazlık Hakları

1926 yılında oybirliği ile kabul edilen “Brüksel Sözleşmesi”, savaş gemilerinin dokunulmazlıklarına ilişkin kesin kuralların bütünleştirilmesini amaçlamıştır.²⁵⁰ Sözleşme'nin 3. maddesine göre; savaş gemileri, devlete ait yat, karakol botları, sahil güvenlik gemileri, hastane gemileri, yardımcı gemiler, lojistik gemileri ve devlete ait olan veya devlet için çalışan veya bu amaçla kullanılan uçaklar, ticari olmamaları şartı ile kıyı devletinin yargı yetkisinin haricinde bırakılmıştır. Bahse konu vasıtaların, ele geçirilemez, tutuklanamaz veya alıkonulamaz oldukları belirtilmiştir.²⁵¹

1958 Cenevre Sözleşmesi sürecinde savaş gemileri ile ticari amaçlı olmayan diğer devlet gemilerinin dokunulmazlık haklarına sahip olmaları geniş ölçüde kabul edilmiştir. 1958 Cenevre Açık Denizler Sözleşmesi 9. madde ile, ticari amaçlar dışında, devlet tarafından kullanılan, devlete ait veya devlet için çalışan gemilerin dokunulmazlık hakları açık denizler için de geçerli hale getirilmiştir.²⁵² 1958 Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, 22. maddede de aynı şekilde bu gemileri kıyı devletinin yargı yetkisinin haricinde tutmuş ve Sözleşme'de geçen yükümlülüklerin bahse konu gemiler için uygulanamayacağını belirtmiştir.²⁵³

Savaş gemisi tanımı B.M.D.H.S. 29. maddede yapılmıştır. Bu tanıma göre savaş gemileri şu özelliklere sahip olmalıdır:

- i. Bir devletin silâhlı kuvvetlerine ait olmalı,
- ii. Kendi tâbiyetindeki askerî gemilerin açık dış işaretlerini taşımaları,

²⁵⁰ **Brussels Convention for the Unification of Certain Rules Concerning the Immunity of State-Owned Ships**, Apr. 10 1926, 176 L.N.T.S. 199, ve Ek Protokolü, May 24, 1934, 176 L.N.T.S. 1934. (Çevrimiçi) <http://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1926%201934%20IC%20for%20the%20Concerning%20the%20Immunity%20of%20State-owned%20Vessels%20and%20Additional%20Protocol-pdf.pdf>, 25 Mayıs 2014.

²⁵¹ **A.y.**

²⁵² **Cenevre Açık Denizler Konvansiyonu**, 29 Nisan 1958, 450 U.N.T.S. 82.

²⁵³ **Karasuları ve Bitişik Bölge Konvansiyonu**, 29 Nisan 1958, 516 U.N.T.S. 205.

iii. Bu devletin hizmetinde ve adı subaylar listesinde veya eşit bir belgede kayıtlı bulunan bir deniz subayının kumandası altında bulunmalı,

iv. Mürettebatı askerî disiplin kurallarına tâbi olmalıdır.

B.M.D.H.S. 32. madde ile; zararsız geçiş rejimini düzenleyen 17 ila 26. maddeler, 30. madde ve 31. maddede bulunan savaş gemilerinin karasularından zararsız geçişleri ile ilgili istisnalar haricinde, savaş gemilerinin ve ticari amaçlar dışında kullanılan diğer devlet gemilerinin dokunulmazlık hakları kabul edilmektedir.²⁵⁴ Dolayısıyla ticaret gemileri ile ticari amaçla kullanılan devlet gemilerine uygulanabilecek kuralları düzenleyen ve kıyı devletine hangi durumlarda yabancı gemilerde cezai ve hukukî yargı yetkisini kullanabileceğini açıklayan 27. ve 28. maddeler, dokunulmazlık hakkına sahip gemiler üzerinde 32. madde gereğince uygulanamayacaktır.

Buna ek olarak 236. madde ile; her devletin kendisine ait veya kendisi tarafından kullanılan gemi veya uçaklarının hareketlerine veya hareket kabiliyetlerine tesir etmeyecek şekilde, bunların Sözleşme hükümlerine, mümkün olduğu ölçüde uygun hareket etmelerini sağlamaları öngörülerek, kıyı devletinin deniz çevresinin korunması ve muhafazasına ilişkin hükümlerinin, diğer devletlere ait savaş gemileri, yardımcı savaş gemileri ile devletin diğer kamu hizmetlerinde kullanılan gemi ve uçaklarına uygulanamayacağı belirtilmiştir.

Kraska'ya göre, dokunulmazlık hakkı, biri tarafından diğerine, karşılıklı beklentilerle yapılan andlaşmalarla verilmektedir. Dokunulmazlığa sahip gemi veya uçakların millî veya milletlerarası sularda veya semalarda tutuklanması veya araştırılması veya herhangi bir müdahaleye maruz bırakılmaları mümkün değildir. Ayrıca bu vasıtalar, bir devletin, limanlarından faydalandıklarında veya

²⁵⁴ 30. maddede, yabancı savaş gemilerinin karasularından geçerken kıyı devletlerinin kanun ve kurallarına uymamaları veya bu kurallara uymaları konusunda yapılan talepleri dikkate almamaları durumunda, kıyı devletlerinin bu gemilerden karasularını terk etmelerini isteme hakkına sahip oldukları düzenlenmektedir. 31. madde ile ise, savaş gemisinin veya ticari amaçlar dışında kullanılan diğer herhangi bir devlet gemisinin, kıyı devletinin karasularından geçişe ilişkin kanun ve kurallarına veya Sözleşme hükümlerine veya diğer milletlerarası hukuk kurallarına uymaması sonucunda oluşabilecek, kıyı devletinin maruz kaldığı her türlü kayıp ve zarardan, bayrak devleti sorumlu tutulmuştur.

karasularından geçişlerinde veya gemide işlenen suçlarda, yetki verildiği takdirde yapılan araştırmalar için istenen ücretler dışında vergilendirmeden muafırlar. Dokunulmazlık hakkı, gemide bulunan personel kimliklerinin, geminin yükünün, silâhlarının veya geminin diğer özelliklerinin bulunduğu bilgilerin korunmasını da içermektedir. Bu özel statünün amacı ise savaş gemilerinin icra ettikleri faaliyetlerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların savaşa sebebiyet vermesinin önüne geçilmesidir.²⁵⁵ Kısaca bir devlete ait savaş gemisi, yabancı bir devletin karasularında, iç sularında veya açık denizlerde sadece bayrak devletinin yetkisi altındadır diyebiliriz.²⁵⁶

Bazı kıyı devletleri, MEB’de savaş gemilerinin, yardımcı savaş gemilerinin, kamu hizmetlerinde kullanılan diğer devlet gemi ve uçaklarının dokunulmazlık haklarının kabullenildiği hususunu, iç hukuk kuralları ile de düzenlemektedirler.²⁵⁷ Diğer bazı devletler ise 74 numaralı “Devletlerin Dokunulmazlıklarına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” ile veya benzer iç hukuk yolları ile bu dokunulmazlıkları tanımaktadırlar.²⁵⁸

Konu ile ilgili olarak, 2. bölümde ölçüm faaliyetlerine yönelik değerlendirmelerinin yapıldığı, Çin MEB’inde harekât icra eden USNS Impeccable’ın karıştığı olay örnek olarak gösterilebilir. 08 Mart 2009 tarihinde ABD Donanması’na ait silâhsız deniz araştırma gemisi USNS Impeccable Çin’e ait MEB’de bilgi toplama faaliyetleri icra ederken, Çin’e ait araçlar tarafından engellenmiş ve taciz edilmiştir.²⁵⁹

Bir başka olayda, 23-24 Mart 2001 tarihinde hidrografik araştırma gemisi USNS Bowditch (T-AGS 62)’in, Jianheu III sınıfı bir Çin fırkateyninin saldırgan tavırları ile karşılaştığı olaydır. ABD gemisi Sarı Deniz’de askerî araştırma

²⁵⁵ Kraska, **a.g.e.**, s. 248-249.

²⁵⁶ Gündüz, **Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı ve Milletlerarası Hukuk**, s. 78.

²⁵⁷ **Pollution Casualties on the High Seas: United States Intervention**, (Çevrimiçi) <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/33/chapter-28>, 28 Mayıs 2014

²⁵⁸ **European Convention on State Immunity**, (Çevrimiçi) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/074.htm>, 28 Mayıs 2014.

²⁵⁹ Tyson, **a.g.m.**

faaliyetleri icra etmekte iken²⁶⁰ Çin savaş gemisi ABD araştırma gemisinin 100 yarda kadar yakınına yaklaşmıştır.²⁶¹ Çin gemileri USNS Bowditch'i taciz etmeyi birkaç ay daha sürdürmüşlerdir. Daha sonra 2002'de benzer şekilde, Çin MEB'inde harekât icra eden ABD'ye ait USNS Bowditch ve USNS Summer isimli gemiler, Çin gemi ve uçakları tarafından benzer şekilde taciz edilmiştir.²⁶²

Bateman'a göre, Mart 2001 ve Eylül 2002'de meydana gelen "*USNS Bowditch*" gemisinin karıştığı olaylar ile yukarıda bahsi geçen "*USNS Impeccable*" ve "*USNS Victorious*" gemilerinin karıştıkları olayların, söz konusu gemilerin sınıflarının birbirlerinden farklı olması nedeniyle²⁶³ ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. "*Bowditch*" gemisinin sınıfı hakkında belirsizliklerin olduğu ve geminin MSR gemisi olup olmadığı hususunun yoruma açık olduğu söylene de, Bateman bu gemiyi "oşinografik araştırma gemisi" olarak kategorize etmektedir. Tanımlamalara bakıldığında ise oşinografinin, MSR'nin bir parçası olduğu ve kıyı devletinin MEB'deki yetki alanı kapsamında olduğu görülmektedir. Ancak kıyaslama yapıldığında Impeccable ve Victorious'un görevlerinin doğasında daha çok askerî göreve rastlanmaktadır. Denizlerin askerî amaçlı kullanımı milletlerarası hukuk tarafından tanındığından, Çin'in bu gemilerin faaliyetlerinin doğrudan kendi ulusal güvenliğini tehdit ettiği iddialarını sürdürmesi doğru olmayacaktır.²⁶⁴ Ancak Kraska'ya göre, 1982 Sözleşmesi; dizayn, görev, sınıflandırma, motor gücü veya kargo yönüyle savaş gemileri ile yardımcı savaş gemileri arasında bir ayrıma gitmemektedir. 95. madde ile dokunulmazlık hakkı için, araçların fonksiyonlarının doğasında daha çok askerî olup olmaması ile uyum sağlaması da öngörülmemiştir. Sonuç olarak Kraska'ya göre, hem USNS Bowditch hem de USNS Impeccable

²⁶⁰ Shirley Kan, "China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications", **CRS Report for Congress**, 10 Ekim 2001, s. 14, (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf>, 29 Mayıs 2014.

²⁶¹ Bill Gertz, "U.S. Spy Plane Lands in China After Collision", **Washington Times**, 2 Nisan 2001.

²⁶² Erik Eckholm, "China Complains About U.S. Surveillance Ship", **The New York Times**, 27 Eylül 2002, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2002/09/27/world/china-complains-about-us-surveillance-ship.html>, 29 Mayıs 2014.

²⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz: (Çevrimiçi) www.msc.navy.mil/inventory/inventory.asp?var=type., 30 Mayıs 2014.

²⁶⁴ Bateman, **Clashes at Sea: When Chinese Vessels Harass US Ships**.

yardımcı savaş gemileridir ve kıyı devletinin emir ve yargılama uygulamalarından muaf olarak tamamen dokunulmazlık hakkına sahip olan gemilerdir.²⁶⁵

3.2. Uyuşmazlıkların Çözümü

59. maddeye göre, MEB içerisinde ne kıyı devletine ne de diğer devletlere tanınmayan haklar ve yetkiler konusunda herhangi bir anlaşmazlık çıkması durumunda, söz konusu bu uyuşmazlık hakkaniyete dayalı ve diğer bütün ilgili koşullar çerçevesinde menfaatlerin taraflar ve milletlerarası toplumun bütünü için olan önemi gözönünde bulundurularak çözümlenmelidir. Genel olarak, askerî faaliyetler hususunun bu bölümde düzenlemediği gözönüne alındığında, bu faaliyetlerle ilgili çıkabilecek uyuşmazlıkların bu madde kapsamında değerlendirilmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Bu maddenin dışında, B.M.D.H.S.'nin hükümleri hakkında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümler XV. kısımda düzenlenmiştir. Ancak bahse konu uyuşmazlık hükümleri 291. madde gereğince yalnızca taraf devletleri bağlamakta, diğer devletler ise ancak kendi istekleri ile bu hükümleri uygulayabilmektedirler. Topsoy'a göre, diğer uyuşmazlıklar gibi askerî faaliyetlere ilişkin uyuşmazlıklar da "uyuşmazlıkların çözümü" başlıklı XV. kısımda düzenlenen hükümlere göre çözümlenmesi gerekmektedir.²⁶⁶

279. madde ile, uyuşmazlıkların çözümünün barışçıl yollarla yapılması gerektiği ve BM Şartı 33. maddede²⁶⁷ bulunan yöntemlere başvurulması öngörülmüştür. Uyuşmazlığın zorlayıcı olmayan bu yollardan birisiyle çözülemediği durumlarda, "bağlayıcı kararlar sonuçlanan zorunlu usullerin" öngörüldüğü 286. madde uyarınca düzenlenen mahkeme ve tahkim süreçlerine geçilecektir.

²⁶⁵ Kraska, a.g.e., s 254.

²⁶⁶ Topsoy, **Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği**, s. 255.

²⁶⁷ **BM Şartı**, m. 33 (1): Devam etmesi halinde milletlerarası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kurulu ya da antlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.

Bağlayıcı kararla sonuçlanan zorunlu usuller, B.M.D.H.S.'nin "usul seçimi" başlığını taşıyan 287. maddesinde şu şekilde sıralanmıştır:

- i. EK VI'e göre kurulmuş olan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (International Tribunal for the Law of the Sea - ITLOS),
- ii. Uluslararası Adalet Divanı,
- iii. EK VII uyarınca oluşturulan Geçici (Ad Hoc) Tahkim Divanı,
- iv. EK VIII'de belirtilen uyuşmazlık kategorilerinden bir veya daha fazlası için EK VIII hükümleri gereğince oluşturulan Özel Tahkim Divanı.

Sözleşme'ye taraf devletler, B.M.D.H.S.'nin yorumlanması veya uygulanması hususunda ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklar durumlarında, yukarıda sayılan usullerden birini veya birkaçını, yazılı bildiriye bulunmak suretiyle seçebileceklerdir.

298. madde ile, ticari maksatlar için kullanılanlar hariç olmak üzere devlet gemi ve uçaklarının askerî faaliyetleri dahil olmak üzere, askerî faaliyetlere ilişkin uyuşmazlıklarda devletlere, herhangi bir veya birden fazla zorlayıcı yöntemi kabul etmeyeceğini yazılı olarak bildirme yetkisi tanınmaktadır. Maddeye göre, böyle bir durumda uyuşmazlık Ek V'te belirtilen "uzlaştırma usulüne" göre çözümlenmektedir. Dolayısıyla, bu madde ile Sözleşme'ye taraf olsa bile herhangi bir devletin, MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerine yönelik ortaya çıkabilecek uyuşmazlık hakkında zorunlu yöntemlerden istek dahilinde muaf tutulduğu açıktır. Gerçekte de devletlerin, bu konuda çıkabilecek uyuşmazlıkları, milletlerarası hukukun öngördüğü, uzlaştırma gibi yöntemlerle çözümlenmeye yönelik politika uygulayacakları kanaatindeyiz.

Sözleşme ile taraf devletlere, aralarında çıkabilecek uyuşmazlıkların giderilebilmesi için bir çok seçenek sunulduğu görülmektedir. Ancak uyuşmazlıkların çözümünde devletler, öncelikli olarak müzakere yolunun kullanılmasına yönlendirilmektedir.

Sözleşme, uyuşmazlıkların çözümünde devletlere, 283. madde ile ikili görüş teatisi, Ek V kapsamında uzlaştırma ve diğer siyasî ve diplomatik usullere öncelik tanımaktadır. Akçapar'a göre, bu önceliğin sebebi, milletlerarası camianın zorunlu yargı usulünün şartsız kabulüne hazır olmamasının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.²⁶⁸

3.3. Türkiye'nin MEB'de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Yönelik Tutumu

Türkiye'nin MEB'de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik tutumunun ne olduğu veya ne olması gerektiği konusunda yorum yapabilmek için öncelikle Türkiye'nin bu hususlarla ilgili düzenlemelerinin incelenmesi gerekmektedir.

3.3.1. MEB Hususları ile İlgili Düzenlemeler ve Politikalar

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı sürecinde, devletler tarafından geniş çapta kabul edilen MEB kavramı henüz Konferans sona ermeden önce pek çok devlet tarafından uygulamaya konulmuştur. Doktrinde genel olarak, MEB kavramının 1982 B.M.D.H.S.'nden bağımsız, örf ve adet hukuku içerisinde değerlendirileceği kabul görmektedir. Türkiye de bu görüşten hareketle, Türk karasularına bitişik deniz alanlarının deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yatağında ve deniz yatağının altında canlı ve cansız doğal kaynakları araştırmak, işletmek, muhafaza etmek, yönetmek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla, 5 Aralık 1986 tarihinde 86/11264 sayılı Kararname ile Karadeniz'de 200 millik MEB ilânında bulunmuştur.²⁶⁹ Karadeniz'de, birbiriyle örtüşen kıta sahanlığı ve MEB sınırları, Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan devletler arasında yapılan andlaşmalarla sınırlandırılmıştır.²⁷⁰

²⁶⁸ Burak Akçapar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** , C.51, Sayı 1-4, 1996, .s. 21-22.

²⁶⁹ **R.G.**, 17 Aralık 1986, S. 19314.

²⁷⁰ 23/6/1978 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ve SSCB arasında Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Andlaşma" ile belirlenen sınırın, aynı zamanda MEB için de geçerli olması hususunu içeren 23 Aralık 1986 ve 6 Şubat 1987 tarihli ekli mektupların Bakanlar Kurulu

Ancak Ege ve Akdeniz’de MEB’in sınırlandırılmasına ilişkin problemler halihazırda devam etmektedir. Türkiye, Akdeniz’de MEB ilân etmemiş olmakla birlikte, 02 Mart 2004 tarihli notası ile 32 16 18 D boylamının batısında deniz yatağı, deniz yatağının altı ve üzerindeki su kütlesi dahil, Türkiye’nin yerleşik milletlerarası hukuktan doğan “*ab initio (başlangıçtan itibaren)*” ve “*ipso facto (sırf bunun için)*” mevcut hukukî egemen haklarını²⁷¹ saklı tuttuğunu belirtmiştir.²⁷² Türkiye 32 16 18 D boylamının batısında MEB ve kıta sahanlığı sınırlandırmasının bölgedeki ilgili devletler arasında hakça ilkelere dayalı andlaşmalarla gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, Kıbrıs’ı bir bütün olarak temsil edecek hukukî veya fiili tek bir otorite bulunmadığına işaret etmektedir.²⁷³ Toluner’e göre Türkiye’nin Ege ve Akdeniz’de MEB ilânında bulunmamasının nedeni ise, genel kuralların, özellikleri olan yarı kapalı denizlerde uygulanamayacağı tezinden kaynaklanmaktadır.²⁷⁴

3.3.2. Savaş Gemilerinin Dokunulmazlığına Yönelik Düzenlemeler

24 Kasım 1983 tarihli “Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç Sularına ve Limanlarına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik” e göre savaş gemileri tanımı şu şekilde yapılmıştır; “*Bir kuvvetin silâhlı kuvvetlerine bağlı olup, bu devletin yetkili makamları tarafından usulüne uygun şekilde atanmış ve ismi belirli hizmet listelerinde veya eşiti belgelerde kayıtlı ve emrinde silâhlı kuvvetler disiplini altında yönettiği personeli olan bir subayın komutasındaki gemidir.*”²⁷⁵ Bu tanıma göre, B.M.D.H.S. 29. maddeden farklı olarak savaş gemileri için, kendi tâbiyetindeki askerî gemilerin açık dış işaretlerinin taşınması özelliği aranmamaktadır.

tarafından 17 Şubat 1987 tarihinde onaylanması ile Türkiye ve SSCB arasındaki MEB sınırı düzenlenmiştir. **R.G.**, 28. Şubat 1987, S. 19386.

²⁷¹ UN.Doc. A/61/1011-S/2007/456

²⁷² Türkiye’nin 17 Şubat 2003 tarihinde, GKRY ile Mısır Arap Cumhuriyeti arasında gerçekleştirilen MEB Sınırlandırması Antlaşması’na karşı çıktığını açıklayan, BM Daimi Temsilciliği aracılığıyla verdiği, 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notası.

²⁷³ Sertaç Hami Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)**, Ocak 2010, s.156-157.

²⁷⁴ Toluner, **a.g.e.**, s. 273.

²⁷⁵ **R.G.**, 15 Aralık 1983, S. 18252.

1983 tarihli bu Yönetmelik hükümlerine göre; Türk iç suları ve limanlarında bulunan yabancı savaş gemileri hakkında:

i. Türk mevzuatına, uluslararası hukuk ilkelerine ve andlaşmalara aykırı hareket edemeyecekleri,²⁷⁶

ii. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, siyasal bağımsızlığını ve güvenliğini tehdit eder nitelikte, herhangi bir davranışta bulunamayacakları,²⁷⁷

iii. Türkiye'nin güvenliği veya savunması zararına olacak şekilde araştırma, gözetleme ve bilgi toplama amacına yönelmiş herhangi bir eyleme girişmeyecekleri veya Türkiye'nin savunmasını ve güvenliğini etkilemek amacına yönelmiş herhangi bir propaganda faaliyetinde bulunamayacakları,²⁷⁸

iv. Sebep oldukları zararların, yetkili Türk Mahkemelerince tespit edileceği²⁷⁹ hükme bağlanmaktadır.

Toluner'e göre, herhangi bir zarardan doğan uyuşmazlığın mahalli mahkemeler tarafından çözülmesini kabul eden son hüküm, ancak yabancı devletlerin bu konuda rıza göstermeleri ile uygulanabilir. Bugün geçerli olan milletlerarası hukuk kurallarının ışığında yabancı bir devlete bu kuralların dayatılması ise hukuken mümkün değildir.²⁸⁰ Yönetmeliğin 33. maddesinde ise, Yönetmelik hükümlerine uygun hareket etmeyen savaş gemilerinden limanı, iç sularını veya karasularını terk etmesinin isteneceği düzenlenmiştir. Bu madde ile başka bir devlete ait savaş gemilerinin dokunulmazlığı, üstü örtülü de olsa kabul edilmektedir. Türkiye'nin savaş gemilerine ait dokunulmazlığı iç sularında dahi tanıdığı gözönüne alındığında, Türkiye'nin MEB'inde faaliyet gösteren

²⁷⁶ **Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç Sularına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik.** Madde 4.

²⁷⁷ **Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç Sularına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik.** Madde 6 (1).

²⁷⁸ **Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç Sularına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik.** Madde 6 (2)

²⁷⁹ **Yabancı Silâhlı Kuvvetlere Bağlı Gemilerin Türk İç Sularına Gelişleri ve Bu Sulardaki Hareket ve Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik.** Madde 7.

²⁸⁰ Toluner, **a.g.e.**, s. 388.

askerî gemilerin dokunulmazlıklarının da aynı şekilde tanındığı sonucunun çıkarılabileceği kanısındayız.

26 Eylül 1985 tarihinde Marmara Denizi Kınalıada açıklarında TCG MELTEM Hücumbotu ile Sovyetler Birliği Donanmasına ait “XACAII” isimli askerî okul gemisi arasında meydana gelen çatma neticesinde, İstanbul Ticaret Mahkemesi’nde SSCB’ye karşı “destekten yoksun kalma” davası açılmıştır. Mahkeme bu konuda yargılama hakkının bulunmadığını belirterek ret kararı vermiş ve bu karar Yargıtay 11’inci Hukuk Dairesi tarafından onaylanmıştır. Bu karara karşı açılan düzeltme davası ise Yargıtay 4’üncü Hukuk Dairesi tarafından reddedilmiştir.²⁸¹ Bu kararlar bize, diğer devletlerin savaş gemilerinin yerel mahkemeler tarafından yargılanamayacağı hususunun Türkiye nezdinde kabul gördüğünü göstermektedir.

3.3.3. Türkiye’nin MEB’de İcra Edilen Askerî Faaliyetlere Yönelik Politikaları

Türkiye’nin MEB’de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik herhangi bir düzenlemesi bulunmamaktadır. Tezimizde incelediğimiz hususlar gözönüne alındığında herhangi bir düzenlemenin yapılmamasının yerinde olduğunu değerlendirmekteyiz.

Türkiye’nin, MEB ilânında bulunmasa dahi Ege ve Akdeniz’deki ekonomik çıkarlarını korumak üzere açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. Ancak MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî statüleri hakkında resmî veya gayri resmî bir açıklamaya rastlanmamıştır. Topsoy, Türkiye’nin MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerle ilgili görüşlerini her platformda açıklamaya ve bu konudaki tavrını net

²⁸¹ Mahkeme kararının özeti: “Yargı bağımsızlığı, öncelikle bir devletler hukuku sorunudur. Yargılama koşullarından olan bu konu, mahkemece doğrudan doğruya (re’sen) gözönünde bulundurulmalıdır. Yabancı bir devlete ait harp gemisiyle, Türk Devleti’ne ait bir harp gemisinin, Türk karasularında çarpışması olayından doğan hukukî uyuşmazlık, devletin özel bir kişi gibi çalışmada (faaliyette) bulunmasından kaynaklanan bir özel hukuk uyuşmazlığı olarak nitelendirilemez.” Yargıtay 4’üncü Hukuk Dairesi’nin 12.10.1987 tarih ve E. 1987/7309, K. 1987/7373, **Yargıtay Kararlar Dergisi**, C.14, Sayı 1, 1988, s. 29.

bir şekilde ortaya koymaya devam etmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁸² Ancak Topsoy'un burada, Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki MEB ile ilgili çıkarlarını kastettiğini düşünüyoruz. Çünkü Türkiye'nin MEB'de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik açık ve net bir görüşüne rastlanmamakla birlikte, Topsoy'un makalesinde de bu konuyla ilgili bir görüş beyan edilmemiştir. Ancak MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin statüsüne ilişkin, genel olarak ikiye bölünmüş milletlerarası camiada, üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye'nin bu konuda bir görüşünün veya politikasının olmaması kabul edilemez bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanaatimizce, Türkiye'nin; MEB'de icra edilen askerî faaliyetlere yönelik düzenlenen veya düzenlenmeyen B.M.D.H.S. hükümleri çerçevesinde bu faaliyetlerin yasaklanmadığını kabul etmesi ve ancak günümüz teknolojisinin ulaştığı boyutları ve B.M.D.H.S.'nin aynı hükümlerinin birbirine zıt şekilde yorumlanması ile Sözleşme'nin güncelliğini yitirmeye başladığını gözönünde bulundurursak, yakın gelecekte olası bir düzenleme yapılması durumunda, askerî faaliyetlerin ayrı ayrı ele alınması gerektiği ve MEB'de kıyı devletinin güvenliğini tehdit edebilecek askerî faaliyetlerin sınırlandırılmasına gidilebileceği yönünde politika sergilenmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

²⁸² Topsoy, **a.g.m.**, s. 257.

SONUÇ

ABD gibi güçlü devletler MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin serbestliğinden yana iken, Brezilya gibi bazı gelişmekte olan devletler ile ABD ile çıkar çatışması yaşayan Çin gibi bazı devletlerin, bu faaliyetleri sınırlandırmaya yönelik politikalar sergiledikleri görülmektedir.

B.M.D.H.S denizde icra edilen askerî faaliyetleri çok kısıtlı bir çerçevede sınırlandırmaktadır. Bu kısıtlamalardan ilki, savaş gemilerinin farklı bir devletin karasularından geçerken zararsız geçiş rejiminden faydalanmaları esnasında, kıyı devletinin barışına, düzenine veya güvenliğine zarar vermemeleri şartıdır. Bu durumda savaş gemileri 19 (2) maddede öngörülen kurallara uymakla yükümlüdürler. 20. maddeye göre denizaltıların ve diğer sualtı araçlarının zararsız geçiş esnasında su üstünden seyretmeleri ve bayraklarını çekmeleri gerekmektedir. Diğer bir sınırlandırma ise 39. madde ile getirilmiştir. Bu maddeye göre, savaş gemileri ve uçakları, transit geçiş haklarını kullanırlarken boğazı gecikmesiz olarak katetmeleri veya üzerinden uçmaları gerekmektedir. Ayrıca transit hakkının kullanılması sırasında, savaş gemi ve uçaklarının, kıyı devletinin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasî bağımsızlıklarına karşı tehdit veya kuvvet kullanımına başvurmaları yasaklanmıştır. Askerî faaliyetlere yönelik son sınırlandırma ise 39. maddenin gerekli değişikliklerle, 54. madde ile düzenlenen takımda sularından geçişlerde de uygulanması hükmüne bağlanmıştır. B.M.D.H.S.’inde MEB veya açık denizlerde icra edilen askerî faaliyetlerin sınırlandırılmasına yönelik herhangi bir hükme rastlanılmamaktadır. Bu kapsamda, MEB’de icra edilen yabancı askerî faaliyetlerin B.M.D.H.S. çerçevesinde yasaklanmadığı kabul edilmelidir. Kıyı devletinin bölgedeki ekonomik çıkarlarının gerektiği şekilde gözetilmesi ile ve kıyı devletine karşı kuvvet kullanmamak veya tehdit içerikli olmamak suretiyle tüm askerî faaliyetler MEB’de serbestçe icra edilebilecektir.

MEB’de askerî gemi ve uçakların ulaşım ve uçuş serbestileri doktrinde de kabul görmüştür ve sınırlandırılması söz konusu olamaz. Caydırıcı maksatlı olmayan

ve fiili silâh atışlarını içermeyen tatbikatların da bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak MEB’de icra edilen tüm askerî faaliyetlerin yukarıda belirtilen koşullara uyması pratikte mümkün değildir. MEB’de icra edilen fiili silâh atışlarını içeren tatbikatların, caydırıcı maksatlı tatbikatların, istihbarat toplama faaliyetlerinin, askerî tesis, yapı ve cihazların yerleştirilmesi veya kullanılmasının, deniz tabanının delinmesinin ve askerî ölçümlerin dolaylı veya doğrudan kıyı devletinin bölgedeki hak ve çıkarlarını etkilemesinin kaçınılmaz olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan MEB’deki yabancı askerî faaliyetlerin hukukî statüsünün tartışılmasını normal karşılamak gerekmektedir.

B.M.D.H.S. hükümlerinde geçen bazı ifadelerin açık tanımlarının yapılmamış olması bu tartışmalarda aynı argümanların farklı şekilde kullanılmasının yolunu açmıştır. Bu durum, milletlerarası hukukta geniş kapsamda kabul edilen bir Sözleşme’yi her devletin kendi çıkarı doğrultusunda kullanmasına sebebiyet vermekte, milletlerarası toplumu tekrar taş devri kanunlarına yönlendirmektedir. Ancak bazı tanımların ve bu konu hakkında açık düzenlemelerin bilinçli olarak yapılmamış olduğu varsayımını kabul edersek, Sözleşme’nin bu faaliyetlerle ilgili ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde devletleri, öngördüğü farklı metotlara yönlendirdiğini gözden kaçırmamamız gerekmektedir. Sözleşme’nin bu tavrı sonucu olarak milletlerarası hukukta geniş alanda kabul gördüğünü unutmayarak, Sözleşme’yi hazırlayanların bu durumu öngöremediklerini iddia etmenin doğru olmayacağını değerlendirmekteyiz.

Günümüzde gelişen teknoloji ile askerî imkan ve kabiliyetlerin arttığını ve bu gelişmenin bundan sonra da hızla devam edeceğini ve doğru orantılı olarak askerî imkan ve kabiliyetlere tesir edeceğini kabul etmek yerinde olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Sözleşme’nin hazırlandığı zamandaki askerî imkan ve kabiliyetler ile şu andakiler arasında bir hayli fark bulunmaktadır. Dolayısıyla Sözleşme’nin ilgili hükümleri ile günümüzde icra edilebilen askerî faaliyetlerin hukukî statülerinin tartışılması bu konuda karşımıza farklı bir engel olarak çıkmaktadır.

Sözleşme’nin günümüz ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve yerine yeni bir Sözleşme’nin yapılması gerektiğini söylemek, şu anki dünya konjonktüründe ütopyik

olarak görölse de, hiçbir milletlerarası andlaşmanın sonsuza kadar yürürlükte olamayacağını kabullenmek gerekmektedir. İleride bu konuda yapılabilecek düzenlemelerde ise, milletlerarası toplumun aynı anlamı çıkardığı ifadelerin kullanılmasının ve tanımlamaların açık şekilde yapılmasının yerinde olacağını değerlendirmekteyiz.

Ortaya çıkabilecek çatışma alanlarının daraltılması amacıyla, başta Akdeniz ve Basra Körfezi olmak üzere çatışma çıkma riskinin fazla olduğu denizlerde, MEB Esasları benzeri bölgesel metinlerin hazırlanması gerektiğine²⁸³ katılmakla birlikte, bu düzenlemelerin kabul edildiği takdirde yalnızca bölge devletleri tarafından uygulanacağını hatırlatmanın faydalı olacağını değerlendirmekteyiz. Bu durumda bölge devletleri kendi aralarında bu hakları korurlarken, bölge dışından bir devletin bu devletlerin herhangi birine ait MEB’de askerî faaliyet icra etmesi durumunda ne olacağı sorusu akla gelmektedir. Bu sorun, BM nezdinde üst düzey temsilci ve deniz hukuku uzmanlarından oluşan, daimi bir istişare kurulunun oluşturulması ile küresel ölçekli sorunlara çözüm bulunmasına katkı sağlanması ile giderilebilecektir.²⁸⁴ Bu görüşe de katılmakla birlikte, oluşturulan bu kurulda genellikle güçlü devletlerin söz sahibi olacağı ve MEB’de askerî faaliyetleri sınırlandırmaya yönelik görüş beyan eden azınlık devletlerin bu kuruldan çıkacak kararlara ne ölçüde riayet edeceği de bir başka cevapsız soru olarak karşımıza çıkacaktır.

Sonuç olarak, tanımlamaların açık ve net bir biçimde yapıldığı ve MEB’de icra edilen askerî faaliyetlerin hukukî statüsünün açık bir şekilde düzenlenen yeni bir milletlerarası andlaşmanın yapılması halinde bile bu andlaşmaya milletlerarası toplumun ne ölçüde katılım sağlayıp sağlamayacağı öngörülemez. Ancak böyle bir girişimin yapılması halinde milletlerarası toplumun katılımını sağlamak amacıyla, hükümlerin ve tanımların açık ve net olması, devletlerin güvenlik kaygılarının dikkate alınması, coğrafi konumu itibariyle farklı özellikleri bulunan denizler için bu faaliyetlere yönelik hükümleri de içeren, ancak keyfi uygulamalara gidilmemesi amacıyla çerçevesi belirlenmiş, bölgesel andlaşmalara gidilmesinin sağlanması, bu

²⁸³ Topsoy, **Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği**, s. 257.

²⁸⁴ **A.y.**

bölgesel anlaşma hükümlerinin milletlerarası toplum tarafından uyulmasının sağlanması ve bu düzenlemelere direnç gösteren devletlerin ikna edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin MEB'de icra edilen yabancı askerî faaliyetlerin durumu ile ilgili herhangi bir politikasının olmadığını üçüncü bölümde ifade etmiştik. Ancak, Türkiye'nin kendi çıkarlarını bir kenara bırakırsak, milletlerarası toplumda herhangi bir konuda söz sahibi olabilmek, hakem olarak danışılan bir devlet olabilmek amacıyla bu konuda dengeli davranılması gerekmektedir. MEB'de icra edilen askerî faaliyetlerin statüsü hakkında milletlerarası camianın ikiye bölündüğünü tezimizde incelemeye çalıştık. Bu durumda ortaya çıkan uyuşmazlık ile ilgili her iki tarafın çıkarlarının da gözönüne alındığı bir politikanın güdülmesi yerinde olacaktır. Yabancı askerî gemi ve uçakların MEB'deki ulaşım ve uçuş serbestileri ile tehdit içerikli olmayan tatbikatların serbestliği kabul edilmeli, ancak yukarıda da belirtilen kısıt devletinin ekonomik ve özellikle güvenlik mülahazalarına doğrudan veya dolaylı etki eden askerî faaliyetlerin icra edilmesini ise sakıncalı olarak görmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR VE MAKALELER

- Akçapar, Burak : “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nde Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.51, Sayı 1-4, 1996, s. 19-42.
- Attard, David J. : **The Exclusive Economic Zone in International Law**, Oxford, 1987.
- Ball, Desmond : “Intelligence Collection Operations and EEZs: the Implications of New Technology”, **Marine Policy**, C.28, 2004, s. 67-82.
- Başeren, Sertaç Hami : “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, **Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)**, Ocak 2010, s. 129-184.
- Bateman, Sam : “Prospective Guidelines for Navigation and Overflight in the Exclusive Economic Zone”, **Maritime Studies**, C.25, 2005.
- Bateman, Sam : “Security and the Law of the Sea in East Asia: Navigational Regimes and Exclusive Economic Zones”, **The Law of the Sea: Progress and Prospects**, Ed. by. David Freestone - Richard Barnes - David M. Ong, Oxford, 2006.
- Bateman, Sam : “Clashes at Sea: When Chinese Vessels Harass US Ships”, **RSIS Commentaries**, 2009.

- Bateman, Sam : “A Response to Pedrozo: The Wider Utility of Hydrographic Surveys”, **Chinese Journal of International Law**, 2011, s. 177-186.
- Baykal, Ferit Hakan : “Karasularının Azami ve Asgari Genişliği (Devletin Karasuları Üzerindeki Yetki Alanının Sınırı)”, **MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.VII, Sayı 1-3, 1992-1993.
- Boczek, B. Adam : “Peacetime Military Activities in the Exclusive Economic Zone of Third Countries”, **Ocean Development and International Law**, C.XIX, Sayı 6, s. 445-468.
- Bozkurt, Enver : “Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi (UHP)**, C.II, Sayı 5, 2006, s. 50-74.
- Bozkurt, Enver;
- Kütükçü, M.Akif;
- Poyraz, Yasin : **Devletler Hukuku**, 4. bs., Ankara, Asil Yayın, 2004.
- Churcill, Robin;
- Lowe, Vaughan : **The Law of The Sea**, 3. Bs., Manchester, Juris Publishing, 1999.
- Colby, Jonathan E. : **The Developing International Law on Gathering and Sharing Security Intelligence**, Yale Studies in World Public Order, 1974.

- Extavour, W. Conrad : **The Exclusive Economic Zone: A Study of the Evolution and Progressive Development of the International Law of the Sea**, 2. bs., Cenevre, Institut Universitaire de Hautes Études Internationales, 1981.
- Brown, E. Duncan : **The International Law of the Sea, Introductory Manual**, C.I, Aldershot, Dartmouth Yayıncılık, 1994.
- Fleck, Dieter : “Individual and State Responsibility for Intelligence Gathering”, **Michigan Journal of International Law**, C.28, 2007.
- Francioni, Francesco : “Peacetime Use of Force, Military Activities, and the New Law of the Sea”, **Cornell International Law Journal**, C.XVIII, Sayı 1, s. 203-226.
- Galdorisi, George V.;
- Vienna, Kevin R. : **Beyond the Law of the Sea, New Directions For U.S. Oceans Policy**, Westport, Greenwood Publishing Group, 1997.
- Galdorisi, George V.;
- Kaufman, Alan G. : Military Activities in the Exclusive Economic Zone: Preventing Uncertainty and Defusing Conflict, **California Western International Law Journal**, C.32, Sayı 2, s. 253-301.
- Gertz, Bill : “U.S. Spy Plane Lands in China After Collision”, **Washington Times**, 2 Nisan 2001.
- Gündüz, Aslan : **Yabancı Devletin Yargı Bağımsızlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul, 1984.

- Görür, Naci : **Marmara Denizinin Deprem Potansiyeli**, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2003.
- Gorina-Ysern, Montserrat: **An International Regime for Marine Scientific Research**, New York, Transnational Publishers, 2003.
- Guifang, Xue : “Marine Scientific Research and Hydrographic Survey in the EEZs: Closing up the Legal Loopholes?”, **Freedom of Seas, Passage Rights and the 1982 Law of the Sea Convention**, Ed. by. M.H. Nordquist – T.B. Koh – J.N. Moore, Leiden, 2009, s. 209-225.
- Guifang, Xue : “Surveys and Research Activities in the EEZ”, **Military Activities in the EEZ**, Ed. by. Peter Dutton, Rhode Island, 2010, s. 89-105.
- Guoxing, Ji : “The Legality of the Impeccable Incident”, **China Security**, C.5, Sayı 2, s. 16-21.
- Hayashi, Moritaka : “Military and Intelligence Gathering Activities in the EEZ: Definition of Key Terms”, **Marine Policy**, C.29, Mart 2005, s. 123-137.
- Hollic, Ann : “The Origins of the 200-Mile Offshore Zones”, **The American Journal of International Law**, C.71, No:3, 1977, s. 494-500.
- İnan, Yüksel : **Devletler Hukuku Bakımından Kıyı Suları Balıkçılığı ve Sorunları**, Ankara, 1976.
- Kan, Shirley : “China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications”, **CRS Report for Congress**, 10 Ekim 2001, (Çevrimiçi) <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf>, 29 Mayıs 2014.

- Kaye, Stuart : “Freedom of Navigation, Surveillance and Security: Legal Issues surrounding the Collection of Intelligence from beyond the Littoral”, **Australian Year Book of International Law**, C.24, 2005.
- Klein, Natalie : “Legal Implications of Australia's Maritime Identification System”, **International and Comparative Law Quarterly**, C.55, 2006.
- Klein, Natalie : **Maritime Security and the Law of the Sea**, New York, Oxford University Press, 2011.
- Kraska, James : **Maritime Power and the Law of the Sea: Expeditionary Operations in World Politics**, New York, Oxford University Press, 2011.
- Kwiatkowska, Barbara: **The 200 Mile Exclusive Economic Zone in the New Law of the Sea**, Dordrecht, 1989.
- Larson, David L. : **Security Issues and the Law of the Sea**, London, 1993.
- Lauterpacht, H. : “Sovereignty over Submarine Areas”, **British Yearbook of International Law**, 1951.
- Lowe, Alan V. : “The Laws of War at Sea and the 1958 and 1982 Conventions”, **Marine Policy**, C.X, Sayı 3, 1986, s. 171-184.
- Lowe, Alan V. : “Some Legal Problems Arising from the Use of the Seas for Military Purposes”, **Marine Policy**, C.XII, Sayı 3, s. 286-296.
- Lupinacci, J. Cesar : “The Legal Status of the Exclusive Economic Zone in the 1982 Convention on the Law of the Sea”, **The**

Exclusive Economic Zone A Latin American Perspective, Ed. by. Francisco Orrego Vicuna, Colorado, Westview Press, 1984.

Mahmoudi, Said : “Foreign Military Activities in the Swedish Economic Zone”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, C.XI, 1996, s. 365-386.

Nordquist, Myron H : **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.I, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1985.

Nordquist, Myron H.;

Nandan, Satya N.;

Rosenne, Shabtai : **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.II, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

Nordquist, Myron H.;

Nandan, Satya N.;

Rosenne, Shabtai : **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary**, C.III, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

Nye, Joseph : “Political Lessons of the New Law of the Sea Regime”, **Law of the Sea: U.S. Policy Dilemma**, Ed. by. Bernard H. Oxman, David D. Caron, Charles L. O. Buder, California, Transaction Publishers, 1983.

Oppenheim, Lassa;

- Roxburgh, Sir Ronald: **International Law: A Treatise**, C.I , 8. bs., London, Longmans Green and Company, 1957.
- Oxman, Bernad H. : “The Third United Nation’s Conference on the Law of the Sea: The 1977 New York Session”, **American Journal of International Law**, C.72, 1978, s. 57-83.
- Oxman, Bernard H. : “The Regime of Warships Under the United Nations Convention on the Law of the Sea”, **Virginia Journal of International Law**, C.24, Sayı 4, s. 809-863.
- Özman, Aydoğan : **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul, 1984.
- Özman, Aydoğan : **Deniz Hukuku**, C.I, Ankara, 2006.
- Pazarıcı, Hüseyin : **Uluslararası Hukuk Dersleri**, C.II, 8. bs., Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, 2005.
- Pedrozo, Raul : “Close Encounters at Sea: The USNS Impeccable Incident”, **Naval War College Review**, C.29, 2009, s. 101–104.
- Pedrozo, Raul : “Preserving National Rights and Freedoms: The Right to Conduct Military Activities in China’s Exclusive Economic Zone”, **Chinese Journal of International Law**, C.IX, Sayı 2, s. 9-29.
- Pinto, Christopher : “Maritime Security and the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea”, **Maritime Security: The Building of Confidence**, Ed. by. Jozef Goldblat, New York, 1992, s. 9-54.

- Platzöder, Renate : **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.IV, New York, Oceana Publications, 1983.
- Platzöder, Renate : **Third United Nations Conference on the Law of the Sea: Documents**, C.XI, New York, Oceana Publications, 1987.
- Pohl, Galindo : “The Exclusive Economic Zone in the Light of Negotiations of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea”, **The Exclusive Economic Zone: A Latin American Perspective**, Ed. by. Francisco Orrego Vicuna, Colorado, Westview Press, 1984, s. 31-59.
- Rahman, Chris : “Maritime Domain Awareness in Australia and New Zealand”, **Maritime Security: International Law and Policy Perspectives from Australia and New Zealand**, Ed. by Natalie Klein - Joanna Mossop - Donald R. Rothwell, Routledge, Oxford, 2010.
- Roach, J. Ashley;
- Smith, Robert W. : “International Law Studies 1994”, **Excessive Maritime Claims**, C.66, Rhode Island, 1994.
- Roach, J. Ashley : “Marine Scientific Research and the New Law of the Sea”, **Ocean Development and International Law**, C.27, Sayı 1, s. 59-69.
- Roach, J. Ashley : “Defining Scientific Research: Marine Data Collection”, **Law, Science and Ocean Management**, Leiden, Brill NV Yayıncılık, 2007, s. 541-574.

- Scovazzi, Tullio : “Coastal State Practice in the Exclusive Economic Zone: The Right of Foreign States to Use This Zone”, **The Law of the Sea: What Lies Ahead?**, Ed. by. Thomas A. Clingan, Miami, 1986, s. 310-337.
- Slany, William Z. : **Foreign Relations of the United States, 1952-1954 General Economic and Political Matters**, C.I, Bölüm II, Washington, United States Government Printing Office, 1983.
- Soons, Alfred H. A. : **Marine Scientific Research and Law of the Sea**, Hollanda, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1982.
- Tetlock, Philip E.;
- Lebow, Richard Ned : “Poking Counterfactual Holes in Covering Laws: Cognitive Styles and Historical Reasoning”, **American Political Science Review**, C:95, Aralık 2001.
- Toluner, Sevin : **Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi**, Gözden Geçirilmiş 4. bs., İstanbul, 1989.
- Topsoy, Fevzi : “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Bağlamında Denize İlişkin Bilimsel Araştırma (MSR) Kavramı ve Hukukî Statüsü”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2010, s. 91-122.
- Topsoy, Fevzi : “Münhasır Ekonomik Bölgede Yürütülen Yabancı Askerî Faaliyetlerin Hukukî Niteliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XVI, Sayı 3, 2012, s. 217-265.

- Treves, Tullio : “Military Installations, Structures and Devices on the Seabed”, **American Journal of International Law**, C.74, Sayı 4, 1980, s. 808-857.
- Tütüncü, Ayşe Nur : **Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi**, Yenilenmiş 3. bs., İstanbul, Beta Yayıncılık, 2004.
- Valencia, Mark J. : “Introduction: Military and Intelligence Gathering Activities in the Exclusive Economic Zones: Consensus and Disagreement II”, **Marine Policy**, C.29, Sayı 1, s. 97-99.
- Valencia, Mark J. : **The Proliferation Security Initiative: Making Waves in Asia**, Oxford, Routledge Yayıncılık, 2005.
- Valencia, Mark J. : “The Impeccable Incident: Truth and Consequences”, **China Security**, C.5, Sayı 2, s. 22-28.
- Van Dyke, Jon M. : “Military Ships and Planes Operating in the Exclusive Economic Zone of Another Country”, **Marine Policy**, C.28, Sayı 1, s. 29-39.
- Vicuna, Francisco O. : **The Exclusive Economic Zone, Regime and Legal Nature under International Law**, Cambridge, 1989.
- Vukas, Budislav : **The Law of the Sea: Selected Writings**, Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Walker, George K. : “Defining Terms in the 1982 Law of the Sea Convention IV: The Last Round of Definitions Proposed by the International Law Association (American Branch) Law of the Sea Committee”,

California Western International Law Journal,
C.36, Sayı 1, 2006, s. 133-183.

- Wang, James C. F. : **Handbook on Ocean Politics and Law**, London 1992.
- Wilson, Brian;
- Kraska, James : “American Security and Law of the Sea”, **Ocean Development and International Law**, C.40, Sayı 3, s. 268-290.
- Yılmazarslan, Murat : **Kuvvet Kullanma: NATO’nun Uluslararası Güvenlikte Artan Rolü**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Zhang, Haiwen : “Is It Safeguarding the Freedom of Navigation or Maritime Hegemony of the United States?”, **Chinese Journal of International Law**, C.IX, Sayı 2, s. 31-47.
- Zedalis, Rex. J. : “Military Installations, Structures and Devices on the Continental Shelf: A Response”, **The American Journal of International Law**, C.75, 1981, s. 926-935.
- Zedalis, Rex. J. : “Foreign State Military Use of Another State’s Continental Shelf and International Law of the Sea”, **Rutgers Law Journal**, C.XVI, Sayı 1, 1984, s. 1-113.
- Ziafeng, Ren;
- Xizhong, Cheng : “A Chinese Perspective”, **Marine Policy**, C.29, 2005, s. 139-146.
- Zhirong, Yu : “Jurisprudential Analysis of the US Navy’s Military Surveys in the Exclusive Economic Zones of Coastal

Countries”, **Military Activities in the EEZ**, Ed. by.
Peter Dutton, Rhode Island, 2010, s. 37-48.

B. DİĞER KAYNAKLAR

110th Congress, Exec. Report 110-9, 19 Aralık 2007, s. 13 (Çevrimiçi) <http://www.virginia.edu/colp/pdf/UNCLOS-Sen-Exec-Rpt-110-9.pdf>, 12 Mayıs 2014.

A Report of the Tokyo Meeting, The Regime of the Exclusive Economic Zone: Issues and Responses, Honolulu, East-West Center Yayını, 2003.

ABD'nin Suçlaması Asılsız, China Radio International (CRI), 12 Mart 2009, (Çevrimiçi) <http://turkish.cri.cn/741/2009/03/12/1s110983.htm>, 22 Mayıs 2014.

Act on the Marine Areas of the Islamic Republic of Iran in the Persian Gulf and the Oman Sea, 1993.

Ann Scott Tyson, **China Draws U.S. Protest over Shadowing of Ships**, Washington Post, 10 Mart 2009, (Çevrimiçi) <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/09/AR2009030900956.html?sid=ST2009030902983>, 22 Mayıs 2014.

Antarctic Treaty, 01 Aralık 1959, (Çevrimiçi) http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf, 16 Ocak 2014.

Başkan Harry S. Truman, “Policy of the United States with Respect to the Natural Resources of the Subsoil and Seabed of the Continental Shelf”, **Proclamation 2667**, 28 Eylül 1945, UN Doc. ST/LOG/SER/2, 24 ILM 1742-45.

Başkan Harry S. Truman, “Policy of the United States with Respect to Coastal Fisheries in Certain Areas of the High Seas”, **Proclamation 2668**, 28 Eylül 1945, UN Doc. ST/LOG/SER/2, 24 ILM 1742-45.

Brussels Convention for the Unification of Certain Rules Concerning the Immunity of State-Owned Ships, Apr. 10 1926, 176 L.N.T.S. 199, ve Ek

Protokolü, May 24, 1934, 176 L.N.T.S. 1934. (Çevrimiçi) <http://cil.nus.edu.sg/rp/il/pdf/1926%201934%20IC%20for%20the%20Concerning%20the%20Immunity%20of%20State-owned%20Vessels%20and%20Additional%20Protocol-pdf.pdf>, 25 Mayıs 2014.

Cenevre Açık Denizler Konvansiyonu, 29 Nisan 1958, 450 U.N.T.S. 82.

Charter of the United Nations, 26 Haziran 1945, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>, 22 Aralık 2013.

Commander's Handbook on the Law of Naval Operations, Temmuz 2007, (Çevrimiçi) <https://www.usnwc.edu/getattachment/a9b8e92d-2c8d-4779-9925-0defea93325c/>, 21 Mayıs 2014.

“Declaration on the Maritime Zone”, **United Nations Legislative Series**, ST/LEG/SER. B/6, United Nations, New York, 1957.

Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, **Declarations and Statements**, (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm, 12 Mart 2014.

Erik Eckholm, “**China Complains About U.S. Surveillance Ship**”, The New York Times, 27 Eylül 2002, (Çevrimiçi) <http://www.nytimes.com/2002/09/27/world/china-complains-about-us-surveillance-ship.html>, 29 Mayıs 2014.

Establishing the Boundaries of the Territorial Sea, the Adjacent Zone, the Exclusive Economic Zone, and the Continental Shelf, Act 17.033 of 20 Kasım 1998.

European Convention on State Immunity, (Çevrimiçi) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/074.htm>, 28 Mayıs 2014.

Exclusive Economic Zone And Continental Shelf Act, (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/chn_1998_eez_act.pdf, 3 Mayıs 2014.

Federal Act on the Internal Maritime Waters, Territorial Sea and Contiguous Zone of the Russian Federation 1998, (Çevrimiçi) http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/RUS_1998_Act_TS.pdf, 15 Mayıs 2014.

General Assembly Official Records (GAOR), C.27, 7 Haziran 1972.

General Assembly Official Records (GAOR), C.28, 02 Nisan 1973.

International Hydrographic Bureau (IHB), **International Hydrographic Dictionary**, (Çevrimiçi) www.iho-wms.net:8080/hydrodic/en/index.php/hydrographic_survey, 20 Mayıs 2014.

“Kampala Declaration, Document A/CONF.62/23, 02 Mayıs 1974”, **Third UN Conference on the Law of the Sea, Official Records**, C.III, New York, Birleşmiş Milletler Yayını, 1975.

Karasuları ve Bitişik Bölge Konvansiyonu, 29 Nisan 1958, 516 U.N.T.S. 205.

Law No. 8.617 of 4 January 1993, on the Territorial Sea, the Contiguous Zone, the Exclusive Economic Zone and the Continental Shelf.

Pollution Casualties on the High Seas: United States Intervention, (Çevrimiçi) <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/33/chapter-28>, 28 Mayıs 2014.

Office of Legal Affairs, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, Law of the Sea Bulletin No. 5, Birleşmiş Milletler Yayını, 1985.

Office of Ocean Affairs, Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs, Department of State, National Claims to Maritime Limits in the Seas No. 36, Gözden Geçirilmiş 8. bs., 2000.

Presidential Declaration Concerning Continental Shelf of June 23, 1947, El Mercurio, Santiago de Chile, 29 Haziran 1947.

Presidential Decree No. 781 of August 1, 1947, El Peruano: Diario Oficial.Vol.107, No.1983, 11 Ağustos 1947.

R.G., 15 Aralık 1983, S. 18252.

R.G., 17 Aralık 1986, S. 19314.

R.G., 28. Şubat 1987, S. 19386.

The Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, **“Communication of 13 February 2008: Examining the creation of a European border surveillance system (EUROSUR)”**, 2008. (Çevrimiçi) http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114579_en.htm, 20 Nisan 2014.

The M/V “Saiga” (No. 2) (Saint Vincent v. Guinea), 1999, (Çevrimiçi) <http://www.itlos.org/index.php?id=64#c549>, 15 Kasım 2013.

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies, 27 Ocak 1967, (Çevrimiçi) <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/space1.html>, TARİH.

Treaty Between Great Britain and Northern Ireland and Venezuela Relating to the Submarine Areas of the Gulf of Paria, 26 Şubat 1942.

Türkiye'nin BM'e verdiği 2 Mart 2004 tarih ve 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notası.

United Nations Convention on the Law of the Sea, With Annexes, and the Agreement Relating to the Implementation to Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea, With Annex, **103rd Cong. 2nd Session, Senate**

Treaty Doc. 103–39, 1994, (Çevrimiçi) www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/treaty_103-39.pdf, 12 Aralık 2013.

“UN Doc: A/CONF.62/L.4, 26 Temmuz 1974”, **Third UN Conference on the Law of the Sea, Official Records**, C.II, New York, Birleşmiş Milletler Yayını, 1975.

Yargıtay 4’üncü Hukuk Dairesi’nin 12.10.1987 tarih ve E. 1987/7309, K. 1987/7373, **Yargıtay Kararlar Dergisi**, C.14, Sayı 1, 1988.